

Kosovo-myten og serbisk identitet

En analyse av forholdet mellom Kosovo-myten og serbisk identitet fremstilt i Vojislav Koštunicas taler

Maria Øderud Danielsen

Masteroppgave i Europeiske og amerikanske studier,
bosnisk/kroatisk/serbisk kulturkunnskap

ILOS, Humanistisk fakultet

Veileder: Ljiljana Šarić

UNIVERSITETET I OSLO

Februar 2012

Kosovo-myten og serbisk identitet

En analyse av forholdet mellom Kosovo-myten og serbisk identitet fremstilt i Vojislav Koštunicas taler

Maria Øderud Danielsen

ILOS, HF, Universitetet i Oslo

Februar 2012

© Maria Øderud Danielsen

2012

Kosovo-myten og serbisk identitet: En analyse av forholdet mellom Kosovo-myten og serbisk identitet fremstilt i Vojislav Koštunicas taler.

Maria Øderud Danielsen

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Forord

Først og fremst vil jeg takke min veileder, Ljiljana Šarić, for alle gode råd, støtte og tålmodighet gjennom arbeidet med denne masteroppgaven. Jeg vil også takke familien og alle venner og kollegaer som på ulike måter har hjulpet meg, har villet høre på mine bekymringer og funderinger omkring masteroppgaven, og som har gjort studietiden min til en fantastisk tid.

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
1.1	Problemstilling.....	2
1.2	Kosovo i tidligere forskning og litteratur	3
2	Introduksjon til Kosovo.....	7
2.1	Vojislav Koštunica	7
2.2	Kosovo i serbisk politikk.....	8
2.3	Kosovo: et historisk tilbakeblikk.....	11
3	Teori: Identitet, minne, myte.....	15
3.1	Kollektivt minne	15
3.2	Kollektiv identitet.....	18
3.3	Myte.....	24
3.3.1	Myten som ytring og modell	25
3.3.2	Myten som identitetsskaper.....	27
3.3.3	Myte og politikk	29
3.4	Kosovo-myten	30
4	Metode: Diskursteori.....	37
4.1	Diskursanalyse.....	37
4.2	Språklige virkemidler i politisk diskurs.....	41
4.2.1	Språk og politikk	41
4.2.2	Legitimering, delegitimering og den moralske aksene	42
4.2.3	Historiske analogier og intertekstualitet.....	44
5	Kosovo-myten og serbisk identitet i Vojislav Koštunicas taler	47
5.1	Vojislav Koštunica: <i>Odbrana Kosova</i>	47
5.2	”Između sile i prava” (Den serbiske nasjonalforsamlingen)	49
5.3	„Ne možemo biti narod bez pamćenja i porekla.“ (Serbisk offentlighet)	59
5.4	“Ne damo Kosovo!” (Demokratska stranka Srbije)	67
5.5	”[...] privrženost Srbije poštovanju međunarodnog prava, Povelje UN, Rezolucije 1244 [...]” (Det internasjonale samfunnet/FNs sikkerhetsråd).....	71
5.6	”Pokušajte da razumete [...]” (Den kosovoalbanske forhandlingsdelegasjonen).....	78
5.7	Den moralske aksene: legitimering og delegitimering.....	81

5.8	Kosovo-myten og serbisk identitet: Det kollektive minnet og den kollektive identiteten.....	86
6	Konklusjon	91
	Litteraturliste	97

1 Innledning

Min interesse for Balkan startet på folkehøyskole hvor det organiseres et dialogprosjekt mellom mennesker fra de ulike landene fra det tidligere Jugoslavia. Her fikk jeg for første gang høre om Kosovo-slaget i 1389 da noen serbere skulle presentere seg selv, sitt land og sin historie. Hvordan et slag som fant sted i 1389 og som man tapte kunne være det viktigste de hadde å fortelle om landet sitt og sin historie, var vanskelig for meg å forstå. Selv etter å ha begynt på Balkan-studier og hørt og lest om Kosovo-konflikten i flere år, var det på mange måter fortsatt et mysterium for meg hvorfor Kosovo var så viktig for Serbia og serbere. For en utenforstående virker denne opptattheten og dette engasjementet for Kosovo tilsynelatende irrasjonelt og kontraproduktivt. Kosovo er en av de fattigste delene av det tidligere Jugoslavia, og det bor nesten ingen serbere der lenger. Hvorfor er det så viktig for Serbia å beholde Kosovo? Men på et tidspunkt har jeg kommet bakenfor det irrasjonelle og begynt å forstå hvilken identitetsbærende betydning Kosovo har for Serbia. Kosovo handler om mye mer enn territoriet Kosovo, Milošević og NATO-bombing som har dominert nyhetsbildet og den vesteuropeiske interessen for Balkan. Kosovo var en sentral del av det serbiske middelalderriket og et religiøst sentrum for de ortodoks-kristne slaverne før Det osmanske riket tok over store deler av Balkan. I serbisk historieskrivning og folkediktning ses Kosovo-slaget 28. juni 1389 på som grunnlaget for den serbiske nasjonale karakter og identitet, og Kosovo ses på som en uløselig del av Serbia. Kosovo representerer den kulturelle, religiøse og historiske kjernen for Serbia som nasjon i moderne tid. Ut i fra dette er det ikke så vanskelig å forstå den sterke serbiske motstanden mot et uavhengig Kosovo.

Denne oppgaven har ikke til hensikt å argumentere for den ene eller andre siden i Kosovo-konflikten, men derimot å avdekke og gi et grunnlag for forståelse av hvilken betydning Kosovo spiller for Serbia og den nasjonale identiteten. For å komme nærme en slik forståelse, vil jeg gjennom teoretiske tilnærminger til kollektiv identitet, kollektivt minne, nasjon og myte gi en beskrivelse av Kosovo-myten som uttrykk for serbisk identitet og kollektivt minne, for deretter å foreta en diskursanalyse av et utvalgt materiale for å se hvilken betydning Kosovo-myten har for serbisk identitet og hvilken rolle den spiller i politisk diskurs.

1.1 Problemstilling

Tema for oppgaven er altså serbisk identitet og Kosovo-myten. Hvilken funksjon har Kosovo-myten i det serbiske kollektive minnet og i det serbiske samfunnet? Hvilken rolle spiller Kosovo-myten i serbisk identitet? Hvordan påvirker Kosovo-myten den politiske diskursen i Serbia, og hvordan fremstilles serbisk identitet i den politiske diskursen? Hvordan blir Kosovo-myten og serbisk identitet fremstilt i taler i bokutgivelsen *Odbrana Kosova* (Forsvar for Kosovo) av Vojislav Koštunica?

Ved å se på Kosovo-mytenes motiver og dens funksjon i det serbiske kollektive minnet og identiteten ønsker jeg å se hvordan dette er en del av Vojislav Koštunicas språk i hans taler. Dermed er denne oppgaven ikke bare en redegjørelse og analyse av Kosovo-mytenes innhold, men også av Kosovo-mytenes funksjon for serbisk kollektivt minne og identitet. Gjennom analysen av taler av Vojislav Koštunica vil oppgaven frembringe et empirisk eksempel på Kosovo-mytenes rolle og relevans. Vi vil se at Kosovo-myten, selv etter at Serbia har mistet kontroll over Kosovo, kan være en dominerende komponent i serbisk politisk diskurs.

Materialet for denne oppgaven er et eksempel på politisk diskurs i Serbia og kan dermed bidra til å gi et bilde av hvilken rolle Kosovo-myten og serbisk identitet spiller i serbisk politisk diskurs. Samtidig er materialet uttrykk for og en del av det serbiske kollektive minnet. Siden materialet er hentet fra kun én politiker innenfor en kortere tidsperiode, 2005-2008, kan det være en utfordring å trekke slutninger fra dette materialet til å gjelde den serbiske politiske diskursen generelt. Allikevel leder det faktum at Vojislav Koštunica i denne tidsperioden var landets valgte statsminister til å overføre hans fremstillinger av serbisk identitet og Kosovo-myten til den serbiske offentlige og politiske diskursen. Som politiker er man avhengig av støtte både fra offentligheten og fra andre politiske partier, og dermed må man kommunisere med virkemidler fra den diskursen som er dominerende og allment akseptert og brukt.

Med serbisk identitet og Kosovo-myten som utgangspunkt ville det også vært interessant å foreta en komparativ analyse av ulike serbiske politikere, politiske partier eller medierepresentasjoner (avisartikler, reportasjer etc.) og intervjuer med vanlige folk. Allikevel har jeg valgt kun å fokusere på Vojislav Koštunica og hans utgivelse *Odbrana Kosova*, siden en politikers utgivelse av sine egne taler omkring et bestemt

tema er et interessant analyseobjekt i seg selv. Avslutningsvis vil jeg også diskutere hva som er Vojislav Koštunicas motiv for denne utgivelsen.

Jeg har valgt å skrive alle navn og stedsnavn som på originalspråket med de serbiske bokstavene, š, ž, ć, č, fordi analys materialet mitt er på serbisk.

1.2 Kosovo i tidligere forskning og litteratur

Siden 1980-tallet har Kosovo vært et aktuelt tema både i jugoslavisk, serbisk og kosovoalbansk politikk, og samfunn og i vestlig, internasjonal politikk. Mye har blitt skrevet om spesielt historiske og politiske forhold. Kosovo-myten har også vært tema for forskning og litteratur, men med ulike innfallsvinkler og perspektiver. Nedenfor redegjøres det for et lite utvalg av den litteraturen og forskningen som finnes om Kosovo og spesielt Kosovo-myten.

Det finnes allerede noe litteratur som tar for seg sammenhengen mellom Kosovo-myten og serbisk kollektivt minne og identitet, men det er færre eksempler på empiriske studier av dette. I "Kosovo in the Collective Memory" skriver Olga Zirojević som tittelen sier om Kosovo i det kollektive minnet blant både serbere og montenegrinere, hvor forfatteren trekker ut idealene og motivene som Kosovo-myten fremstiller og representerer og hvilken gjenklang og fotfeste dette har i samfunnet. Denne artikkelen er en del av boka *The Road to War in Serbia: Trauma and Catharsis*, redigert av Nebojša Popov, som gjennom en rekke artikler belyser ulike aspekter ved oppløsningen av Jugoslavia, men med utgangspunkt i det serbiske samfunnet.

Kosovo-myten er også tema for Alexander Greenawalts artikkel „Kosovo Myths: Karadžić, Njegoš and the Transformation of Serb Memory”. Forfatteren sporer Kosovo-mytenes vei fra de muntlige gjenfortalte folkevisene gjennom blant annet Vuk Karadžić sine nedtegnelser av visene til Kosovo-mytenes symbolske og ideologiske kraft i moderne tid. Minnet om Kosovo beskrives som et organiserende prinsipp og en inspirerende link til middelalderens rike som har ledet serbere til en moderne nasjonalstat, samtidig som Kosovo-myten har vært en destruktiv faktor i Jugoslavias oppløsning.

I *Kosovo: how myths and truths started a war* ønsker Julie A. Mertus gjennom intervjuer av både serbere og albanere foretatt på 90-tallet før NATOs militæraksjon i 1999, å gi et bilde av utviklingen av nasjonal identitet i Kosovo. Som tittelen hentyder er forfatteren opptatt av årsaksforklaringer til Kosovo-konflikten. I likhet med denne oppgaven har forfatteren en forståelse av nasjonal identitet som formet av det kollektive minnet og av reproduksjonen av fortiden og erfaringer. Forfatteren ser på offeridentitet som den mest farlige da denne identiteten impliserer en fiende som igjen skaper en kort vei til selv å opptre som overgripere. For å kunne forstå årsakene til krig og konflikt understreker forfatteren viktigheten av en bredere forståelse av sannhet. Kalde fakta kan forklare hva som skjedde og hvor, men gir oss lite informasjon om motiver og årsaker. Ulike individers og gruppers virkelighetsoppfatninger, erfaringer, politiske og sosiale relasjoner skaper ulike sannheter som former og påvirker menneskelige handlinger i konfliktsituasjoner.

Nicholas C. J. Pappas presenterer i artikkelen "Between Two Empires: Serbian Survival in the Years after Kosovo" en kort studie av fem faktorer forfatteren hevder har bidratt til opprettholdelse og videreføring av serbisk identitet i tiden under Det osmanske riket: vassalforhold og autonomi, militærtjeneste og væpnet motstand, migrasjon og emigrasjon, serbisk folkediktning og den serbisk-ortodokse kirken, hvorav sistnevnte faktor karakteriseres som en av de viktigste. Mens tiden under Det osmanske riket ofte omtales som fem hundre mørke år i serbisk historie, gir Pappas et mer nyansert bilde av samfunnsforholdene på denne tida, spesielt i hvilken grad de ortodokse kristne levde i autonome enheter med til dels stor kulturell og religiøs, og til og med administrativ, frihet. På grunn av den serbisk-ortodokse kirkens videre eksistens under Det osmanske riket og dens betydningsfulle samfunnsrolle, ses kirken på som avgjørende for den moderne serbiske nasjonale identiteten, spesielt på grunn av feiringen av *slava*, et særtrekk ved den serbisk-ortodokse kirken, hvor betydningsfulle verdslige herskere og religiøse ledere ble feiret som helgener og beskyttere av ens familie. På denne måten og i den serbiske folkediktningen om blant annet Kosovo-slaget, ble minnet om det serbiske middelalderriket og viktige skikkelser fra denne storhetstiden bevart og videreført i det kollektive minnet.

”The Vernacular Discourses of Historical Victimage of Kosovo Serbs and Albanians” er en studie av Helena Zdravković publisert i 2006 av hvordan og hvorfor *victimage*¹, identitet og nasjonalisme blir produsert gjennom hverdagsdiskurs blant serbere og albanere i Kosovo. Det empiriske materialet består av intervjuer av serbere og albanere i Kosovo sommeren 2002, og gjennom analysen av intervjuene defineres ulike funksjoner historisk *victimage* har, som å forklare og forstå nåtiden, fornekte *den andre* og rettfærdiggjøre vold. I studien går forfatteren inn på hvordan personlige og kollektive minner former og viderefører offerforestillingen i den folkelige diskursen, i motsetning til elitediskurser som politiske taler, media og historiebøker. Reproduksjonen av historisk *victimage* i den folkelige diskursen bekrefter blant annet folks identitet, krav og rettferd. Samtidig kritiserer forfatteren en utbredt dikotomisk forståelse av historie som objekt og kollektivt minne som mytisk. Et av problemene forfatteren ser ved denne dikotomien er hvordan den ene siden i en konflikt tillegges en riktig og objektiv historie, mens den andre siden tillegges et illegitimt mytisk kollektivt minne. Forfatteren konkluderer blant annet med at offisiell historieskrivning smelter sammen med personlige og kollektive minner i fremstillingen av *victimage*.

I artikkelen “The Role of Rethoric in the Politicization of Ethnicity: Milošević and the Yugoslav Ethnopolitical Conflict” tar Agneza Božić-Roberson utgangspunkt i samme type empirisk materiale som denne oppgaven. Milošević sine taler er gjenstand for en studie av politisk retorikk som et strategisk verktøy for å influere offentligheten, dens diskurs og handling. Kosovo, som spilte en betydelig rolle i Milošević sin politiske fremgang og karriere, er tilstede både symbolsk og realpolitisk i hans taler. Artikkelforfatteren fokuserer på hans strategi i politiseringen av etnisitet for å vinne den serbiske opinionen.

Florian Biebers artikkel ”Nationalist Mobilization and Stories of Serb Suffering: The Kosovo myth from 600th anniversary to present“ har tematiske likheter med begge de to sistnevnte artiklene. I tillegg vier forfatteren Kosovo-myten større oppmerksomhet når han skriver om Milošević sin nasjonalistiske mobilisering og forestillingen om serbisk lidelse. I artikkelen som er skrevet i 2002, skriver Bieber at Kosovo-myten har hatt særlig stor relevanse fra midten av 90-tallet med oppblomstringen av Kosovo-konflikten. Nå som Milošević er ute av politikken og Serbia har startet en

¹ Det finnes ingen direkte oversettelse av dette ordet til norsk.

demokratiseringprosess, funderer forfatteren på om Kosovo-myten vil forsvinne fra den politiske diskursen. Samtidig innser forfatteren at den fortsatt uløste situasjonen rundt Kosovos status og utleveringen av Milošević til Haag den 28. juni 2001, kan blåse nytt liv i Kosovo-myten. Denne funderingen leder naturligvis til denne oppgavens tema hvor vi ser at Kosovo-myten fortsatt har relevans i den politiske diskursen i Serbia. Tidsperioden for talene som analyseres i denne oppgaven, 2005-2008, er kun noen få år etter Biebers artikkel, men det synes å ligge en forventning i internasjonal og vestlig oppinion om at Serbia og serbiske politikere snarest mulig bør distansere seg fra Kosovo i den politiske diskursen. Siden Kosovo, selv fire år etter uavhengighetserklæringen, fortsatt opptar serbisk politikk i stor grad, er det høyst relevant å foreta en analyse av Kosovo-myten betydning for serbisk identitet, det kollektive minnet og i den politiske diskursen i dag. I denne oppgaven er Vojislav Koštunica, som en representant for den politiske diskursen i Serbia, valgt som analyseobjekt på grunn av hans rolle og betydning som statsminister i nyere tid.

2 Introduksjon til Kosovo

24. mars 1999 startet NATO en militær intervensjon for å få slutt på de voldelige tilstandene som hadde rådet i Kosovo over lengre tid. Bombetokt ble gjennomført over hele Serbia i håp om å tvinge Milošević til å trekke sine styrker ut av Kosovo. Resultatet av denne militære intervensjonen ble at det internasjonale samfunnet, i regi av NATO og FN, tok kontroll over Kosovo som inntil da hadde vært en provins i Serbia. Siden da har serbisk politikk vært dominert av spørsmålet om Kosovos fremtidige status. For serbiske politikere er det ikke noen tvil om at et uavhengig Kosovo er uaktuelt og en løsning Serbia ikke kan akseptere.

Dette er ikke første gang Kosovo er midtpunkt for viktige historiske hendelser og konflikter. I middelalderen var Kosovo en sentral del av datidens serbiske rike, og det første serbisk-ortodokse patriarkatet hadde sitt hovedsete i Kosovo. Det som i ettertiden har bidratt til Kosovos altoverskyggende betydning i serbisk historie er Kosovo-slaget som fant sted 28. juni 1389 mellom blant annen serbiske styrker ledet av Tsar Lazar og Det osmanske riket ledet av Sultan Murat. I kapittel 2.3 vil det kort redegjøres for serbisk historie med fokus på Kosovo og det som er relevant for denne oppgavens tema, nemlig Kosovos betydning for serbisk identitet og kollektivt minne. Det at kun en liten del av dette området historie er redegjort for i denne oppgaven, er ikke en underminering av andre deler av historien eller av andre etniske gruppers historie. Dette valget er gjort fordi tema for oppgaven ikke er selve Kosovo-konflikten som involverer flere parter, men én etnisk gruppes kollektive identitet og kollektive minne og hva som former dette. Dermed fokuseres det heller ikke på kosovoalbaneres² rolle og delaktighet i Kosovos historie. I oppgaven brukes også konsekvent den serbiske betegnelsen Kosovo, som også er det internasjonale navnet for Kosovo, i motsetning til den albanske betegnelsen Kosova. Dette valget er gjort fordi oppgaven handler om Kosovos relasjon til serbisk identitet og kollektivt minne.

2.1 Vojislav Koštunica

Vojislav Koštunica er en serbisk politiker og leder for Demokratska stranka Srbije (Serbias demokratiske parti). Han er utdannet advokat og var aldri medlem av

² Begrepet kosovoalbanere brukes for å betegne albanere som bor i Kosovo.

kommunistpartiet i Jugoslavia. DSS ble startet som et opposisjonsparti under Milošević sitt regime og sto for en demokratisk utvikling av Serbia (Demokratska stranka Srbije 2011). Under Slobodan Milošević sitt regime ble han av opposisjonen valgt til deres presidentkandidat, og i 2000 vant han presidentvalget over Milošević (Vreme 2000). Han var i perioden 2004-2007 og 2007-2008 statsminister i Serbia. Koštunica og hans parti tilhører den nasjonalistiske fløyen i serbisk politikk, men de er forholdsvis moderate og ønsker framtidig EU-medlemskap, men ikke på bekostning av Kosovos territoriale tilhørighet til Serbia. Under hele hans periode som statsminister i Serbia, har Kosovos status vært uavklart og diskutert frem til Kosovo erklærte seg uavhengig i februar 2008. Kosovos uavhengighetserklæring 17. februar 2008 førte til en politisk krise i Serbia, og Koštunica og hans parti ønsket ikke å gå videre med forhandlinger med EU så lenge EU ikke klart støttet Serbias territoriale integritet og krav på Kosovos fortsatte tilhørighet til Serbia. Våren 2008 skrev han ut nyvalg hvor Demokratska stranka Srbije endte opp med færre mandater enn tidligere og gikk ut av regjering (Demokratska stranka Srbije 2011). Nå står han i opposisjon til regjeringen, som er ledet av president Boris Tadić (som også var president under Koštunicas statsministerperiode) og Demoratska stranka (Det demokratiske partiet) som jobber for EU-medlemskap uavhengig av Kosovos status.

2.2 Kosovo i serbisk politikk

Kosovo representerer et av de viktigste temaene i serbisk politikk, både innenriks og utenriks, ved siden av EU-medlemskap. Serbiske myndigheter har ikke anerkjent Kosovo som en uavhengig stat, men holder fast ved at Kosovo er en autonom provins innenfor Serbias grenser. Fortsatt har serbiske myndigheter en egen minister med et eget departement for Kosovo og Metohija³ (Vlada Republike Srbije 2004). Til tross for at han ikke lenger har regjeringsmakt, finnes det på nettsidene til de serbiske myndighetene en link kalt "Kosovo je Srbija" ("Kosovo er Serbia"), og denne linken leder til et utdrag av Vojislav Koštunicas tale til offentligheten den 17. februar 2007 hvor han bekrefter Kosovos tilknytning til Serbia: "Dok postoji srpski narod Kosovo je Srbija" ("Så lenge det serbiske folket eksisterer, vil Kosovo være Serbia") (Vlada Republike Srbije 2004).

³ Kosovo og Metohija er det offisielle serbiske navnet for Kosovo.

Et gjennomblikk i serbiske aviser viser også at Kosovo fortsatt er et aktuelt tema selv om Kosovo har erklært seg uavhengig og er utenfor serbisk politisk kontroll. For mange er dilemmaet i dag i hvilken grad serbere i Kosovo skal inkludere seg i den politiske aktiviteten i Kosovo. På den ene siden vil serberes involvering i det politiske livet i Kosovo ses på som en aksept av Kosovos uavhengighetserklæring, men på den andre siden kan det være den eneste muligheten serbere i Kosovo har til å påvirke sitt eget liv.

Serbiske politikere har åpenbart liten eller ingen innflytelse på Kosovos framtid, men fortsatt er de politiske partienes og politikernes fokusering på Kosovo betydelig. Selv om man i praksis ikke har noen mulighet til å påvirke dagens politiske situasjon og realitet, er det allikevel svært viktig å beholde sine standpunkter i synet på Kosovos tilhørighet til Serbia. Det er først og fremst en symbolsak hvor ingen partier, bortsett fra Liberalna demokratska partija ledet av Čedomir Jovanović, er villige til å vurdere å anerkjenne Kosovos uavhengighet (Petrović 2009). Å anerkjenne Kosovos løsrivelse ville for de fleste politikere bety en politisk død.

Selv om nesten ingen av partiene vil anerkjenne Kosovos uavhengighet, heller ikke regjeringspartiene, er det et skille mellom de partiene som ønsker tilnærming til EU uavhengig av Kosovos status, og de som ikke støtter samarbeid med EU så lenge Kosovos uavhengighet anerkjennes av andre europeiske stater. Jelena Obradović skriver i en rapport for European Union Institute for Security Studies fra april 2008⁴ om reaksjonene og den politiske situasjonen i Serbia etter Kosovos uavhengighetserklæring. Her beskrives et skille mellom president Boris Tadić og den gang statsminister Vojislav Koštunica, hvor førstnevntes reaksjon beskrives som pragmatisk, mens sistnevntes reaksjon som emosjonell. Allikevel var reaksjonene på Kosovos uavhengighetserklæring mer eller mindre samstemte på grunn av den rollen og betydningen Kosovo har i serbisk historieskrivning og kollektivt minne (Obradović 2008), beskrevet i kapittel 2.3 og 3.4. Dagens EU-orienterte regjering har siden Kosovos uavhengighetserklæring jobbet i mot internasjonal anerkjennelse av Kosovo gjennom diplomatiske fora, men uten å få særlig gehør i det internasjonale samfunnet. Tilsynelatende og offisielt akter ikke regjeringen å gi opp kampen for Kosovo, men i praksis ser det ut til at denne kampen vil gå over. Å anerkjenne Kosovos uavhengighet ville sannsynligvis bety politisk død eller skape store vanskeligheter for regjeringen.

⁴ Kosovo erklærte uavhengighet 17. februar 2008, og i mai 2008 fant parlamentsvalg sted i Serbia.

Serbia har gjenopptatt forhandlinger med Kosovo, men serbiske myndigheter påpeker at disse forhandlingene ikke betyr at Serbia har anerkjent Kosovo som uavhengig. Forhandlingene dreier seg først og fremst om å løse praktiske problemer for politisk og administrativ organisering av de serbisk-befolkede områdene i Kosovo (Vlada Republike Srbije 2004). Europarådet kom 9. desember 2011 med en rapport som bekrefter at Kroatia har oppnådd kandidatstatus, mens Serbia fortsatt ikke har fått innvilget kandidatstatus. Serbias EU-framtid skal opp til vurdering i Europarådet igjen i 2012 (European Council 2011). I forbindelse med Europarådets rapport diskuteres det blant serbiske politikere om EU krever serbisk anerkjennelse av Kosovos uavhengighetserklæring for at Serbia skal kunne oppnå kandidatstatus. Både Serbias president Boris Tadić og innenriksminister Ivica Dačić hevder at anerkjennelse av Kosovo som uavhengig er fremstilt som et krav for Serbias EU-medlemskap og at Serbias kandidatstatus har blitt utsatt fordi regjeringen ikke aksepterer dette kravet, uten å henvise til noen spesifikk tekst eller kunngjøring fra EU. Čedomir Jovanović fra LDP hevder derimot at EU ikke har fremmet dette som et krav for Serbias kandidatstatus og dette kun er en unnskylding fra regjeringen for å bortforklare at den har mislykkes. Representanter fra EU avkrefter også at et slikt krav er stilt overfor Serbia for framtidig EU-medlemskap, men at EU krever tilrettelegging for fri flyt av varer, tjenester, kapital, ideer og mennesker. Innenriksminister Dačić hevder på sin side at selv om anerkjennelse av Kosovos uavhengighet ikke er et formelt krav, betyr EUs krav og forutsetninger for medlemskap i praksis dette, siden det betyr at Serbia må forholde seg til Kosovos grenser som internasjonalt anerkjente (B92 2011). Dette ordskiftet mellom serbiske politikere og representanter fra EU eksemplifiserer den rollen Kosovo fortsatt spiller i serbisk politikk og den politiske dragkampen som Kosovo er en del av.

Kosovos betydning for Serbia og serbere er kanskje aller størst i det politiske livet. For folk flest i Serbia har Kosovos status liten praktisk betydning, bortsett fra for serbere som lever i Kosovo. Skillelinjene i politikken gjenspeiler sannsynligvis skillelinjene ellers i befolkningen. I sin rapport skriver Obradović også om de folkelige reaksjonene i Serbia etter Kosovos uavhengighetserklæring. Flertallet av serbere vil være enige om at Kosovo tilhører Serbia, og mange føler at verdenssamfunnet har tatt avgjørelser over hodet på dem og at Serbia har mistet kontroll over sin egen skjebne (Obradović 2008: 1, 2). Obradović hevder at mange protesterte mot Kosovos uavhengighetserklæring først og fremst på grunn av det de mener er urettferdig behandling fra det internasjonale

samfunnet. Samtidig ble det i internasjonale medier skapt et bilde av protestene som svært nasjonalistiske på grunn av de voldelige angrepene på blant annet den amerikanske ambassaden utført av en mindre gruppe demonstranter. Selv om serbere er samstemte om Kosovos tilhørighet til Serbia, er mange serbere inneforstått med at Kosovo i dag er tapt territorium (Obradović 2008: 2). Samtidig innser mange at Kosovo har liten betydning for deres økonomiske og sosiale framtid som for mange serbere byr på store utfordringer i dagens Serbia.

2.3 Kosovo: et historisk tilbakeblikk

Nedenfor følger en kort historisk redegjørelse for Kosovo, først og fremst knyttet til serbisk historie. Dette er som tidligere nevnt på grunn av oppgavens tema, serbisk identitet og kollektivt minne, og ikke ment for å underminere albaneres tilknytning til Kosovo.⁵

Etter slavernes ankomst til Balkan, dannet noen slaviske folkegrupper i tidlig middelalder to stater, Zeta og Raška. Sistnevnte regnes som kjernen til dagens Serbia (Stavrianos 2001: 27). På slutten av 1100-tallet lyktes Stefan I Nemanja, som styrte Raška, i å samle det serbiske folket ved å erobre Zeta og utvide Raškas grenser sørover og løsrive seg fra bysantinsk kontroll (Hupchick 2001: kart 11). Dette var grunnlaget for Nemanja-dynastiet som kom til å representere en serbisk storhetstid i middelalderen. Stefan I Nemanja trakk seg senere fra makten og gikk i kloster sammen med sin sønn, St. Sava som regnes som grunnleggeren av Den serbisk-ortodokse kirke. Stefan II Nemanja, Stefan I Nemanjas sønn, overtok makten og lyktes i å konsolidere det serbiske middelalderriket. Hans bror, St. Sava ble den første erkebiskopen av Den serbisk-ortodokse kirken som på denne tiden hadde autonom status under det greske patriarkatet. Det serbiske middelalderriket fortsatte, til tross for svakere herskere og midlertidige tilbakefall, å ekspandere til store deler av Balkan, inkludert Kosovo (Hupchick 2001: kart 17; Stavrianos 2001: 27). På 1300-tallet, under Tsar Dušan, nådde det serbiske middelalderriket sitt høydepunkt og opplevde en kulturell oppblomstring og omfattende utbygging av kirkearkitektur, og den autonome serbisk-ortodokse kirken ble forfremmet til patriarkat med hovedsete i Peć, Kosovo (Mønnesland 1999: 91;

⁵ For mer lesning om Kosovos historie og albanernes tilknytning til Kosovo anbefales blant annet *Kosovo: A short history* av Noel Malcolm.

Stavrianos 2001: 28). Tsar Dušans død betydde starten på nedgangstider for det serbiske middelalderriket, og riket ble oppstykket mellom flere herskere med svekket makt. (Stavrianos 2001: 28). Mens det tidligere store serbiske middelalderriket var preget av maktkamp mellom ulike herskere, erobret Det osmanske riket nye territorier på det europeiske kontinent (Ćirković 2004: 79). Allerede i 1371 kjempet serbiske styrker mot Det osmanske riket i slaget ved Maritsa-elven, noe som resulterte i at flere serbiske og andre slaviske herskere ble vasaller under Det osmanske riket (Ćirković 2004: 79, 82; Hupchick 2001: kart 19).

28. juni 1389 var det altså et svekket og oppstykket serbisk rike som kjempet mot Det osmanske riket, men konsekvensen av slaget var ikke en umiddelbar erobring av hele det serbiske området for osmanene. Til tross for mytifisering og ulike fremstillinger av Kosovo-slaget, finnes det noen udiskutable fakta omkring hva som skjedde den 28. juni 1389 på Kosovo-sletten, nær Priština. Tsar Lazar, hvis hovedsete var i Kruševac nord for Kosovo, ledet en koalisjon bestående av blant annet serbiske, bosniske og albanske styrker (Mønnesland 1999: 94). Det var også noen vasaller som kjempet med sine styrker på osmansk side. Både Tsar Lazar og Sultan Murat ble drept på dagen for slaget. Vuk Branković, Tsar Lazars svigersønn (senere en sentral skikkelse i Kosovo-myten), som styrte over området hvor Kosovo-slaget fant sted, sto først sammen med Tsar Lazar mot de osmanske styrkene. Etter slaget, da de osmanske styrkene trakk seg tilbake, hadde han fortsatt kontroll over sitt område. Etter hvert som Det osmanske riket tok kontroll over store deler av Balkan, ble Vuk Branković også en av dets vasaller (Ćirković 2004: 84, 85; Zirojević 2000: 192).

Selv om Kosovo-slaget ikke resulterte i at det da oppstykkede serbiske middelalderriket umiddelbart ble underlagt Det osmanske riket, var dette starten på flere århundre med osmansk herredømme på Balkan. Med tapet av selvstendighet ble den serbiske administrasjon erstattet av den osmanske, og den serbiske eliten forsvant (Stavrianos 2001: 96). Det osmanske riket utviste stor grad av religiøs toleranse, og den erobrede befolkningen på Balkan ble tillat å organisere seg i grupper med egne geistlige ledere, såkalte *milleter*, hvor de fikk utøve sin religion og sine skikker (Stavrianos 2001: 89). Det serbiske patriarkatet ble først avskaffet med den osmanske maktovertakelsen, men ble senere gjenopprettet i 1557 i Peć, Kosovo, takket være den osmanske storvesiren Mohammed Sokolli, som hadde serbisk opprinnelse. Patriarkatet hadde stor betydning

for serbisk kulturelt liv. Men da det valgte å vise sin støtte til Det habsburgske riket under krigene mot Det osmanske riket på 1600- og 1700-tallet, mistet det igjen sin status og ble avskaffet i 1766 (Stavrianos 2001: 104, 105). Under Det osmanske rikets herredømme skjedde det noen demografiske endringer blant den serbiske befolkningen. På 1400-tallet dro et stort antall serbere nordover til Det habsburgske riket og slo seg ned i ungarske landområder nord for Donau, mens andre migrerte vestover til kroatisk og bosniske landområder. Etter et mislykket felttog hvor europeiske styrker prøvde å presse Det osmanske riket tilbake, migrerte enda flere serbere nordover over Donau. I løpet av disse århundrene endret også demografien seg i Kosovo-området hvor den albanske befolkningen etter hvert klart utgjorde majoriteten (Stavrianos 2001: 98; Ćirković 2004: 244).⁶

I 1804 startet det serbiske opprøret i Beograd-området. Grunnen var hovedsakelig misnøye med den lokale osmanske administrasjonen, men opprøret utviklet seg til å bli en kamp for autonomi og til sist selvstendighet. Serberne oppnådde i 1830 autonomi under Det osmanske riket (Stavrianos 2001: 239, 244, 247, 250). Som et resultat av fredsavtalene i San Stefano og Berlin 1878, ble Serbia anerkjent som en selvstendig stat med nordlig grense ved Donau og den sørlige grensen sør for Niš. Kosovo forble fortsatt under Det osmanske riket (Stavrianos 2001: 260, 408; Hupchick 2001: kart 28). Med Balkan-krigene i 1912 og 1913 lyktes det endelig å inkludere Kosovo i den selvstendige serbiske staten (Hupchick 2001: kart 33). Bortsett fra da Serbia og Jugoslavia var okkupert under de to verdenskrigene, forble Kosovo under serbisk kontroll inntil NATOs militære aksjon mot Serbia (rest-Jugoslavia) i 1999 (Mønnesland 1999: 153, 188). Etter ni år under internasjonal kontroll, erklærte Kosovo (kosovoalbanerne) seg for uavhengig den 17. februar 2008. Kosovo er fortsatt ikke en fullverdig uavhengig stat da det internasjonale samfunnet fortsatt er til stede og mange stater fortsatt ikke har anerkjent Kosovo uavhengighet.

⁶ Den demografiske sammensetningen i Kosovo siden slavernes ankomst til Balkan-området, har vært og er fortsatt, gjenstand for stor diskusjon og uenighet blant både serbere og albanere, og det er vanskelig å fastslå de demografiske forholdene i middelalderen.

3 Teori: Identitet, minne, myte

3.1 Kollektivt minne⁷

To sentrale begreper for utformingen av denne oppgaven er kollektiv identitet, det vil si nasjonal identitet, og kollektivt minne. Disse begrepene representerer to sider av samme sak. Den nasjonale identiteten formes av det kollektive minnet, og hva som representeres i det kollektive minnet påvirkes av den nasjonale identiteten. Minne og identitet står i et kompletterende forhold til hverandre.

Kollektivt minne defineres av kulturhistoriker Anne Eriksen (1995; 1999) som kunnskap, erfaringer og minner om fortiden som et folk eller en gruppe deler. Det er de individuelle minnene og erfaringene som sammen danner grunnlaget for det kollektive minnet. Et enkeltindivids minner om bestemte begivenheter blir en del av andre menneskers minner selv om disse ikke deler de samme erfaringene. Samtidig er enkeltindividets minner avhengig av en sosial kontekst for å bli betydningsfulle. Individet har gjennom det kollektive minnet kjennskap til hendelser som det aldri selv har opplevd og som kan ha funnet sted langt tilbake i tid (Eriksen 1995: 14; Eriksen 1999: 101).

Den vanligste betegnelsen som brukes om fortiden er historie. Historiebetegnelsen er allikevel ikke helt uproblematisk, da det som beskrives eller betegnes som historie ofte oppfattes som en objektiv, avklart og udiskutabel beretning om fortiden uten alternative forklaringer. Historien i seg selv er et kulturuttrykk, den er ikke unndratt innflytelse og påvirkning av nåtiden som den formidles i (Eriksen, 1999: 10). Når man forstår historien som et kulturuttrykk, blir det klart at historie ikke er en statisk og uforanderlig beskrivelse av fortiden. Det betyr at historie kan påvirkes av de diskurser som finnes i samfunnet og at historie rett og slett er diskursiv. Med forståelsen av historie som diskursiv blir begrepet kollektivt minne mer betegnende og illustrerende for den prosessen som foregår når forståelsen og produksjonen av fortiden skapes og formes i et samfunn eller en gruppe. Også Maurice Halbwachs ser på minnet som diskursivt. Halbwachs, som regnes som grunnleggeren av begrepet kollektivt minne, hevder i *On*

⁷ Kapittel 3.1 Kollektivt minne baseres hovedsakelig på Anne Eriksens utgivelser *Det var noe annet under krigen: 2. verdenskrig i norsk kollektivtradisjon* og *Historie, minne, myte*.

Collective Memory at minnet ikke kan eksistere uavhengig av andre og utenfor en sosial kontekst (Halbwachs 1992: 43; Pennebaker og Banasik 1997: 4). Kollektivt minne refererer i større grad til den allmenne historieforståelsen enn den vitenskapelig og teoretiske historieforståelsen blant historikere og forskere. Historie og minne har gjerne blitt satt opp mot hverandre som to motsetninger, hvorav det førstnevnte er objektivt, vitenskapelig og tilhører samfunnet, mens det sistnevnte er individuelt, subjektivt og preget av følelser, ikke intellekt (Eriksen 1999: 85, 86). I stedet for å se på historie og minne som to motsetninger, kan man heller se dem som to ulike tilnæringsmåter til fortiden hvor det ikke nødvendigvis finnes klare grenser mellom den ene og den andre tilnæringsmåten. Eriksen (1999: 89, 90) hevder at historien er blitt en del av det kollektive minnet. Og det er som en del av det kollektive minnet, at historie er med på å skape og forme kollektive, nasjonale identiteter. Det kollektive minnet oppstår ved at vitenskapelig og objektiv historie blandes med subjektive, individuelle og emosjonelle minner som kan knyttes sammen blant flere individer i en større gruppe, for eksempel en nasjon (Eriksen 1999: 90, 91).

Også Pierre Nora er opptatt av skillet mellom historie og minne. Han hevder at det er en stor vesensforskjell i hvordan fortiden minnes og representeres i den moderne tid i forhold til før-moderne tid. Den moderne, institusjonaliserte historieskrivingen har erstattet det levende, kollektive minnet. Det har oppstått såkalte minnesteder, *lieux de memoires*, konkrete eller symbolske, som blir en del av det moderne kollektive minnet, og disse minstedene representerer fortolkninger av fortiden (Eriksen 1999: 87, 88; Nora 1989). Minnet er en levende og dynamisk prosess under stadig endring, mens nåtidens historie er en rekonstruksjon av fortiden som evner å favne om kun en liten del av fortiden. Minnestedene fungerer som et slags bindeledd mellom den moderne historietilnærmingen og det før-moderne minnet. Disse minstedene, som kan være for eksempel monumenter, museer eller symboler og ritualer, bringer folk nærmere det Nora ser på som det opprinnelige minnet. De er allikevel kun en vag erstatning av det før-moderne minnet (Eriksen 1999: 87, 88). Folkediktingen som den serbiske befolkningen engasjerte seg i og videreførte fra middelalderen til den ble nedskrevet på 1700-1800-tallet, er eksempel på det levende kollektive minnet før det ble institusjonalisert og konsolidert i mer fastsatte representasjoner. Folkediktinger var en måte å videreføre det kollektive minnet på da man ikke hadde skriftlige kilder eller ressurser. I dag fungerer selve territoriet Kosovo, de serbisk-ortodokse kirkene og

klostrene, statuer og minnesmerker som finnes i Kosovo, som minnesteder man oppsøker for å bringe fram det kollektive minnet om fortiden og videreføre det. Nora blir kritisert for å sette opp et for skarpt skille mellom den moderne historieskrivingen og det før-moderne minnet, spesielt hans påstand om at det levende kollektive minnet har forsvunnet fra det moderne samfunnet (Eriksen 1999: 88, 89). Det er mulig å anta at den moderne historieskrivingen har erstattet eller skjøvet til side deler av den kollektive minneprosessen, men samtidig foregår utformingen, reproduksjonen og videreformidlingen av fortiden fortsatt i sosiale og folkelige kontekster utenfor den institusjonelle historieskrivingen. Eriksen (1999: 92) hevder at historie og minne har et komplementært forhold og at disse to tilnæringsmåtene virker om hverandre i vår forestilling om fortiden. Historiefaget kan også bidra til å gi det kollektive minnet autoritet og sikre dets overlevelse og videreføring (Eriksen 1999: 91).

Det kollektive minnet er ikke noen gitt størrelse, men den er avhengig av sosiale forhold og kan endre innhold og uttrykk over tid. Avhengig av sosiale og politiske forhold kan det kollektive minnet også bli et middel i politisk kamp, for eksempel som legitimering av politiske mål (Eriksen 1995: 14; Eriksen 1999: 86). De delte fortidsminnene bidrar til å skape fellesskapsfølelse, til å utvikle og forsvare kollektiv identitet og til å rettfærdiggjøre holdninger og behov (Paez, Basabe og Gonzalez 1997: 147). I og med at det kollektive minnet ikke er en statisk og bestandig størrelse, må det naturligvis finnes diskurser og aktører som former det kollektive minnet. Innenfor et samfunn kan det finnes motstridende meninger om hvordan det kollektive minnet skal fremstilles og hva som skal være en del av det kollektive minnet. Et kollektivt minne kan også deles av flere samfunn, og det kan derfor også oppstå konflikter mellom ulike samfunn om innholdet og fremstillingen av det kollektive minnet, eller det kan være to ulike og motstridende kollektive minner som kjemper om å oppnå legitimitet hos den andre eller hos utenforstående. Hva som former det kollektive minnet og dets innhold, kan påvirkes av ulike aktører som står i et hierarkisk maktforhold til hverandre (Eriksen 1995: 14, 15). Det er naturlig å se for seg at statlige institusjoner eller statlige aktører kan ha en sterkere innflytelse på det kollektive minnet enn for eksempel ikke-statlige eller uoffisielle aktører, men det kan også skje at sivile og ikke-statlige aktører har såpass styrke og støtte bak seg at de kan endre det kollektive minnet hvis mange oppfatter at det dominerende eller offisielle kollektive minnet står i sterk kontrast til det som er den folkelige og almenne oppfattelsen og fremstillingen av det kollektive minnet.

3.2 Kollektiv identitet

“Ako se kao Srbi odreknemo srpstva, porekla, Kosova, predaka i istorije – onda, ko smo mi Srbi? Kako nam je ime?” (“Hvis vi som serbere sier i fra oss serbiskhet, røtter, Kosovo, forfedre og historie – hvem er vi serbere da? Hva er vårt navn?”) (Koštunica 2008: 221) Sitatet ovenfor er hentet fra demonstrasjonen mot Kosovos uavhengighetserklæring holdt den 21. februar 2008 i Beograd, Serbia. Dette sitatet er illustrerende for hva Koštunicas taler og *Odbrana Kosova* (Forsvar for Kosovo) handler om, samt hva som er Koštunicas motiv som serber og som statsminister i Serbia, som befinner seg i en kritisk situasjon der kosovoalbanere vil erklære Kosovo for en uavhengig stat. Gjennom en slik fremstilling av Serbia og Kosovo bygger Koštunica opp under ideen om at identitet har avgjørende, eksistensiell betydning for individet og samfunnet, i dette tilfellet den serbiske nasjonen.

Hva er så identitet, dette abstrakte og u håndgripelige som har så stor eksistensiell betydning for oss at vi ikke kan eksistere uten det? En vanlig og forenklet forståelse er at identitet er en grunnleggende del av det å være menneske og at det er noe alle har. Det finnes utallige definisjoner og forklaringer på hva identitet er i samfunnsvitenskapelig og humanistisk forskning. Et fellestrekk for mange teorier om identitet i nyere litteratur er forståelsen av identitet som relasjonelt og noe som ikke eksisterer i kraft av seg selv. Zdzislaw Mach (1993: 5) forklarer identitet som en forestilling om et individ som skaper et grunnlag for våre handlinger i relasjon til dette individet. Identiteten er et produkt av handling, og ikke en naturlig iboende kvalitet som eksisterte før samhandling med andre individer. Altså kan identitet forstås som resultatet av en prosess av kommunikasjon, interaksjon og relasjon med andre mennesker, eller som et resultat av klassifisering av verden. Ovennevnte definisjoner viser identitet som et dynamisk, prosessuelt og kontekstuelt fenomen (Mach 1993: 3, 5). Også Halbwachs (1992: 49) påpeker den relasjonelle prosessen mellom identitet og det sosiale miljøet man befinner seg i.

Gillis (1994: 3) definerer identitet som en følelse av likhet over tid og rom. Det vil si at identitet er avhengig av minnet, og kjernen i enhver individuell eller kollektiv identitet opprettholdes gjennom minnet. Samtidig vil det som minnes, gjenspeiles av den gitte identiteten. Gillis (1994: 5) hevder at identitet og minne er politiske og sosiale

konstruksjoner og at disse to ikke eksisterer utenfor politikken, sosiale relasjoner eller vår historie. Hvis man tar utgangspunkt i at både identitet og minne ikke kan eksistere kun i kraft seg selv og ikke er faste objekter, blir det mulig å se på disse to kategoriene som abstrakte og foranderlige objekter, men også som hjelpemidler for vår utforming av representasjoner og kommunikasjon. Dermed er ikke identitet og minne kun ”ting vi tenker på, men [også] ting vi tenker med” (Gillis 1994: 5). En forståelse av identitet og minne som midler vi tenker *med*, leder oss også til å forstå disse to kategoriene som diskursive. På den ene siden former og påvirker de diskursen, på den andre siden formes de også gjennom den språklige interaksjonen mellom mennesker og grupper.

Når man ser på identitet og minne som konstruerte, betyr ikke det at de i sin helhet er bygget på noe falskt. Det som til enhver tid utgjør identiteten og minnet, er dynamisk og kan endres, nye elementer kan inkluderes og gamle kan utelukkes. Noe av innholdet kan være inkludert uten grunnlag i virkeligheten, mens andre deler av innholdet er hentet fra faktiske forhold, og satt sammen igjen på nye måter.

Det finnes kritiske røster til bruken av identitet som et teoretisk og analytisk begrep i samfunnsvitenskapelig og humanistisk forskning. Rogers Brubaker og Frederick Cooper (2000: 1) hevder at samfunnsvitenskapen og humaniora har underkastet seg ”identitet”, og antyder det problematiske i identitetsbegrepets varierende og uklare betydninger og avgrensninger. Samtidig foreslår de at identitetsbegrepet med fordel kan erstattes med andre mindre tvetydige og tingliggjørende begreper. Jeg vil ikke gå videre inn på denne problematikken. Det er allikevel viktig å ta i betraktning kritikken som finnes omkring bruken av identitetsbegrepet. En annen ofte uttrykt kritikk av identitetsbegrepet i samfunns- og historieforskningen, er faren for tingliggjøring av identitet. Man risikerer å forholde seg til identitet, individuell eller nasjonal, som et statisk objekt som eksisterer i kraft av seg selv, for dermed å overse identitetens flytende, foranderlige og relasjonelle karakter (Wodak 2009: 76).

Nasjonal identitet

I denne oppgaven er to av motivene nasjonal identitet og kollektivt minne, altså serbisk identitet og det serbiske, kollektive minnet. Det er hvert enkelt individ som føler seg som en del av denne kollektive identiteten, men individene er knyttet til denne identiteten i kraft å være del av en gruppe. Det finnes utallige erfaringer og opplevelser

av det å være serber. Allikevel deler de fleste serbere en felles forståelse av sin nasjonale identitet og kollektive historie eller minne.

Både i hverdagslig og politisk tale forstås nasjonal identitet oftest som noe naturlig, og nasjonen ses på som en uforanderlig og evigvarende enhet. Denne antakelsen er ikke gjenstand for diskusjon eller spørsmål. Mange teoretikere argumenterer derimot for at nasjonal identitet så vel som andre identiteter, er konstruerte og foranderlige forestillinger om et individs eller en gruppes felles erfaringer, karakteristikk og egenskaper.

Et menneske har flere identiteter, både individuelle og kollektive, og for de fleste er nasjonal identitet en av disse. En identitet kan deles av en større eller mindre gruppe, og denne gruppen utgjør et fellesskap. En identitet eksisterer i kraft av egenskaper og karakteristikk eller minner som knyttes til denne identiteten. Når man snakker om et så stor gruppe som det en nasjon utgjør, som for eksempel Serbia, kan man som Benedict Anderson (2006: 6) kalle det et forestilt fellesskap (*imagined community*). Anderson kaller det et forestilt fellesskap fordi medlemmene av et så stort fellesskap aldri vil møte mer enn et fåtall av alle medlemmene, men man har likevel en idé om at man deler visse grunnleggende verdier og ideer. Dette blir for eksempel tydelig ved et tilfeldig møte mellom to inntil da ukjente medlemmer av samme nasjonale fellesskap i for eksempel et fremmed land. Da føler man umiddelbart en tilknytning til hverandre fordi man deler visse felles referansepunkter nettopp på grunn av sin tilknytning til dette fellesskapet og identiteten som hører til. Møtes disse to ukjente hverandre i sitt hjemland, er ikke felles nasjonal identitet en så åpenbar og naturlig grunn til kommunikasjon som hvis man møtes i utlandet.

Det finnes ulike teoretiske standpunkter for i hvilken grad kollektive og nasjonale identiteter er konstruerte. Til grunn for min forståelse av serbisk identitet og kollektivt minne ligger en etnosymbolistisk tilnærming representert av blant annet Anthony D. Smith. Smith (2008: xii) argumenterer for at moderne nasjoner slik vi kjenner dem i dag, for en stor del er formet med utgangspunkt i allerede eksisterende etniske bånd og følelser. Andre politiske former for samfunn og kollektive identiteter har også bidratt til nasjonsdannelser. Men et grunntrekk i Smiths forståelse av nasjoner er at opprinnelsen til moderne nasjoner ligger i allerede tidligere former for gruppedannelser. Smith (1999: 13) ser nasjonenes opprinnelse blant annet i det han kaller *ethnic communities*, en

befolkningsgruppe som både av gruppens medlemmer og utenforstående tilegnes attributter som et identifiserende navn eller emblem, en opphavsmyte, delte historiske minner og tradisjoner, ett eller flere elementer av felles kultur, en tilknytning til et historisk territorium og en følelse av gruppesolidaritet. I en forstand kan man hevde at uansett hvilken fortidig etnisk, kulturell eller politisk gruppe som ligger til grunn for en nasjon, vil det være en kontinuitet som videreføres uavhengig av hvilken art den tidligere kollektive gruppen hadde. Det er vanskelig å se for seg at en gruppe, uansett om den er av etnisk, politisk eller religiøs art, ikke resulterer i en identifisering innad i gruppen. Så lenge vi mennesker lever i et samfunn, vil vi gjennom interaksjon identifisere oss eller sammenlikne oss med andre medlemmer, eller identifisere oss bort i fra andre.

To av de viktigste stridstemaene i den teoretiske diskusjonen om nasjonen er dens opprinnelse og datering av nasjonens opprinnelse. Smith (2008) gir selv en redegjørelse for den teoretiske diskusjonen og dens skillelinjer. Fra et modernistisk ståsted knyttes nasjonen og nasjonalstaten til den industrielle revolusjon, urbanisering og økonomisk vekst som resulterte i at en større befolkningsgruppe kunne mobiliseres og føle tilhørighet til en nasjonal gruppe (Smith 2008: 3, 4). I følge Benedict Anderson (2006: 36, 44) har trykkekunsten hatt avgjørende betydning for nasjonen. Med utbredelsen av trykkekunsten og masseproduksjon av tekst ble resultatet en enorm mobiliserings- og formidlingskraft som kunne nå store befolkningsgrupper og skape lojalitet og tilhørighet mellom mennesker som ikke har noe forhold til hverandre.

Smiths egen nasjonsteori er knyttet til en etnosymbolistisk forståelse av nasjonens opprinnelse og karakter. I et modernistisk perspektiv vil nasjonal identitet ses på som et massefenomen. Fordi massene i før-moderne tid var analfabeter og heller ikke hadde en stemme i samfunnet, det vil si i tekster og kilder fra før-moderne tider, kan man ikke tale om nasjoner før massene hadde mulighet til å delta i nasjonens politiske arena, noe som skjedde på slutten av 1800-tallet (Smith 2008: 5). Smith utfordrer denne tankegangen og hevder at fravær av bevis ikke er det samme som bevis på fravær. Det manglende kildematerialet fra massene, bøndene, kan også bety en aksept av eller tilslutning til deres etniske eller nasjonale gruppe. Smith hevder at vi har rett og slett ikke har noen mulighet til å kunne vite hvilke eller hva slags tilhørighet massene følte i før-moderne tid (Smith 2008: 5). Samtidig kan det hevdes at på grunn av deres fravær i

historie og politikk, var massenes følelse av tilhørighet irrelevant for eliten som hadde makt og kontroll over politikk og stat (Smith 2008: 6). For etnosymbolister er institusjonell kontinuitet et godt eksempel på at tidligere før-moderne grupper har fungert som utgangspunkt for moderne nasjoner (Smith 2008: 7). Den serbisk-ortodokse kirke er et eksempel på en religiøs institusjon som gjennom middelalderen og fremmed herredømme organiserte og hadde innflytelse over massene, og som i moderne tid har videreført sin innflytelse, legitimitet og autoritet overfor ortodokse serbere. I nasjonsbyggingsprosessen har den serbisk-ortodokse kirken blitt den viktigste kulturelle og religiøse institusjonen som har blitt knyttet til serbisk identitet.

Som tidligere beskrevet i kapittel 2.3 oppstod det i middelalderen et sterkt bånd mellom det serbiske middelalderriket og den ortodokse kirken idet den første lederen for den autonome serbiske kirken var den serbiske kongens bror (Stavrianos 2001: 27). En fri kirke var i likhet med en fri stat et viktig symbol på selvstendighet. Da St. Sava, den første erkebiskopen av den serbisk-ortodokse kirken, døde, oppstod det også en særegen serbisk tradisjon med feiringer av serbisk-ortodokse helgener, slava, en tradisjon som fortsatt holdes i dag. Ved å feire helgener som representerte både kirken og den serbiske storhetstiden i middelalderen, skapte man kontinuitet med de symbolene og skikkelsene som kom til å få en sentral plass i nyere serbisk historieskrivning og kollektivt minne (Ćirković 2004: 45, 46, 171). Under Det osmanske riket var kirken den eneste serbiske institusjonen fra middelalderriket som fikk eksistere, og den bidro til å bevare både religion og kultur, altså grunnlaget for den moderne serbiske nasjonale identiteten (Stavrianos 2001: 107; Mønnesland 1999: 96). I tillegg til å være en religiøs institusjon, har den serbisk-ortodokse kirken også fungert som en statlig institusjon. Kirken dominerte i flere offentlige og sosiale sfærer, som utdanning, litteratur og intellektuelt liv, og til tider kunne den utføre administrative oppgaver som tidligere tilhørte serbiske myndigheter (Stavrianos 2001: 109, 240). Det osmanske riket, hvor territorier og befolkning var delt inn i administrative enheter etter religiøs tilhørighet, la dermed til rette for religion som en samlende og grunnleggende faktor for gruppetilhørighet (Pappas 1994: 20). Med religion som et av de mest fremtredende utgangspunkt for gruppetilhørighet og kollektiv identitet, er det ikke overraskende at etnisk tilhørighet og moderne nasjonal identitet har fulgt de religiøse skillelinjene på Balkan med hovedsakelig ortodoks kristendom, katolisisme og islam. I tillegg til kirken bidro den serbiske folkediktningen, som særlig omhandlet Kosovo-slaget og sentrale skikkelser

fra den tiden, til å bevare og videreføre det kollektive minnet om det som kom til å bli sett på storhetstiden i serbisk historie og om det skjebnesvangre slaget på Kosovo-sletten i 1389 (Pappas 1994: 29).

Uavhengig av tidligere tiders gruppedannelser, kollektive identiteter og nasjonens opprinnelse, er nasjonal identitet høyst reell i dag, både i Serbia og i mange andre land. Dette leder oss til det tredje perspektivet som Smith presenterer i sin redegjørelse over ulike forståelser av nasjonen, primordialisme, hvor nasjonen ses på som en naturlig og uforanderlig enhet (Smith 2008: 9). Denne oppfattelsen av nasjonen er i størst grad representert i politisk og folkelig diskurs, og denne tilnærmingen sier mer om dagens samfunn og nasjon, enn om nasjonens opprinnelse. Mennesket i sin egen samtid ser ofte ikke hvordan nasjonen slik man kjenner den i dag har vært under stadig endring og at den vil fortsette å endre seg. Kulturelle og politiske endringer skjer over lang tid, og for folk oppfattes ens egen nasjon og kultur slik den er i dag som evigvarende. Derfor oppfattes endringer av territorielle grenser, kulturuttrykk, språk og demografi som en trussel mot nasjonen. Her ligger kanskje noe av svaret på hvorfor så mange er villige til å kjempe og dø for nasjonen. Čolović (2002: 64, 67) beskriver i *The Politics of Symbol in Serbia* den nasjonale identitetens betydning for serbere som et spørsmål om liv og død, og at nasjonen oppfattes som en gudgitt gave. Kosovo-slaget fremstår som det fremste symbolet på serberes vilje til å ofre seg selv for nasjonen. Eksempler på en primordial forståelse av nasjonen finner man som nevnt både i politisk og folkelig diskurs, historiske representasjoner, kollektivt minne og i media blant annet. Koštunica taler og bokutgivelse, *Odbrana Kosova*, er eksempler på en primordial forståelse av nasjonen: ”Kosovo je uvek bilo i zauvek će ostati deo Srbije.” („Kosovo har alltid vært og vil for alltid være en del av Serbia.“) (Koštunica 2008: 49)

Som allerede nevnt kan vi ikke vite hvordan folk identifiserte seg tidligere og hvilke gruppetilhørigheter kristne slaver i det tidligere serbiske middelalderriket følte. Det vi vet, er at serbere i dag knytter sin identitet til middelalderriket som eksisterte mer eller mindre i samsvar med serbisk territorium i dag. De kristne slaverne som levde i dette området på den tiden, blir ansett for å være deres forfedre. Uavhengig av hvordan man mener fortiden må tolkes og forstås, kan man ikke ta fra folk deres tro på en tilhørighet og kontinuitet mellom deres samfunn i dag og det fortidige samfunnet de ønsker å tilknyttes. Vel vitende om denne problematikken vil jeg videre i oppgaven bruke uttrykk

som det serbiske middelalderriket og serbere til å betegne det riket og det folket som eksisterte på den tiden. Dette for enkelthets skyld. Samtidig vil jeg presisere at denne oppgaven ikke har til hensikt å finne svar på usikkerheten rundt historiske og faktiske omstendigheter, men er vel klar over at det finnes motstridende oppfatninger om både nasjonen (den serbiske) og historiske framstillinger. Siden oppgavens tema er identitetfølelse og diskurs i dagens samfunn, er det relevant for oppgaven og analysen å forholde seg til hvordan denne gruppen fremstiller seg selv og sin opprinnelse og fortid.

3.3 Myte

Kollektivt minne og historie kan også leses som en myte. Å kalle en historisk gjenfortelling og representasjon for myte, er ikke uproblematisk og kan bli misforstått og møtt med motstand, særlig fra dem som myten eller den mytiske fremstillingen handler om. Myte blir ofte forstått som en feilaktig fremstilling av noe som skal ha hendt. I kulturhistorisk forskning finnes det derimot en annen forståelse av myten som ikke har som mål å undergrave mytens innhold, men å forklare representasjonen av mytens innhold og dens betydning for det fellesskapet myten tilhører.

Myten oppfattes ofte som et fenomen som tilhører tradisjonelle, arkaiske samfunn. Men har myten forsvunnet fra den moderne vestlige verdenen, eller har myten som en del av menneskelige atferd endret form og tilpasset seg vår tid (Eliade 2006: 207)? I vår moderne verden, hvor vitenskapelig basert kunnskap er mer tilgjengelig enn noen gang, er det fortsatt noen aspekter ved vår verden som ikke kan forklares eller forstås gjennom konvensjonell rasjonalitet (Schöpflin 1997: 19). Selv om det ofte vil være mulig å klarlegge og stadfeste konkrete faktiske kjensgjerninger i de fleste fortidige og nåtidige begivenheter, vil det være deler av omstendighetene som er utenfor vår rekkevidde og kunnskap. Behovet for årsaksforklaringer og sammenhenger mellom ulike begivenheter og omstendigheter kan være vanskelig å dekke kun med tilgangen til ”kalde” fakta. Dermed oppstår det et vakuum som kan fylles med utdypende forklaringer som i bunn og grunn blir spekulasjoner da de ikke alltid kan underbygges med konkrete faktiske kunnskaper og beviser. Schöpflin (1997: 19) hevder at myten er en av måtene en nasjon etablerer og determinerer grunnlaget for sin egen eksistens, deres moral- og verdssystem. Videre beskriver han myten som tro eller en rekke oppfatninger, presentert gjennom et narrativ, og myten handler mer om persepsjoner enn historisk validerbare

sannheter. Men Schöpflin understreker også at en mytisk fremstilling ikke er synonymt med usannheter.

3.3.1 Myten som ytring og modell

Når historien eller det kollektive minnet forstås som en myte, beskriver den ikke bare faktiske hendelser, men den forteller om noe som får betydning utover selve hendelsene. I *Det var noe annet under krigen og Historie, minne, myte* veksler kulturhistoriker Anne Eriksen mellom to ulike teorier om myter av Roland Barthes og Mircea Eliade, og bruker dem som analytiske redskaper for å forstå mytologiseringen i kollektivt minne og historie (Eriksen 1995: 16, 20).

Roland Barthes' forståelse av myte gir en innfallsvinkel for kritisk lesning av det kollektive minnets innhold og budskap. Barthes ser på myte som en type ytring. En myte skapes av måten budskapet kommuniseres på og av nivået av mening som oppstår. Barthes beskriver myten som en tyv i språket. Det vil si at det skjer en forenkling og naturligjøring av mytens innhold. Mytens innhold blir dermed udiskutabelt og avpolitisert (Eriksen 1995: 16, 17). Jeg forstår dette som at fortidsrepresentasjonen blir en vedtatt sannhet der avpolitisering betyr at innholdet blir unndratt diskusjon og utfordring. Dette kan i seg selv være en politisk strategi der maktthavere ønsker å undertrykke andre fortidsrepresentasjoner. På denne måten kan også mytifikasjon av det kollektive minnet bli et middel i politisk kamp.

Mens Barthes' teori leder til kritisk lesning av det kollektive minnets innhold, gir Mircea Eliades teori om myter en forståelse av det kollektive minnet og mytens *funksjon* for den gruppen som minnes. Eliade (1994) ser på myter som forklarende fortellinger hvis handling og tid er mønster for alle senere handlinger i all tid. På denne måten gir mytene svar på eksistensielle spørsmål, som liv og død, sannhet og moral. Det kollektive minnet får da en rolle som "nasjonal forvalter av eksistensielt viktige sannheter" (Eriksen 1995: 18).

Et hovedtrekk ved myten er at den skaper modeller for et helt samfunn. En historisk person blir omgjort til en arketypp, og en livshistorie får funksjon som et paradigme (Eliade 2006: 210, 211). På den måten oppstår det en tydeligere sammenheng mellom myte og identitet der mytens helter og karakterer ses på som representanter for en

spesifikk kollektiv identitet. Disse egenskapene og idealene kan både anses for å være typiske karaktertrekk og fungere som et ideal for framtidig handling. Typiske motiver i myten er kampen mellom det gode og det onde, helten og skurken (Eliade 2006: 212). I Eliades (1994: 59) teori er myten ”en hellig historie om en ur-opprinnelig begivenhet som fant sted ved tidenes begynnelse”. I sitt arbeid om myter fokuserer Eliade først og fremst på det religiøse og guddommelige, men hans myteteori er også høyst anvendelig og relevant for tolkning og forståelse av samtidige og verdslige samfunnsrepresentasjoner av sin opprinnelse og historie. Personene i mytene ses ikke på som menneskelige vesener, heller som guder eller kulturbringende helter. I Kosovo-myten finner vi en sammenblanding av religiøse og verdslige elementer, hvor en av hovedkarakterene tolkes fra et religiøst perspektiv. Men det dreier seg i utgangspunktet om kulturelle og nasjonale helter, ikke guder. Myten er en fortelling om skapelse og om det som gudene eller heltene gjorde ved tidens begynnelse, og denne fortellingen representerer en absolutt sannhet (Eliade 1994: 59). På grunn av moralen, verdiene og motet som Kosovo-slaget krevde av sine deltakere, blir Kosovo-slaget fremstilt som skapelsen av den serbiske nasjonen og identiteten.

Den moderne, vestlige verden er i stor grad sekulær, og i moderne tale er myte det motsatte av virkelighet. Eliade hevder at myten i arkaiske samfunn var grunnlaget for sosialt liv og kultur og at myten i disse samfunnene representerte sannheten. På denne måten ble myten mønstergyldig, en modell, og en rettferdiggjøring av menneskelig atferd (Eliade 2006: 204, 205). Eliade (2006: 205) beskriver også myte som en form for kollektiv tenkning, og gjennom kollektiv tenkning har moderne samfunn beholdt en form for mytisk atferd, for eksempel et samfunns oppslutning rundt symboler som nasjonalflagget. Spørsmålet Eliade stiller, er hvor myten har blitt av i den moderne verden eller hva som har erstattet den. Myter er fortsatt en del av den moderne verden, men i mye mindre grad. Noen hevder til og med at kriser i den moderne verden er som følge av mangelen på myter. Samtidig som det kan hevdes at mytene blir viktigere igjen i krisetider, og at de kan brukes som et hjelpemiddel for å håndtere krisen (Čolović 2002: 81). Som Barthes (1991: 199) skriver, ser det ut til at ”menneskene har ikke noe sannhetsforhold til myten, men et bruksforhold”. Myten brukes både til å forme fremstillingen av fortiden på en bestemt måte og til å håndtere nåtidige vanskelige situasjoner.

Barthes' og Eliades to ulike teorier om myter utgjør til sammen et verktøy for å forstå hvordan myten former, påvirker og blir en del av det kollektive minnet og de kollektive identiteter som er tilknyttet det kollektive minnet (Eriksen 1995: 19).

3.3.2 Myten som identitetsskaper

I tillegg til å fungere som modell for handling, kan myter ha en selvdefinerende og identitetsskapende funksjon, og de kan ha en viktig funksjon i kriserammede samfunn ved at de kan gjøre et samfunn i stand til å takle politiske, økonomiske og sosiale problemer og konflikter (Schöpflin 1997: 22). Mytens innhold kan gi forklaring på de problemene et samfunn måtte oppleve, og den kan skape mening i det meningsløse. Slik kan myten få en sentral rolle i politikk der politikere og ledere har et forklaringsbehov overfor befolkningen, selv om det sjelden innrømmes. Kommunikasjon innad i en gruppe intensiveres gjennom myten og gjør det enklere å overføre en beskjed fra en leder til resten av gruppen og samtidig forsterke solidaritet og tillit (Schöpflin 1997: 24). Politikere kan ha stor innflytelse over myter som kommuniseres, men de kan ikke lykkes i å videreføre en myte hvis den ikke har resonans ellers i samfunnet. For at en myte skal ha resonans i samfunnet, må den kunne knyttes til det kollektive minnet og samfunnet som har skapt og formet den (Schöpflin 1997: 25). Ved anvendelse av mytiske diskurser kan politikere legitimere sine handlinger og styrke sin autoritet (Schöpflin 1997: 27).

En myte kan også bidra til å skape solidaritet i et samfunn, spesielt et samfunn i konflikt med en annen gruppe. Men her ligger også en stor grunn til bekymring for mytens rolle og funksjon i et konfliktfylt samfunn. En ukritisk tro på historiske myter kan lede et samfunn ut i konflikter med andre (Kolstø 2005: 13). Mytens innhold kan gi grobunn for fiendtlige holdninger overfor andre grupper og lede til irrasjonell selvforståelse og tolkning av hendelser. Kosovo-myten i Serbia er et eksempel på både de positive og negative effektene en myte kan ha i et samfunn. I politikken kan myter brukes til å fremkalle emosjonelle reaksjoner og vilde folks oppfattelse av virkeligheten for å holde på makten eller oppnå andre mål som gagnar en selv (Schöpflin 1997: 26). For serbere har Kosovo-myten vært et hjelpemiddel for å takle de nederlag som Serbia og serbere har opplevd gjennom flere århundre. På den andre siden har nettopp Kosovo-

myten vært brukt til å legitimere og argumentere for fiendtlighet og aggresjon mot andre grupper.

I *Myths and Boundaries in South-Eastern Europe* identifiserer Pål Kolstø ulike typer myter avhengig av hva slags selvbilde eller selvforståelse som fremstilles av en gruppe gjennom myten. To av disse mytetyperne, antemurale-myte og martyr- eller offermyten, er spesielt gjenkjennelige i Kosovo-myten og i fremstillingen av serbisk identitet.

Antemurale-myten, eller bolverkmyten, beskriver den aktuelle gruppen som en sivilisasjonsutpost og forsvarer av denne sivilisasjonen. Gruppen ser på seg selv som del av et større fellesskap, en sivilisasjon som er truet av en ytre fiende. Den ytre grensen som gruppen ligger opptil, representerer et skarpt skille mellom den kulturen som gruppen deler med resten av sivilisasjonen tilhører, og den sivilisasjonen som befinner seg på andre siden av grensen. Gjennom antemurale-myten forsøker gruppen å identifisere seg med det fellesskapet som den føler tilhørighet til eller ønsker å tilhøre, og likheter mellom disse gruppene fremheves, mens ulikheter nedtones. Motsatt definerer gruppen seg bort i fra sivilisasjonen som finnes på andre siden av yttergrensen og maksimerer forskjellene mellom de to gruppene (Kolstø 2005: 20).

Til grunn for offer- og martyrmyten ligger en forståelse av seg selv som offer for nederlag, diskriminering eller undertrykkelse. I synet på seg selv som offer for en annen gruppes dominans og overlegenhet, vil man også naturligvis oppfatte seg selv som den moralske parten og den andre gruppen som umoralsk (Kolstø 2005: 21). Som offer oppfattes gruppen som et passivt objekt for en annen gruppes handlinger, men i martyrmyten ligger også en mulighet til å fremstille seg som et aktivt handlende subjekt som har ofret seg for et høyere moralsk mål. Jesus Kristus er kanskje det mest fremstående eksempelet på en martyr i den vestlige kristne verden, og en offer- eller martyrmyte innenfor den vestlige eller kristne kultursfæren vil derfor kunne inneholde referanser til Jesus Kristus lidelse og offer for menneskeheten.

Geografisk ligger Serbia i et område som har vært dominert både av vest og øst, kristendom og islam. Som kristne slaver ble middelalderens serbiske rike underlagt Det osmanske riket. Samtidig bosatte mange serbere seg på den andre siden av grensen i Det habsburgske riket, senere Østerrike-Ungarn. Det osmanske riket ble av det kristne Europa sett på som en trussel mot deres sivilisasjon, og var i flere århundre et mektig

rike som forsøkte å ta kontroll lenger innover i Europa. Selv om Det osmanske riket nådde helt til Wien, var det kun på Balkan at det klarte å etablere seg og opprettholde kontroll over en del av det kristne Europa over lengre tid. De områdene som utgjør dagens Serbia⁸ (og det tidligere Jugoslavia) var delt av grensen mellom det kristne Europa og Det osmanske riket som forflyttet seg flere ganger. Dermed har Serbia både et geografisk, politisk og historisk grunnlag for å skape en kollektiv identitet gjennom både antemurale-myten og offer- og martyr-myten. Fra et kristent og europeisk ståsted kan den religiøse dimensjonen passe inn i begge disse typer myter. Den kan også bidra til å knytte disse mytene sammen, og de kan eksistere om hverandre og i en og samme myte.

3.3.3 Myte og politikk

I *The Politics of Symbol in Serbia* hevder Čolović (2002: 5) at serbisk diskurs om politikk, nasjonen, staten, Europa og ”det serbiske spørsmålet” er redusert til en fortelling. Dette fordi fortellingen er mer egnet enn andre politiske diskurser til å rekonstruere og styrke bildet av nasjonen som et forestilt fellesskap, og til å reetablere kontroll over symboler for politisk makt. Etter kommunismens fall og oppløsningen av Jugoslavia har Serbia vært nødt til delvis å rekonstruere og styrke den serbiske, kollektive identiteten og minnet. Gjennom fortellingen er det mulig å skape logiske forbindelser mellom politiske og historiske hendelser, og ideer og symboler som egentlig er selvmotsigende, ambivalente og uten forbindelse med hverandre. Sammen med bruk av det Čolović kaller *historic present*, som likner historiske analogier, skapes kontinuitet med fortiden, og det er fortiden som gir oss nøkkelen til å forstå samtiden (Čolović 2002: 5). Čolović sin beskrivelse av fortellingen utfyller Eliades og Barthes’ teoretiske forklaringer om mytens meningsdannende, formidlingsbærende og handlingsmodellerende funksjon for samfunnet, altså det kollektive minnet og den kollektive identiteten. Som et resultat av å bruke fortellingen i politisk diskurs, i denne konteksten Kosovo-myten, får fortelleren eller politikeren automatisk en autoritet og troverdighet som aksepteres av mottakerne (Čolović 2002: 6). Når den politiske diskursen tar form som en fortelling med litterære utbroderinger og siteringer, er ikke

⁸ Med ”dagens Serbia” menes først og fremst indre Serbia som grenser til Kosovo i sør, og Vojvodina, den nordlige provinsen i Serbia som grenser til Ungarn, men som tidligere lå under Det habsburgske riket og Østerrike-Ungarn. Etter Det osmanske rikets maktovertakelse på Balkan forble Kosovo under Det osmanske riket inntil Balkan-krigene i 1912/1913.

det et tegn på ansvarsløshet eller useriøsitet fra fortellerens side. En slik diskurs er derimot et tegn på sakens alvorlighetsgrad, slik Kosovo-konflikten er for Koštunica og Serbia (Čolović 2002: 6).

3.4 Kosovo-myten

Kosovo-myten forstås i denne oppgaven som en del av det serbiske kollektive minnet som former og påvirker den serbiske nasjonale identiteten. Samtidig bidrar Kosovo-myten også til å påvirke den nåtidige reproduksjonen av det kollektive minnet som den selv er en del av. Utgangspunktet for Kosovo-myten er slaget på Kosovo-sletten i 1389, hvor kristne styrker ledet av serbiske Tsar Lazar, kjempet mot styrker fra Det osmanske riket ledet av Sultan Murat. Dette slaget oppfattes i serbisk historie og kollektivt minne som et nederlag og vendepunkt for det serbiske folket. Kapittel 2.3 beskriver kort de historiske omstendighetene rundt Kosovo-slaget som det hersker liten tvil om. Kosovo-myten innhold derimot, er bygget både på historisk kjente fakta, religiøse tekster og på folkediktning. Med Kosovo-myten forstår jeg den fremstillingen av Kosovo-slaget som er dominerende og en del av det serbiske kollektive minnet og den offentlige diskursen i Serbia. Kosovo-myten blir også omtalt som Kosovo-legenden. Siden begrepet myte ofte forstås som en fortelling eller historie som er oppdiktet eller usann, vil noen vegre seg for å bruke eller reagere på betegnelsen Kosovo-myten. Som tidligere beskrevet i teorien som ligger til grunn for oppgaven, impliserer ikke mytebegrepet i denne konteksten at det som formidles i Kosovo-myten er usant. Myten oppstår gjennom hvordan innholdet fremstilles og hva slags budskap som formidles. Samtidig kan man heller ikke avvise at Kosovo-myten kan inneholde usannheter og fordreininger av virkeligheten. Denne oppgaven tar ikke sikte på å avklare de faktiske omstendighetene i Kosovo-myten. Derimot vil dens innhold, budskap og sosiale funksjon bli redegjort for nedenfor, mens det i oppgavens analysedel vil bli sett på hvordan Kosovo-myten knyttes til serbisk identitet og kommer til uttrykk i politisk diskurs, det vil si i Vojislav Koštunicas taler.

Folkediktningen har gitt fremstillingen av Kosovo-slaget et rikere innhold enn det som er mulig å hente fra historiske kilder. På 1700- og 1800-tallet gikk folkevisene fra å være muntlige gjenfortellinger videreført fra generasjon til generasjon til å bli nedskrevet. Allerede tidlig på 1700-tallet ble det av en ukjent forfatter skrevet en

samling av de ulike folkevisene og legendene, med de ulike temaene og elementene fra disse, logisk forbundet med hverandre til én Kosovo-myte (Zirojević 2000: 192, 193). Den mest kjente samlingen av serbisk folkediktning ble derimot utgitt på 1800-tallet av Vuk Karadžić, som også reformerte det serbiske språket og standardiserte skriftspråket (Bakić-Hayden 2004: 29). Han var sterkt motivert av det serbiske opprøret i 1804 og så på nedtegnelsen av folkevisene som et viktig bidrag til nasjonsbyggingen. Det faktum at det serbiske samfunnet på denne tiden hadde begrenset med nedskrevet historie, gav folkediktningen plass til å danne grunnlag for det serbiske kollektive minnet (Bakić-Hayden 2004: 31, 32). Bakić-Hayden (2004: 33, 34) hevder at folkediktning var en mye sterkere tradisjon blant sørslavere under nasjonsbyggingstida enn den var blant andre europeiske folkegrupper på denne tida. Den levende tradisjonen med folkeviser kunne derfor brukes til politisk mobilisering og tas opp i nasjonalistdiskursen. Siden Serbia ble selvstendig i 1878 og Kosovo forble en del av Det osmanske riket, er det ikke overraskende at Kosovo ble et sentralt element videre i den serbiske nasjonsbyggingsprosessen (Bakić-Hayden 2004: 29; Ćirković 2004: 243). I følge Bakić-Hayden (2004: 34) er det mulig å se på Kosovo-myten som et paradigme for den serbiske identiteten som representerer en rettferdig kamp og selvoppgivelse og som en metafor for tolkning av avgjørende historiske hendelser i det 19. og 20. århundre.

Kosovo-myten slik den fremstår i dag, er formet av flere folkeviser og legender som oppstod i århundrene etter Kosovo-slaget i 1389 (Zirojević 2000: 190). Myten dreier seg hovedsakelig om tre sentrale skikkelser, Tsar Lazar, Vuk Branković og Miloš Obilić⁹, hvorav de to førstnevnte er historiske personer. Sistnevnte hersker det derimot stor tvil om virkelig eksisterte. I den serbiske folkediktningen og i Kosovo-myten blir både Vuk Branković og Miloš Obilić fremstilt som Tsar Lazars svigersønner (Ćirković 2004: 85). Det finnes også albanske folkeviser om Kosovo-slaget i 1389 der sultan Murats drapsmann identifiseres som den albanske helten Millosh Kopiliq (Lellio 2009 4). Kort beskrevet handler Kosovo-myten om slaget på Kosovo-sletten mellom kristne styrker ledet av Tsar Lazar og muslimske osmanske styrker ledet av sultan Murat. Tsar Lazar ofret seg selv og serbere, og valgte det himmelske riket i stedet for det jordiske. Miloš Obilić kjempet heltemodig og lykkes i å myrde sultan Murat før han selv ble drept,

⁹ I noen tekster også kalt Miloš Kobilić

mens Vuk Branković forrødte Tsar Lazar og gikk over til fienden og ble en vasall under Det osmanske riket.

Like etter Kosovo-slaget begynte utformingen av en religiøs mytisk fremstilling av Tsar Lazars skikkelse. Det var hovedsakelig den ortodokse kirken som sto bak utformingen av denne delen av Kosovo-myten, og Tsar Lazar ble kort tid etter Kosovo-slaget utnevnt til helgen av kirken og hyllet som en martyr (Malcolm 2002: 77; Zirojević 2000: 190). Den Kristus-liknende fremstillingen av Tsar Lazar har senere blitt forent med folkevisenes fremstilling av Miloš Obilić og Vuk Branković i Kosovo-myten. I folkevisen *The Prince's Supper* beskrives Tsar Lazars siste måltid kvelden før Kosovo-slaget sammen med tolv andre serbiske fyrster, inkludert Vuk Branković og Miloš Obilić, hvor det blir klart at Tsar Lazar har en forræder blant de tolv serbiske fyrstene (Ivanova 1999: 184). I følge folkevisen blir Miloš Obilić utpekt og anklaget for å være forræderen, men han sverger å motbevise dette og lykkes i å nå fram til Sultan Murat og drepe ham.

En annen folkevisen *The Downfall of the Kingdom of Serbia* beskriver hvordan Tsar Lazar mottar en beskjed fra Guds mor. Gud stiller Tsar Lazar overfor et skjebnesvangert valg mellom militær seier og et jordisk rike eller spirituelt seier og et himmelsk rike.

[...] *“Lazar, glorious Emperor, which is the empire of your choice? Is it the empire of heaven? Is it the empire of the earth? If it's the empire of the earth, saddle horses and tighten girth-straps, and, fighting men, buckle on swords, attack the Turks, and all the Turkish army shall die. But if the empire of heaven, weave a church on Kosovo, build its foundations not with marble stones, build it with pure silk and with crimson cloth, take the Sacrament, marshal the men, they shall die, and you shall die among them as they die.” And when the Emperor heard those words, He considered and thought, “King God, what shall I do, how shall I do it? What is the empire of my choice? Is it the empire of heaven? Is it the empire of the earth? And if I shall choose the empire, and choose the empire of earth, the empire of earth is brief, heaven is everlasting.” And the emperor chose the empire of heaven above the empire of the earth. (Pennington & Levi i Judah, 2002: 6, 7)*

Tsar Lazar velger det himmelske riket og ofrer dermed både seg selv og det serbiske riket for en spirituelt seier og et evig himmelsk rike (Bieber 2002: 96). Det er for dette valget at Tsar Lazar ble hyllet av kirken som en martyr, en som ofret seg for et høyere

spirituelt og religiøst mål enn verdslig makt. Denne selvoppofrelsen minner om det offer Jesus gjorde for menneskeheten da han ble hengt på korset for å fri menneskene fra sine synder. Den ovennevnte forestillingen om Tsar Lazar bringer en fremtredende religiøs dimensjon inn i myten. I følge Bakić-Hayden (2004: 37) bidrar den religiøse dimensjonen til å gjøre Kosovo-slaget og myten meningsfull. Gjennom denne fremstillingen av Tsar Lazar og Kosovo-myten, kan utfallet av Kosovo-slaget tolkes som en moralsk seier. Et ydmykende nederlag snus fra en potensielt destruktiv innvirkning på det kollektive minnet og den kollektive identiteten til en levelig og mer konstruktiv forklaring.

Både fremstillingen av Tsar Lazar og Miloš Obilić gir rom for å tolke Kosovo-myten som en offer- og martyrmyste. Begge to ofret seg selv for et høyere mål. I et større perspektiv har Kosovo-myten bidratt til at serbere ofte tolker seg selv som ofre eller martyrer i nyere hendelser. Tsar Lazars valg av det himmelske riket og Miloš Obilić sin vilje til å gå bak fiendens rekker for å myrde sultanen, er begge eksempler på selvoppofrelse for fellesskapet og et høyere mål. I situasjoner der serbere står foran et kritisk vendepunkt eller et mulig nederlag, trekkes Tsar Lazars valg frem som det serbiske folks skjebnebestemte valg (Zirojević 2000: 194, 195). Čolović (2000: 11) hevder at Tsar Lazars valg av det himmelske riket er blitt en manifestasjon for et spesifikt karaktertrekk i den serbiske identiteten som determinerer serberes reaksjoner og handlinger i betydningsfulle og avgjørende øyeblikk i historien. Denne viljen som Tsar Lazar og Miloš Obilić hadde til å ofre seg selv beskrives av Čolović også som "The Kosovo pledge" (Kosovo-løftet) (Čolović 2002: 8). Denne forståelsen av valg og handlinger som ble gjort under Kosovo-slaget impliserer at disse ikke bare er idealer og en modell for framtidig handling, men også en forpliktelse. For å bevare Serbia og den serbiske identiteten, men også for å ære sine helter, er serbere forpliktet til å følge Tsar Lazars og Miloš Obilić eksempel. Samtidig finnes det et paradoks i fremstillingen av Tsar Lazars karakter. Han ses på som heltmodig akkurat som Miloš Obilić, og i det ligger en sterk oppfordring for serbere å handle med mot og styrke. På den andre siden bidrar Tsar Lazars valg av det himmelske riket til en passivisering og forenkling av serberes handlingsalternativer. Her finnes en mulighet for å unngå å foreta aktive valg og handlinger. Men kanskje aller viktigst er det at denne forestillingen gir serbere en mulighet til å akseptere og komme over nederlag der deres handlingsrom har vært begrenset på grunn av politisk og militær underlegenhet som for eksempel i Kosovo-

konflikten etter NATOs bombing i 1999. Bakić-Hayden (2004: 40) går så langt som å stille spørsmålet om Serbia bokstavelig talt må akseptere å tape Kosovo for å kunne oppfylle Guds lovnad om et himmelsk rike, og for å seire spirituelt og moralsk. Til tross for tap av det fysiske Kosovo, gir Kosovo-myten innhold gir serbere også en mulighet til å bevare Kosovo som et minnested, *lieux de memoires*, og som bærende for deres identitet.

Som forræder er Vuk Branković den rake motsetningen til Miloš Obilić, og ifølge Ivanova (1999: 188, 189) som beskriver fremstillingen av disse to karakterene som en Kosovo-ideologi, bidrar folkediktningens fremstilling av Vuk som en antihelt til å forsterke Miloš heltmodige karakter. Kontrasteringen av disse to karakterene forsterker glorifiseringen av Miloš og understreker betydningen av hans handlinger samtidig som konsekvensen av forræderi fremheves. Fremstillingen av Vuks forræderi mot Tsar Lazar og den serbiske nasjonen leder også til et paradoks, da serberes nederlag i Kosovo-slaget ofte forklares som et resultat av splittelse og uenighet blant deres egne (Čolović 2002: 12). Denne fortolkningen av utfallet av Kosovo-slaget står i kontrast til forestillingen om Tsar Lazar som valgte det himmelske riket og dermed ofret en militær seier (Bakić-Hayden 2004: 38). Vuks eksempel brukes videre som en advarsel i den politiske diskursen for hva som kan skje hvis serbere ikke er forente i Kosovo-konflikten.

Fremstillingen av Kosovo-slaget illegges en større rolle og større konsekvenser enn det historiske kilder understøtter. Først av alt blir Kosovo-slaget betraktet som det serbiske middelalderrikets undergang. Om ikke det er en fullstendig feilaktig fremstilling, så er det en sannhet med modifikasjoner (Ćirković 2004: 85, Malcolm 2002: 75, 76). Oppløsningen av det serbiske middelalderriket hadde startet allerede tidligere der serbiske landområder var blitt delt mellom ulike serbiske fyrster, og etter Kosovo-slaget fortsatte flere av disse å regjere i sine områder. Først på 1400-tallet var de serbiske områdene fullstendig underlagt Det osmanske riket. Kosovo-slaget beskrives også som serbernes forsvar av det kristne Europa som var truet av det muslimske osmanske riket. (Ćirković 2004: 85) Denne fremstillingen av Kosovo-slaget viser at Kosovo-myten er en antemurale-myte. Til tross for at det serbiske middelalderriket ble underlagt Det osmanske riket, finnes det allikevel en forståelse av at serbere bidro til at det muslimske riket ikke klarte å trenge lenger innover i Europa (Antić 2005: 191). Ideen om det

serbiske middelalderriket som Europas utpost og serbere som beskyttere av den kristne sivilisasjonen, samt forestillingene om Tsar Lazars valg av det himmelske riket og selvpoppofrelse, bidrar til den religiøse dimensjonen av Kosovo-myten.

Som nevnt tidligere, er det av underordnet betydning hvorvidt fremstillingen av Kosovo-slaget og hovedpersonene i myten, Tsar Lazar, Miloš Obilić og Vuk Branković, er historisk riktig eller ikke. Det interessante er hvordan den historiske og mytiske fremstillingen av Kosovo-slaget er med på å forme det kollektive minnet og den kollektive identiteten i Serbia, samt hvordan dette påvirker serbisk diskurs og handling. Kosovo-myten innflytelse på serbisk identitet og kollektivt minne og dens funksjon i det serbiske samfunnet er flersidig. Den fungerer både som inspirasjon for heltmodige handlinger og selvpoppofrelse og som modell for tolkning av fortidige og nåtidige begivenheter. Både Tsar Lazar og Miloš Obilić sine valg og handlinger har etterlatt senere serbiske generasjoner med en moralsk forpliktelse til å følge deres eksempel. I tillegg til denne oppgavens empiriske materiale representerer *The Saga of Kosovo: Focus on Serbian-Albanian Relations* av Alex N. Dragnich og Slavko Todorovich (1984: 4) et eksempel på den eksistensielle betydningen Kosovo illegges for Serbia: "Kosovo is many diverse things to different Serbs, but they all have it in their blood. They are born with it." Disse to forfatterne er riktignok diaspora, men den serbiske identiteten trenger ikke være svakere av den grunn. Nettopp det at denne boken er utgitt på engelsk og rettet mot et internasjonalt (ikke-serbisk) publikum, illustrerer hvilken betydning Kosovo har for Serbia og serbisk identitet. Denne boken er også et eksempel på hvordan Kosovo-myten og alle ovennevnte elementer, karakterer og tolkninger, både verifiserbare og ikke-verifiserbare, er inkludert i en historisk fremstilling og får betydning som historiske sannheter.

På den ene siden fremstilles Kosovo-slaget som et militært nederlag for serberne, på den andre siden som en moralsk seier. Denne tolkningen av Kosovo-slaget er spesielt viktig for serberes håndtering og tolkning av nyere politiske hendelser, og ikke minst for Koštunicas fremstilling av konflikten rundt Kosovos status, som vil bli beskrevet i oppgavens analysedel. Man vil i materialet som analyseres senere i oppgaven, se at Kosovo-myten og idealene som Tsar Lazar og Miloš Obilić representerer fungerer som et fundament for serbisk identitet og for Vojislav Koštunicas argumentasjon for Kosovos tilhørighet til Serbia. Dette kommer både eksplisitt og implisitt til uttrykk i

talene, og man vil se at det er et samspill mellom ulike elementer fra Kosovo-myten som både påvirker og gjenspeiles i hans argumentasjon. I tillegg vil man finne at Kosovo-myten brukes i historiske analogier for å påvirke mottakernes forståelse av dagens Kosovo-konflikt. I likhet med Bakić-Hayden (2004: 26, 27) mener jeg at man ved å ta utgangspunkt i samspillet mellom historiske fakta, det kollektive minnet og den mytiske fremstillingen av Kosovo-slaget, har en bedre forutsetning for å forstå dagens Kosovo-problematikk og den symboltunge og eksistensielle betydningen Kosovo illegges for Serbia og serbisk identitet.

4 Metode: Diskursteori

4.1 Diskursanalyse¹⁰

Motivet i denne oppgaven er å avdekke fremstillingen av serbisk identitet og hvordan Kosovo-myten former og påvirker denne. Det er snakk om en kollektiv identitet som er en del av en større nasjonal diskurs. Tidligere er det beskrevet hvordan identitet og minne er gjensidig avhengig av hverandre. Diskurs kan også inkluderes i dette kompletterende avhengighetsforholdet. Diskurs er en bestemt måte å tale om og forstå verden på, og diskursen gjenspeiler vår omverden, identitet og sosiale relasjoner. Samtidig er diskursen med på å skape og forandre disse (Winther Jørgensen og Phillips 1999: 9). Kollektiv identitet og kollektivt minne er altså deler av en diskurs, og diskursens utforming er akkurat som kollektiv identitet og minne ikke forhåndsbestemt, men dynamisk og foranderlig.

Som grunnlag for min forståelse av diskursanalyse, beskrevet i dette avsnittet, ligger Winther Jørgensen og Phillips (1999: 13, 14) redegjørelse av diskurs som teori og metode. De retningene innenfor diskursanalyse som de gjør rede for, hviler på et sosialkonstruksjonistisk grunnlag. Et av de viktigste punktene i denne tilnæringsmåten er forståelsen av forholdet mellom individ, samfunn, kunnskap og representasjoner, hvor uttrykkene og egenskapene de enkelte elementene innehar er foranderlige, gjensidig avhengige av hverandre og påvirker hverandre. Vår forståelse og fremstilling av verden er historisk og kulturelt betinget, og den måten vi forstår verden på er ikke nødvendigvis den eneste mulige. Hvilke fremstillinger som får gjennomslag påvirkes av ulike faktorer i samfunnet, historiske, sosiale, politiske, økonomiske, både fortidige og nåtidige. Samtidig kan dagens politiske og sosiale kontekst også påvirke fremstillingen av fortiden. Denne forståelsen av individet og av kunnskap om samfunnet og verden er anti-essensialistisk, det vil si at individet, samfunnet og diskursen som finnes der ikke er determinert og bestemt av ytre forhold. Selv om samfunnets diskurs og virkelighetsoppfatning er foranderlige og dynamiske, kan de allikevel være svært fastlåste og rigide over lengre tidsperioder. Gjennom sosiale prosesser skapes og opprettholdes våre forestillinger om verden, men i denne prosessen foregår det også en

¹⁰ Kapittel 4.1 Diskursanalyse er hovedsakelig basert på Marianne Winther Jørgensen og Louise Phillips *Diskursanalyse som teori og praksis*.

kamp om hva som er sant og ikke sant. Ulike aktører med ulike motiver og maktposisjoner vil kjempe for at deres fremstillinger står som dominerende. De forestillingene om verden som til enhver tid er gjeldende i et samfunn vil også påvirke sosiale handlinger.

Et av premissene for diskursanalytiske tilnærminger er at vår forståelse av verden alltid går gjennom språket. Gjennom språket skaper vi representasjoner av virkeligheten som ikke er direkte avspeilinger av virkeligheten, og vår kunnskap om verden kan ikke oppfattes som objektive sannheter, men representasjonene er med på å skape virkeligheten. Det betyr ikke at det ikke finnes en virkelighet, men virkeligheten kan ses på ulike måter, og den får ulike representasjoner gjennom ulike diskurser. Språket forstås også som konstituerende for verdenen, sosiale identiteter og sosiale relasjoner (Wetherell 2001: 15, 16; Winther Jørgensen og Phillips 1999: 13, 17). Endring i de sosiale konstruksjonene skjer gjennom forandring av diskursen, og forandring og reproduksjonen av den sosiale virkeligheten påvirkes av diskursive kamper (Winther Jørgensen og Phillips 1999: 18).

For denne oppgavens tema som er identitet og myte, gir det som kalles diskurspsykologi et godt utgangspunkt for å forstå fremstillingen av og relasjonen mellom serbisk identitet og kollektivt minne uttrykt av den serbiske politikeren Vojislav Koštunica. Det er ikke snakk om tradisjonell psykologi, men en form for sosialpsykologi hvor man gjennom diskursanalysen undersøker relasjonen mellom individer og gruppers forestillinger og handlinger på den ene siden og større samfunnsstrukturer og prosesser på den andre siden (Winther Jørgensen og Phillips 1999: 16). Diskurspsykologien ser på diskurs som både konstruert og konstruerende; diskursen er konstruert av ord og uttrykk, ulike kategorier etc., og diskurs konstruerer ulike tilnærminger til verden, som ulike versjoner av handlinger, hendelser, sosiale strukturer etc. Diskursiv praksis forstås som handlingsorientert ved at man ser på hvordan handlinger utføres indirekte gjennom ulike fremstillingsmåter (Potter 2007: vii; Edwards og Potter 1992: 2). Med diskurspsykologi søker man å forstå hvordan man bruker eksisterende diskurser for å fremstille seg selv og verden på. I identitetsstudier, fokuserer diskurspsykologien på hvordan identiteter oppstår, forhandles og omformes gjennom sosiale prosesser. Identiteter forstås som diskursive, det vil si at identiteter er fleksible og konstruerbare og de kan formes av forskjellige diskurser. Samtidig er identiteter relasjonelle, da det

ikke trenger å være et klart brudd mellom ulike og skiftende identiteter (Winther Jørgensen og Phillips 1999: 114-116). Det legges vekt på individers diskursive håndtering av konkrete situasjoner og individenes aktive språkbruk (Winther Jørgensen og Phillips 1999: 16). Vojislav Koštunica er i denne oppgaven et eksempel på et individs håndtering av en konfliktsituasjon hvor han bruker en diskursiv praksis og språklige uttrykksformer med utgangspunkt i det kollektive minnet og den kollektive identiteten han tilhører.

I *Discourse and Cognition* sidestiller Derek Edwards (1997: 16) virkeligheten, ”hva som faktisk skjedde”, med *beskrivelser* eller *fremstillinger* av virkeligheten. Kunnskap om virkeligheten blir tilgjengelig gjennom deltakernes beskrivelser av den, og i følge Edwards bør analytikerne også bli en del av prosessen og konstruksjonen av virkeligheten. Det betyr ikke at man skal innta et relativistisk ståsted til virkeligheten og fremstillingen av den, men at man gjennom deltakelse kan produsere alternative forståelser av virkeligheten i tillegg til den allerede eksisterende forståelsen. Diskurspsykologien søker ikke én eksakt og korrekt forståelse av virkeligheten, en hendelse eller en situasjon, men den søker å identifisere og analysere de ulike forståelsene som ulike deltakere måtte ha, hvordan de er konstruert, innenfor hvilken situasjonell og diskursiv kontekst de befinner seg i, og denne prosessen blant ulike deltakere ses på som et fenomen i seg selv. Dermed vil ikke motstridende forestillinger om den ”samme virkeligheten” skape forklaringsproblemer, da dette i seg selv er en del av analysen (Edwards 1997: 14).

I tillegg til diskurspsykologi, kan kritisk diskursanalyse bidra til en bredere forståelse av hvordan diskursive praksiser former, produserer og reproducerer det kollektive minnet og sosiale eller nasjonale identiteter. Også innenfor denne retningen av diskursanalyse ses diskurs på som både konstituerende for den sosiale verdenen og som konstituert av den sosiale verdenen, altså et toveis og dynamisk forhold mellom diskurs og det samfunnet som diskursen eksisterer i (Winther Jørgensen og Phillips 1999: 73, 74). Diskurs forstås som en form for sosial praksis, og den anses å være i et dialektisk forhold til de situasjoner, institusjoner og sosiale strukturer som den er opererer innenfor, det vil si at institusjonelle og sosiale kontekster former og påvirker diskursen, og diskursen påvirker den sosiale og politiske virkeligheten (Wodak, de Cillia, et al., 2003: 8). Den kritiske diskursanalysen er spesielt opptatt av maktforhold og relasjoner,

og gjennom diskursanalysen søker man å avdekke den diskursive praksisen som brukes for å opprettholde sosiale relasjoner og styrkeforholdet mellom dem (Winther Jørgensen og Phillips 1999: 75, 76; Wodak og Meyer 2009: 6-10). Tekster kan ses på som kamparenaer hvor ulike diskurser og ideologier konkurrerer om å dominere, og innen kritisk diskursanalyse forstås makt som en sentral betingelse eller forutsetning for sosialt liv. Diskurs som handler om kollektiv identitet, vil ofte preges av inkluderings- og ekskluderingsprosesser, og kritisk diskursanalyse vil ha som motiv å avdekke og analysere disse prosessene (Wodak, de Cillia, et al., 2003: 9; Wodak 2009: 35).

I denne oppgaven er det en bestemt politikers språkbruk som analyseres med fokus på kollektiv identitet og kollektivt minne. Denne politikeren språkbruk befinner seg innenfor en nasjonal diskurs som han bidrar til å reprodusere. Det kollektive minnet forstås altså som diskursivt, og Vojislav Koštunica deltar i den diskursive prosessen ved å reprodusere det serbiske kollektive minnet (Achugar 2008: 3). Selvsagt foregår ikke denne reproduksjonen av diskurs i et maktnøytralt samfunn, men fokuset i oppgaven er ikke på maktrelasjoner mellom en svakere og en sterkere gruppe og hvordan disse opprettholdes. Med Kosovo-myten og serbisk identitet som hovedelementene for diskursanalysen, ville det også vært interessant å se på diskursen blant kosovoalbanere for å forstå hvordan deres diskurs påvirkes og formes av maktforholdet mellom kosovoalbanere og serbere. Innenfor Serbia vil det selvfølgelig også finnes alternative tilnærminger til og forståelser av serbisk identitet og Kosovo-myten, men den forståelsen av disse to elementene som beskrives i denne oppgaven kan allikevel sies å være dominerende i den offentlige diskursen.

For min tilnærming til Vojislav Koštunica og hans *Odbrana Kosova*, er altså diskurspsykologi og kritisk diskursanalyse mest anvendelig for å analysere Koštunicas språklige strategier for å uttrykke serbisk identitet og fremstilling og bruk av Kosovo-myten. Mer nøyaktig er oppgavens formål å se hvordan serbisk identitet fremstilles av Vojislav Koštunica, hvordan han trekker på det serbiske kollektive minnet og Kosovo-myten, som en del av det kollektive minnet, og hvordan den serbiske identiteten både kommer til uttrykk og påvirker Koštunicas diskurs. Vojislav Koštunicas samling av taler, *Odbrana Kosova*, forstås her som en del av den serbiske offentlige og politiske diskursen. Kosovo-myten forstås også som et element innenfor den serbiske diskursen og kan derfor også refereres til som Kosovo-diskursen.

4.2 Språklige virkemidler i politisk diskurs

Ved siden av en teoretisk forståelse av diskursanalytisk metode som beskrevet i kapittel 4.1, presenterer Paul Chilton og Christina Schäffner en mer praktisk tilnærming til diskurs og analyse av politisk tekst og tale. Chilton (2004) identifiserer ulike virkemidler og strategier som brukes i språket som for eksempel legitimering, delegitimering, historiske analogier og intertekstualitet blant flere. I følge Chilton (2004: 4) er det i konvensjonelle politiske studier en manglende interesse for språklig handling, det vil si diskurs, som foregår på mikro- og makronivå i den politiske arenaen. På mikronivå finner man interessekonflikter, kamp om dominans og forsøk på samarbeid mellom individer, kjønn og ulike sosiale grupper, mens på makronivå finnes statlige politiske institusjoner (Chilton 2004: 3).

Både Paul Chilton og Ruth Wodak presenterer i sine bøker flere kategorier eller elementer, virkemidler og strategier som ville være mulige å bruke i analysen av materialet for denne oppgaven. Det er allikevel gjort et snevert utvalg for denne oppgaven hvis hovedfokus er på kollektiv identitet og kollektivt minne, to kategorier som både har sosiale og språklige implikasjoner. Oppgaven befinner seg innenfor et tverrfaglig landskap hvor sosiale fenomener som identitet og minne avdekkes gjennom språklig analyse knyttet til begreper som myte, minne og identitet fra kulturhistorie, historie, sosiologi og antropologi. Innenfor diskursanalyse utgjør diskurspsykologi og kritisk diskursanalyse to komplimenterende tilnærminger til oppgavens formål om å utforske Kosovo-mytens og den serbiske identitetens rolle og betydning i Vojislav Koštunicas taler.

4.2.1 Språk og politikk

Politisk aktivitet er avhengig av og eksisterer ikke uten språket. Politikk kan også utøves ved bruk av fysisk tvang, men politisk handling foregår først og fremst gjennom språket (Chilton og Schäffner 2002: 3). Det finnes flere definisjoner av politikk, hvorav én definisjon er at politikk handler om makt og kampen om makten, makt til å utøve de handlingene man mener er riktige eller tjener et ønsket formål (Chilton og Schäffner 2002: 5). For å oppnå en maktposisjon i samfunnet og i politikken, uten å bruke militær- og voldsmakt, kreves det at man lykkes i å overbevise mange nok om at ens egne

standpunkter, moral og verdier er de riktige. Man er avhengig av språket for å formidle visse representasjoner og fremstillinger som man ønsker oppslutning om, og enhver politiker vil forsøke å legitimere sine standpunkter. Innledningsvis i *Politics as Text and Talk* refererer Chilton og Schäffner (2002: 2) til Aristoteles utdypning om tale som et uttrykk for hva som er nyttig og hva som er skadelig, hva som er rettferdig og hva som er urettferdig. Individets evne til å føle hva som er rett og galt, betyr også at det potensielt kan finnes like mange oppfatninger av hva som er rett og galt som det finnes individer. I følge Aristoteles er det en felles forståelse av hva som er nyttig og skadelig, rettferdig og urettferdig som utgjør en gruppe eller et samfunn (Chilton og Schäffner 2002: 2). I denne oppgaven er Vojislav Koštunica et individ og en representant for en gruppe, den serbiske nasjonen, som potensielt har en felles forståelse av hva som er rett og galt.

I diskursanalytisk tilnærming til politikk finnes både normative og empiriske tilnærminger, gjerne blandet sammen. Chilton og Schäffner (2002: 4) fremhever den empirisk baserte diskursanalysen av politisk tekst og tale som et likeså viktig bidrag som den statsvitenskapelige bevisbaserte forskningen på politikk, noe som impliserer verdien av en nær forbindelse mellom studiet av politikk og studiet av språk. Detaljerte og dyptgående analyser av politisk tekst og tale gir alternative perspektiver som resulterer i nye måter å forstå politikk så vel som gamle problemer på (Chilton og Schäffner 2002: 4).

4.2.2 Legitimering, delegitimering og den moralske aksen

Et viktig og ofte avgjørende mål i politikk er å tilegne sine uttalelser og fremstillinger autoritet og troverdighet, det vil si å oppnå legitimitet (Chilton 2004: 23). Legitimering på den ene siden og delegitimering på den andre siden utgjør dermed en vesentlig strategi i politisk diskurs. Legitimering kan blant annet være argumentasjon knyttet til velgernes ønsker, ideologiske prinsipper eller en positiv fremstilling av ens egne standpunkter og handlinger (Chilton 2004: 46). For å legitimere ens egen politikk og handlinger kan man bruke ord og begreper som for både en selv og mottakerne har positive moralske, idealistiske og verdimeslige konnotasjoner. På den andre siden vil delegitimering bety at man gir en negativ fremstilling av motparten ved for eksempel å klandre eller marginalisere motparten, angripe motpartens moral og verdier eller bruke

ord og uttrykk som frembringer negative assosiasjoner (Chilton 2004: 47). Delegitimering og negativ fremstilling av motstandere kan også foregå i mer subtile former ved at den positive fremstillingen og legitimeringen av en selv impliserer det motsatte om motstanderen og motstanderens argumenter, moral og verdier. Ved en passiv fremstilling av motstanderen, uten for eksempel å nevne motstanderens handlinger eller spesifikke karakteristikk, kan man i en situasjon eller konflikt hvor det finnes to motstridende mål eller ønsker, presentere de ulike utfallene eller konsekvensene knyttet til legitime og moralske forestillinger og assosiasjoner på den ene siden og illegitime og umoralske forestillinger og assosiasjoner på den andre siden.

I analysen av *Odbrana Kosova* vil vi se at legitimeringsstrategien er fremtredende. Her vil vi se at for å legitimere sitt politiske ståsted og sine argumenter, fremstiller Vojislav Koštunica seg selv, den serbiske forhandlingsdelegasjonen og Serbia i positive bilder knyttet til ord, uttrykk og begreper med positive assosiasjoner og konnotasjoner. På motsatt side fremstilles motpartens argumenter og mål som illegitime ved å knytte dem til negative ord, uttrykk og begreper og ved å skape en motsetning mellom motparten og Koštunica og Serbia.

For å forsterke denne strategien med legitimering og delegitimering hvor det brukes spesifikke ord og uttrykk som har positive eller negative assosiasjoner og konnotasjoner, er også gjentakelse og kontrastering et effektivt hjelpemiddel. Et bestemt ord eller uttrykk kan repeteres flere ganger gjennom teksten eller talen. Ved å repetere ulike ord som er synonymer eller frembringer de samme assosiasjonene, kan man også repetere et bestemt poeng. Kontrastering av ord og uttrykk som allerede brukes for å legitimere eller delegitimere standpunkter, moral og verdier bidrar til å bygge opp denne strategien (Beard 2000: 39, 40).

Chilton (2004: 46) beskriver representasjon (fremstilling) og misrepresentasjon som en egen språklig strategi, men i praksis kan legitimering/delegitimering og representasjon/misrepresentasjon fungere om hverandre, og disse to strategiene vil påvirke hverandre. Representasjon avhenger av og handler om kontroll over informasjon, med andre ord om diskurskontroll. Representasjon kan innebære hemmelighold og sensur av informasjon eller feilaktig og villedende informasjon, altså misrepresentasjon (Chilton 2004: 46).

I oppgavens analyse av Vojislav Koštunicas taler brukes begrepet *den moralske aksen*. Chilton (2004: 57-59) presenterer det han kaller *den modale aksen* som er en modell for å analysere ulike grader av sannhet og moralitet. I denne modellen befinner taleren seg i et senter som representerer virkeligheten, rettferdighet og moral. Aksemodellen forutsetter at det finnes to motpoler og ulike grader av sannhet, moral og rettferdighet langs denne aksen. Denne modellen skaper også en forestilling om nærhet og distanse. Det er ikke snakk om en fysisk avstand, men om en abstrakt avstand i form av mentale og språklige fremstillinger og representasjoner av en selv og andre eller motparten, i forhold til rett og galt, legitimitet og illegitimitet. I denne oppgaven er det valgt å kun fokusere på det moralske aspektet av denne akse-modellen, og dermed er det naturlig å bruke begrepet *den moralske aksen*. Begrepene sannhet og rettferdighet knyttes i analysen til legitimeringsstrategien, men vi vil se i talene som analyseres i denne oppgaven at den moralske aksen virker sammen med de øvrige nevnte språklige strategiene. Ofte kan de ulike strategiene ikke skilles fra hverandre, men de virker sammen og utfyller og forsterker hverandre.

4.2.3 Historiske analogier og intertekstualitet

I tekst og tale som handler om en gruppes kollektive identitet og minne, vil historiske analogier kunne være et virkemiddel for å skape en bestemt forståelse eller fremstilling av et aktuelt argument eller en situasjon. Innholdet i analogien kan inkludere en stor variasjon av betydninger som både taleren og mottakerne deler samme forståelsen for og oppfattelsen av, og den historiske analogien kan være med på å legitimere talerens argumenter. Ved å bruke historiske analogier for sammenlikning med aktuelle situasjoner kan allerede kjente og aksepterte betydninger, verdier og moral overføres fra fortid til nåtid, noe som kan bidra til å forenkle forklarings- og legitimeringsbehovet i en gitt situasjon. Derfor er historiske analogier først og fremst et effektivt virkemiddel overfor tilhørere som deler samme historiske referanser og kollektive minne som taleren. Historiske analogier kan i praksis fungere som en ramme for forståelse av en bestemt situasjon da innholdet av analogien leder til en bestemt tolkning (Chilton 2004: 51, 145; Beard 2000: 27). Akkurat som Gillis påstand (se kapittel 3.2) om at identitet og minne er noe man tenker *med*, ikke bare på, er den historiske analogien noe man ser og leser *gjennom*, og ikke bare på. Den historiske analogien, akkurat som den kollektive identiteten og minnet, fungerer som en ramme, og den former vår oppfatning og

forståelse av bestemte situasjoner og hendelser. Fra Kosovo-myten kan Vojislav Koštunica hente ut hendelser og sidestille dem med nyere hendelser i Serbia og Kosovo ved bruk av historiske analogier.

Politisk tekst og tale kan ha et intertekstuellt forhold til andre tekster. Begrepet intertekstualitet brukes på ulike måter i diskursanalyse. Chilton og Schäffner (2002: 17) bruker begrepet i videste forstand, om forholdet mellom tekster. Det kan være direkte henvisninger til andre tekster eller bruk av fraser og ord som implisitt refererer til tekster. En implisitt referanse til andre tekster vil kun være tilgjengelig for de mottakerne som kjenner til samme teksten som taleren refererer til, for eksempel ved at de er medlemmer av den samme gruppen, i dette tilfellet det serbiske folket (Chilton og Schäffner 2002: 17). Det kan også være referanser til spesifikke historiske fremstillinger eller myter som er en del av det kollektive minnet.

I kommunikasjon, for eksempel i taler, kan det være mer enn det uttalte ord som kommuniseres til mottakerne. Avhengig av hvem som er mottakere, er det mye informasjon som kan leses mellom linjene (Chilton og Schäffner 2002: 9). Dette gjelder for eksempel både ved bruk av historiske analogier (historiske eller mytiske fremstillinger) og intertekstuelle referanser hvor både taler og mottakere kjenner til en spesifikk fremstilling og tolkning av analogiens innhold eller teksten som det refereres til. Når sender og mottaker tilhører en gruppe som deler en kollektiv identitet og et kollektivt minne, deler medlemmene av dette kollektivet mange felles referanser og forestillinger, og bestemte ord og fraser som hentes fra det kollektive minnet og identiteten kan kommunisere en større mening enn det en mottaker utenfor denne gruppen kan oppfatte. Slik vil diskursen bli påvirket av den kollektive identiteten, minnet og myten som deles av både sender og mottaker.

Kosovo-myten i seg selv kan være et eksempel på intertekstualitet hvor mytens innhold er formet av ulike tekster og genrer, både muntlig gjenfortellinger og folkediktning, nedskrevne folkeviser og religiøse og historiske skriftlige fremstillinger. Denne oppgavens analysemateriale er en politikers taler som er formet av det kollektive minnet og den kollektive identiteten, som igjen er formet av Kosovo-myten. Analyse materialet er på denne måten et uttrykk for samspillet mellom Kosovo-myten, det kollektive minnet og den serbiske identiteten. Det serbiske kollektive minnet, som består av skriftlige historiske fremstillinger og Kosovo-myten, og Vojislav Koštunicas taler, står i

et intertekstuell forhold til hverandre. Samtidig inneholder Kosovo-myten fremstillinger av faktiske historiske hendelser og uverifiserbare hendelser som gir muligheten til å benytte seg av historiske analogier i ulike talesituasjoner, både for å skape forståelse og aksept for ens argumenter, og for å skape kontinuitet med fortiden.

I denne oppgaven er det gjort et begrenset utvalg av elementer og strategier som skal søkes etter i analysen av talene av Vojislav Koštunica. Disse er legitimering og delegitimering, hvor den moralske aksens forståelse som en del av denne strategien, eksplisitte og implisitte fremstillinger av serbisk identitet, og bruk av Kosovo-myten gjennom historiske analogier, og bruk av ord og uttrykk som knyttes til Kosovo-myten. Først vil talene analyseres ut i fra bestemte kategorier etter hvilke mottakere talene er rettet til. Her vil det trekkes ut konkrete eksempler på den type argumentasjon, representasjon og fremstillinger Koštunica har av Kosovo-myten, serbisk identitet og de standpunkter som støtter Kosovos tilhørighet til Serbia. Det vil videre analyseres hvordan bestemte ord og uttrykk som Vojislav Koštunica bruker i sin argumentasjon, brukes for legitimering og delegitimering. Koštunicas valg av verdiladede ord og uttrykk i sin argumentasjon og hans legitimeringsstrategi, er relevant for å forstå den betydningen Kosovo har for serbisk kollektivt minne og serbisk identitet. Jeg vil også se hvordan Koštunica bruker historiske analogier knyttet til både det faktiske Kosovo-slaget og Kosovo-myten som sammenlikning med den situasjonen han selv og Serbia befinner seg i på taletidspunktet og for å skape kontinuitet med fortiden. I tillegg vil det ses på hvordan relasjonen mellom Kosovo og serbisk identitet skapes gjennom bruk av bestemte ord og uttrykk og gjennom fremstillingen av Kosovo-myten sine idealer, moral og verdier (beskrevet i kapittel 3.4).

5 Kosovo-myten og serbisk identitet i Vojislav Koštunicas taler

5.1 Vojislav Koštunica: *Odbrana Kosova*

Vojislav Koštunica har som statsminister hatt en viktig posisjon som aktør i reproduksjonen av det serbiske kollektive minnet. Gjennom sitt verv som statsminister og i ulike anledninger hvor han har opptrådt og talt for publikum, har han hatt mulighet til å påvirke og delta i utformingen av det kollektive minnet. Koštunica har i tiden som statsminister befunnet seg i et flersidig maktforhold hvor han på den ene siden har stått høyt i det serbiske hierarkiet som landets statsminister, samtidig som han på den andre siden har stått svakt i forhold til det internasjonale samfunnet. I dag er han en mindre skikkelse i serbisk politikk, men han er fortsatt leder for Demokratska stranka Srbije. Selv om han har liten innflytelse i det politiske Serbia, ønsker han fortsatt å være synlig i offentligheten. Senest sommeren 2011 kunne man i Beograd se plakater av Koštunica med teksten "Uvek uz svoj narod" ("Alltid ved sitt folk").

Jelena Obradović (2008) diskuterer i sin rapport „Kosovo: the view from Serbia“ ulike diskursive retninger innenfor serbisk politikk, og forsøker på den måten å nyansere den forestillingen som finnes, særlig i Vesten, om en sterk nasjonalistisk politisk diskurs i Serbia. Til tross for at det finnes ulike retninger i den serbiske politiske diskursen, kan det allikevel snakkes om én homogen og overordnet diskurs som bygger på Kosovo-myten og som skaper fellestrekk innenfor de ulike politiske diskursene. Forskjellene mellom de politiske diskursene handler mer om hvilken tilnærming som velges til Kosovo-konflikten, den kosovoalbanske uavhengighetserklæringen og mulige løsninger for framtiden, mens Kosovo, uten tvil, ses på som en uløselig del av serbisk identitet og kollektivt minne.

Til tross for sin fremtredende maktposisjon som statsminister i Serbia, har ikke Koštunica forsøkt å utfordre eller endre diskursen, derimot han har spilt på den allerede eksisterende diskursen om Kosovo, som er dominerende i samfunnet. Obradović (2008) beskriver i sin rapport Koštunica som et barometer for den serbiske folkeopinionen. Selv om mange serbere ikke støtter politikken hans på andre områder, er Koštunicas

reaksjon på Kosovos uavhengighetserklæring i samsvar med hva mange serbere tenker og føler om Kosovo. I internasjonale fora derimot, har han forsøkt å påvirke og endre politiske prosesser ved å spille på allerede etablerte diskurser om rettferdighet og lov og rett som er svært viktige i vestlig diskurs. Hvorvidt Koštunicas fremstilling av serbisk identitet og Kosovo er representativ for alle serbere er et komplekst spørsmål. Ut i fra mine egne erfaringer i samtaler med serbere og hva man kan se i ulike medier, virker det som at det er stor enighet om Kosovos historiske betydning for Serbia. Den største forskjellen blant folk ser ut til å være hvordan man forholder seg til den politiske realiteten. Mange anser Kosovo som tapt territorium og er ikke videre opptatt av å kjempe for Serbias rett til å beholde Kosovo. Andre igjen, vil ikke under noen omstendigheter diskutere Kosovos uavhengighetserklæring som en realitet, men man har ikke noe alternativ for hvordan dette problemet skal løses. Kosovo blir en prinsipp sak der mange ikke ønsker å anerkjenne et annet folks overtakelse av ens eget territorium.

Analysematerialet i denne oppgaven er hentet fra *Odbrana Kosova*, Koštunicas utgivelse av taler¹¹ holdt i perioden oktober 2005 til februar 2008, mens Koštunica var statsminister i Serbia. Boken er utgitt i august 2008. Alle talene som analyseres i denne oppgaven handler om Kosovo, mer nøyaktig om Kosovos tilhørighet til Serbia og om forhandlingene om Kosovos framtidige status. Tittelen på denne samlingen av taler er beskrivende i så måte: *Odbrana Kosova, Forsvar for Kosovo*. Koštunicas mål i talene har vært å argumentere for Serbias rett til Kosovo og Kosovos tilhørighet til Serbia forankret i internasjonal lov og rett og FNs resolusjon 1244, samtidig som han argumenterer for ugyldigheten av og illegitimiteten i et uavhengig Kosovo.

Innenfor tidsrommet som talene er holdt, er Kosovos uavhengighetserklæring 17. februar 2008 fra kosovoalbansk side, den viktigste politiske endringen som har funnet sted. Martti Ahtisaari, utnevnt som FNs spesialutsending for Kosovo, la i februar 2007 fram en plan for Kosovos framtidige status som åpnet muligheten for at Kosovo kunne erklære seg uavhengig med det internasjonale samfunnets anerkjennelse (Koštunica 2008: 94; United Nations Office of the Special Envoy for Kosovo 2007).

¹¹ Boken inneholder også tre brev adressert til henholdsvis FNs generalsekretær Ban Ki Mun, statsministrene/presidentene i EUs medlemsland og studenter i Kosovo som har protestert mot Kosovos uavhengighetserklæring (Koštunica 2008: 90, 201, 223).

For å analysere Koštunicas taler har jeg valgt å dele dem inn i kategorier etter hvem som er mottakere. Slik jeg har valgt å kategorisere, retter talene i boken seg hovedsakelig mot fem ulike mottakergrupper: den serbiske nasjonalforsamlingen, serbisk offentlighet, Demokratska stranka Srbije (DSS, Koštunicas eget parti), FNs sikkerhetsråd og den albanske delegasjonen i forhandlingene om Kosovos status¹². Ut i fra inndelingen jeg har gjort er det 27 taler som passer inn i kategoriene jeg har valgt. 16 av disse talene, det vil si flertallet, er rettet til et serbisk publikum, inkludert den serbiske nasjonalforsamlingen, DSS (Demokratska stranka Srbije) og serbisk offentlighet. De resterende 11 er altså rettet mot det internasjonale samfunnet, først og fremst FNs sikkerhetsråd og den albanske delegasjonen i forhandlingene, men også Europa-parlamentet og Russland (i anledning en internasjonal økonomisk konferanse avholdt i St. Petersburg). Jeg har valgt å utelate talen i Europa-parlamentet og talen på den internasjonale økonomiske konferansen. Disse to talene bidrar ikke til å kaste mer lys over temaet for denne oppgaven enn de utvalgte talene til FNs sikkerhetsråd allerede gjør. I tillegg finnes det tre tekster i form av brev rettet til FNs generalsekretær, lederne for EUs medlemsland og studenter i Kosovo. Av samme grunn er heller ikke disse tekstene inkludert i analysen.

5.2 "Između sile i prava"¹³ (Den serbiske nasjonalforsamlingen)

Ni av talene i *Odbrana Kosova* er holdt i den serbiske nasjonalforsamlingen, og alle bortsett fra én av talene er holdt før Kosovos uavhengighetserklæring. Nasjonalforsamlingen består naturligvis av meningsmotstandere, men i Kosovo-spørsmålet er det utbredt enighet om Kosovos tilhørighet til Serbia. Ved avstemningen om en ny grunnlov som bekrefter Kosovos tilhørighet til Serbia, vedtok nasjonalforsamlingen, 30.09.06, enstemmig den nye grunnloven (Narodna Skupština Republike Srbije 2006). Det er som nevnt i kapittel 2.2 kun et mindre parti, Liberalna Demokratska Partija, som har uttrykt muligheten for å anerkjenne Kosovos uavhengighet, på det premisset at serbere i Kosovo aksepterer uavhengigheten.

¹² I forhandlingene mellom serbere og kosovoalbanere, avhengig av forhandlingenes form og struktur, kunne det være mulig å referere til talene som tekst. For enkelthets skyld er det valgt å referere til alle tekstene i *Odbrana Kosova* (bortsett fra brevene som er utelatt) som taler i hele analysen.

¹³ "Mellom makt og rettferdighet." (Koštunica 2008: 24)

Språket i Koštunicas taler til den serbiske nasjonalforsamlingen er preget av å være holdt i et formelt og konstitusjonelt statlig organ. Taleformen er formell, og fremstillingsmåten og argumentasjonen refererer i stor grad til lov og rett, både nasjonale lover og resolusjoner og internasjonal lov og rett forankret i FN og internasjonal praksis.

Det viktigste juridiske argumentet mot et uavhengig Kosovo er FNs resolusjon 1244 fra 10. juni 1999 som fastslår Serbias (og Montenegros) suverenitet og territorielle integritet:

Pomenuta rezolucija, podsećam, utvrdila je tri osnovne stvari: prvo, da je osnovni cilj međunarodnog prisustva na Kosovu i Metohiji uspostavljenje mira i stabilnosti u Pokrajini; drugo, da se potvrđuje suverenitet i teritorijalni integritet tadašnje SR Jugoslavije, sada državne zajednice Srbija i Crna Gora; i treće, da Kosovo i Metohija treba da ostvari status suštinske autonomije u okviru međunarodno priznate države SR Jugoslavije, sada Srbija i Crna Gora. (Jeg minner om at resolusjonen slo fast tre grunnleggende ting: for det første at det grunnleggende målet med internasjonal tilstedeværelse i Kosovo og Metohija er opprettelse av fred og stabilitet i området; for det andre bekreftes [Serbias] suverenitet og territorielle integritet; for det tredje at Kosovo og Metohija skal oppnå en grunnleggende autonom status innenfor rammene av det internasjonalt anerkjente [Serbia].)
(Koštunica 2008: 25-26)

Et uavhengig Kosovo strider åpenbart mot denne resolusjonen, og for Koštunica og Serbia representerer Resolusjon 1244 et legitimt og juridisk bindende dokument som støtter kravet om å beholde Kosovo som en del av det internasjonalt anerkjente Serbia. Koštunica argumenterer derfor ofte med referanser til Resolusjon 1244, og Koštunica fremstiller også Resolusjon 1244 som avgjørende for en løsning på konflikten: ”Suštinski elementi Rezolucije 1244 predstavljaju jedinu moguću osnovu za uspešne pregovore.“ (”De grunnleggende elementene fra Resolusjon 1244 representerer det eneste mulige grunnlaget for suksessfulle forhandlinger.”) (Koštunica 2008: 132).

Det andre juridiske argumentet knytter seg til internasjonal lov og rett og praksis uten direkte henvisninger til spesifikke lovtekster eller konvensjoner: “[...] naša argumentacija, koja se temeljila na načelima pravde, međunarodnog prava, demokratskih vrednosti i evropskih standarda.“ („[...] vår argumentasjon, som er basert

på prinsipper om rettferdighet, internasjonal rett, demokratiske verdier og europeiske standarder.“) (Koštunica 2008: 72). For serbere trengs ingen juridiske argumenter for hvorfor Kosovo er en del av Serbia, men i den serbiske nasjonalforsamlingen kan ikke Koštunica bare støtte seg på en emotiv argumentasjon basert på det serbiske kollektive minnet og den nasjonale identiteten. Som taler i den serbiske nasjonalforsamlingen, er han bundet til normer og standarder for politisk argumentasjon.

Koštunica argumenterer langs en moralsk akse hvor Kosovo, som en del av Serbia på den ene siden og et uavhengig Kosovo på den andre siden, representerer to motpoler for rett og galt, godt og ondt, moralsk og umoralsk. Denne moralske aksen er til stede, ikke bare i denne kategorien av taler, men i taler i alle kategoriene. Ord og uttrykk varierer derimot etter hvilket publikum talene er rettet mot. Koštunicas viktigste strategi i argumentasjonen er legitimering av sitt og Serbias standpunkt, og denne legitimeringen foregår nettopp ved bruk av ord og uttrykk som beveger seg langs denne moralske aksen. Den moralske aksen og den språklige strategien knyttet til denne aksen vil utdypes i kapittel 5.7.

En av metodene som Koštunica bruker for å legitimere sitt standpunkt i konflikten, er kontrastering mellom eget standpunkt og motpartens standpunkt, knyttet til ord og uttrykk som har positive og negative betydninger og moralske konnotasjoner: ”Sasvim je jasno da se u suštini ovde radi o izboru između prava i sile.” (”Det er helt klart at dette dreier som om valget mellom lov og rett og makt”) (Koštunica 2008: 36). Sistnevnte setning er et svært eksplisitt uttrykk for Koštunicas legitimering og delegitimering av de ulike motsetningene i Kosovo-konflikten. Koštunica skifter mellom implisitte hentydninger til den moralske legitimiteten i Serbias standpunkt og hans argumenter, og mer eksplisitte uttalelser:

”Braněci Kosovo i Metohiju, oni će braniti i osnovna načela na kojima se zasniva naša država [...] i načela na kojima počiva čitav međunarodni poredak. [...] Nezavisno Kosovo bi, pre svega, značilo da se [...] isplate i nasilje i bezobzirno kršenje ljudskih prava i etničko čišćenje i kulturni genocid.“ (”Ved å forsvare Kosovo og Metohija, forsvarer de de grunnleggende prinsipper som vår stat er grunnlagt på ... og prinsippene som hele den internasjonale ordenen går ut i fra. ... Et uavhengig Kosovo ville først og fremst bety at ... vold og brudd på menneskerettighetene og etnisk rensing og kulturelt folkemord lønner seg.” (Koštunica 2008: 30)

Kontrasteringen av de to motstridende standpunktene står sjelden sammen i talene, men i noen av Koštunicas fremstillinger og karakteristikk av den ene eller andres standpunkt, oppstår det en implisitt forståelse av hva det motsatte standpunktet representerer på den moralske akse slik man ser i setningen ovenfor og i neste: ”To znači da se Srbija nepokolebljivo zalaže za kompromis, za pravičnost i za poštovanje načela međunarodnog prava i poretka.” ”Det betyr at Serbia urokkelig holder fast ved kompromiss, rettferdighet og respekt for prinsippene fra internasjonal lov og orden.” (Koštunica 2008: 25). Implisitt argumenterer Koštunica for at det som er motpartens standpunkt og mål i konflikten representerer kompromissløshet, urettferdighet og manglende respekt for internasjonal lov og orden. ”I svako priznanje jednostrane nezavisnosti Kosova ne bi značilo ništa drugo do sprovođenje politike sile.” „Og enhver anerkjennelse av et unilateralt uavhengig Kosovo ville ikke bety noe annet enn å lede en politikk basert på vold.“ (Koštunica 2008: 136). Dette sitatet er et av få eksempler hvor Koštunica gir en svært eksplisitt negativ fremstilling av motpartens standpunkt og intensjoner i konflikten, men uten direkte å omtale motparten, altså kosovoalbanerne. Koštunica fokuserer i større grad, på den ene siden å understreke legitimiteten og den moralske overlegenheten i hans og Serbias argumenter, og på den andre siden hva Koštunica og Serbia ikke står for: „[...] Srbija danas [...] stoji na strani prava i pravde, a ne sile i nepravde.“ („[...] Serbia står i dag [...] på retten og rettferdighetens side, og ikke på makten og urettferdighetens side.”) (Koštunica 2008: 36).

Når Koštunica argumenterer for illegitimiteten av motpartens ønske og krav om et uavhengig Kosovo, er det stort sett uten å nevne aktør eller subjekt. Man vet hvem som er fienden, hvem som er motparten i konflikten, og det er ikke nødvendig å referere til dem eksplisitt ved navn. Motparten og deres støttespillere fremstilles som moralsk underlegne, men ikke nødvendigvis som en aggressiv aktør i konflikten: ”Mi samo jedno ne možemo [...] da dopustimo da se unutar granica naše države stvori druga država, koja bi otepilea deo teritorije i sa njom u bezdan odnela i međunarodno pravo, i ljudska prava, i elementarna načela pravde i morala [...]” (“Det er bare en ting vi ikke kan tillate [...] at det innenfor grensene til vår stat, skapes en annen stat som ville ta en del av vårt territorium og med det også fjerne internasjonal lov og rett, og menneskerettigheter, og elementære prinsipper for rettferdighet og moral [...]”) (Koštunica 2008: 44). Allikevel er Koštunicas valg av ord i motargumentene svært verdiladede, og uten eksplisitt å omtale verken kosovoalbanerne, NATO eller

stormaktene, kommer han ofte med nådeløs kritikk av motparten og dens moralske karakter:

”[...] svako rešenje koje bi se zasnivalo na nametanju, sili i pravnom nasilju ne bi predstavljalo ništa drugo do golo i brutalno otimanje naše teritorije. [...] onda se tresu svi temelji i ruše sve demokratske vrednosti, krše se načela međunarodnog prava i poretka [...]“ („ [...] enhver løsning som baseres på tvang, makt og juridisk vold representerer ikke annet en naken og brutal frarøvelse av vårt territorium. [...] da ødelegges og rystes hele grunnlaget for alle demokratiske verdier, prinsippene for internasjonal lov og rett brytes [...]“) (Koštunica 2008: 74)

Men da Kosovos uavhengighetserklæring er et faktum, endrer Koštunica ordlyden i omtalen av motparten med beskyldninger rettet direkte mot NATO og USA:

Svi dobro znamo da je ovo jednostrano, protivpravno, nasilno i nemoralno proglašenje lažne države na teritoriji Srbije bilo moguće jedino pod okriljem surove sile SAD i NATO pakta i zahvaljujući neprincipijenoj politici vodećih država EU, koje nisu imale moralne i političke snage da brane univerzalne principe na kojima počiva sama EU. (Vi vet alle godt at denne ensidige lovstridige, påtvungne og umoralske erklæringen av en falsk stat på Serbias territorium har vært mulig, kun under vingene til de brutale maktene USA og NATO, og takket være en uprinsippiell politikk ført av EU som ikke hadde moralsk eller politisk styrke til å beskytte universale prinsipper som EU er grunnlagt på.) (Koštunica 2008: 216)

I Koštunicas argumentasjon finnes det ingen mulige legitime argumenter for et uavhengig Kosovo, og et uavhengig Kosovo tilskrives en rekke svært negative og umoralske handlinger og karakteristikk. Etter Kosovos uavhengighetserklæring, angriper Koštunica først og fremst stormaktene i form av USA, NATO og EU, og ikke kosovoalbanerne, for deres umoralske og hensynsløse politikk, i og med at kosovoalbanernes løsrivelse sannsynligvis ikke ville vært mulig uten stormaktenes støtte. Samtidig kan den politiske og konfliktfylte prosessen som har funnet sted i Kosovo sannsynligvis heller ikke være overraskende for Koštunica og Serbia, tatt i betraktning de politiske og sosiale problemene som har eksistert i flere tiår i det som en gang var Jugoslavia.

Det finnes i talene til den serbiske nasjonalforsamlingen flere eksempler på referanser til tidligere serbisk historie og Kosovo-myten, både eksplisitt og implisitt. Kosovo-myten fungerer som en ramme for fortolkning av den konflikten Serbia nå befinner seg i. I flere taler fremstiller Koštunica den situasjonen han og Serbia befinner seg i som en gjentakelse av den situasjonen Tsar Lazar og serbere sto i for 600 år siden:

Na sve nas, poštovani poslanici, i na celu našu generaciju, u ovom istorijskom trenutku pada sudbinska odgovornost da se izjasnimo i zajednički donesemo odluku o Kosovu i Metohiji. Mi nismo prvi koji se u istoriji našeg naroda i naše države izjašnjavamo o Kosovu, ali znamo da je taj odgovor u svim vremenima bio jedan i jedino moguć. Još od onih koji su pre više od šest vekova na Kosovu polju ostavili živote, preko svih pokolenja koja su živela, borila se i umirala za Kosovo, taj odgovor je glasio da je Kosovo oduvek bilo i da će zauvek biti sastavni deo Srbije. (Ærede representanter, på alle oss og på hele vår generasjon, hviler det i dette historiske øyeblikket et skjebnesvangert ansvar om å uttale oss om og sammen komme til en beslutning om Kosovo og Metohija. Vi er ikke de første i vår nasjons og vår stats historie som uttaler oss om Kosovo, men vi vet at det til alle tider kun har vært ett eneste mulig svar. Siden de som for mer enn seks århundrer siden gav sitt liv på Kosovo-sletten, gjennom alle generasjoner som har levd, kjempet og dødd for Kosovo, har svaret vært at Kosovo alltid har vært og for alltid vil tilhøre Serbia.) (Koštunica 2008: 70)

Både implisitt og eksplisitt fremstilles Kosovo-myten og historien som modell for handling og for serbernes standpunkt i Kosovo-konflikten. Det finnes ingen andre alternativer for Serbia i dag enn å følge Tsar Lazars eksempel og kjempe for Serbia og Kosovo. Både den serbiske nasjonalforsamlingen og hele det serbiske folket oppfordres til å forsvare Kosovo: ”[...] jednim glasom i jednom voljom pozivamo sve građane da izađu na referendum i izglasaju novi Ustav, potvrđujući [...] da je Kosovo ne samo sastavni deo naše teritorije, već i neotuđivi deo svakoga od nas.“ („[...] med én stemme og én vilje kaller vi alle borgere til å gå ut og stemme for den nye grunnloven som fastslår [...] at Kosovo ikke bare er en grunnleggende del av vårt territorium, men også en umistelig del av hver en av oss.“) (Koštunica 2008: 83).

30. september 2006 vedtok den serbiske nasjonalforsamlingen en ny grunnlov for Serbia som bekrefter Kosovos tilhørighet til Serbia (Koštunica 2008: 82). Denne handlingen kan ses som en parallell til Kosovo-slaget, hvor man på hjemmebane

kjemper med de midler som er mulig for å beskytte det som er sitt, i dette tilfellet sin nasjon, identitet og opprinnelse. I 1389 ble Kosovo-slaget kjempet med våpen, i dag kjemper Serbia med demokratiske og diplomatiske midler, både på bortebane og hjemmebane. I følge myten var utfallet av Kosovo-slaget gitt på forhånd fordi Tsar Lazar kvelden før slaget valgte det himmelske riket fremfor det jordiske riket. Mange vil nok også mene at utfallet av nåtidens Kosovo-konflikt har vært gitt på forhånd, etter det internasjonale samfunnets involvering i konflikten, spesielt etter Martti Ahtisaaris forslag til løsning på konflikten som åpnet for muligheten og aksept for et uavhengig Kosovo (Weller 2008). Hvis man tar utgangspunkt i denne antakelsen om at utfallet av Kosovo-konflikten mer eller mindre var gitt på forhånd, hvordan kan man forstå Serbia og Koštunicas motiv for å vedta en ny grunnlov som fastslår Serbias rett på Kosovo? I ettertid ser det ut som om vedtaket om den nye grunnloven først og fremst hadde en symbolsk betydning for Koštunica og Serbia, og at det representerer en gjentakelse av Kosovo-slaget. Selv om Serbia mister Kosovo, har landet gjort alt som står i dets makt og unngått, så langt det er mulig, å tape ansikt og ære, og det har handlet slik at ikke alle tidligere ofre har vært forgjeves. Kosovo-myten innhold og betydning gjenspeiler seg i troen på Serbias moralske overlegenhet og moralske seier i Kosovo-konflikten, der de serbiske politikerne og det serbiske folket ikke lenger har noen andre midler å stille opp med mot kosovoalbanerne og det internasjonale samfunnet enn nettopp deres moralske, prinsippfaste og heltedige karakter.

17. februar 2008 representerer på samme måte som 28. juni 1389 et vendepunkt i serbisk historie: „Juče, 17. Februara 2008. godine, protivpravno je proglašena lažna država Kosovo na teritoriji suverene države Srbije. A danas počinje naša dugotrajna borba da u potpunosti vratimo celokupnu Pokrajinu u ustavnopravni poredak Srbije.“ („I går, 17. februar 2008, ble den falske staten Kosovo lovstridig proklamert på territoriet til den suverene staten Serbia. Og i dag begynner vår langvarige kamp for i helhet å vinne tilbake hele [provinsen] til den serbiske konstitusjonen.“ (Koštunica 2008: 214). Gjennom en implisitt referanse til Kosovo-slaget frembringer Koštunica en bestemt forståelse av de politiske omstendighetene og hendelsene som Serbia nå opplever. Mer bestemt refererer Koštunica her til konsekvensene av Kosovo-slaget, der store deler av Balkan ble underlagt Det osmanske riket, og den langvarige kampen for selvstendighet serberne førte mot Det osmanske riket. Dette nye nederlaget truer åpenbart ikke hele Serbias selvstendighet slik Kosovo-slaget i 1389 gjorde, men det er

en ydmykelse av den serbiske staten og av Serbias politikere som ikke har klart å forsvare de territorielle grensene, og det betyr starten på en ny kamp for et territorium som representerer den serbiske identiteten, opprinnelsen, kollektive minnet og tidligere frihetskamp.

Koštunica hevder at det i Europa ikke finnes eksempler på nasjonale minoriteter som har opprettet selvstendige stater på territorier til nasjonale majoriteter. Videre hevder han at det finnes en ”europeisk løsning” på slike problemer som Serbia står overfor: „Sporazumno i kompromisno rešenje koje mi nudimo je evropsko rešenje u pravom smislu te reči, jer počiva na evropskom iskustvu pronalaženja rešenja koja su saglasna i međunarodnom pravu [...]“ (” [...] den kompromissfulle løsningen som vi tilbyr er en europeisk løsning i ordets rette betydning, fordi den springer ut fra europeisk erfaring for å løse problemer som er i samsvar med internasjonal rett [...]”) (Koštunica 2008: 46). Han viser ikke til noen eksempler på slike ”europeiske løsninger”, men poenget hans er at Serbia ønsker å følge europeisk tradisjon. En ”europeisk løsning” plasseres på samme side av den moralske akse som det standpunktet Koštunica og Serbia holder fast ved i konflikten om Kosovos framtidige status, ved å knytte positivt ladede ord som fredelig og overensstemmende: „[...] da su mnoge evropske zemlje [...] sve one koje su tragale za mirnim, trajnim i sporazumnim rešenjima, slične probleme rešavale polazeći upravo od ovih koordinata.“ („[...] at mange europeiske land [...] alle de som har søkt etter fredelige, varige og overensstemmende løsninger for liknende problemer i overensstemmelse med nettopp disse koordinatene.“) (Koštunica 2008: 33). Koštunica forsøker på denne måten å skape en forbindelse mellom Serbia og Europa. Spesielt overfor serbere og serbiske politikere som er skeptiske til EU og det internasjonale samfunnet, er det viktig for Koštunica å legitimere serbisk tilnærming til EU og det internasjonale samfunnet, selv om han er en av de politikerne som ikke ønsker EU-medlemskap uten Kosovo som en del av Serbia. En stor del av Serbias befolkning og serbiske politikere ser på EU-medlemskap som den beste muligheten for en positiv økonomisk, politisk og sosial utvikling av Serbia. Det er derfor viktig for Koštunica å holde døren åpen for tilnærming til EU, samtidig som han kjemper for Kosovos videre tilhørighet til Serbia.

Selv om Koštunica i talene til den serbiske nasjonalforsamlingen er mer formell enn i talene til for eksempel den serbiske offentligheten, bruker han til tider et emotivt språk.

Når han taler til serbiske politikere, kan han tillate seg å bevege seg utenfor den logiske og rasjonelle argumentasjonen han i større grad må forholde seg til i talene til det internasjonale samfunnet. Koštunica argumenterer for Kosovos eksistensielle betydning for Serbia, både symbolsk og praktisk: ”Reč je, dakle, o Kosovu i Metohiji, o našem narodu, našoj teritoriji, našem predanju i kulturi – zapravo o samim našim korenima i identitetu.“ („Det handler altså om Kosovo og Metohija, om vårt folk, vårt territorium, vår tradisjon og kultur – i all vesentlighet om våre røtter og identitet.”) (Koštunica 2008: 24). I og med at det bor få serbere i Kosovo i dag, vil et uavhengig Kosovo ha liten praktisk betydning for Serbia og serbere generelt. På grunn av rollen Kosovo spiller i serbisk nasjonal identitet og kollektivt minne, har Kosovo større symbolsk enn praktisk betydning. Men for de serberne som fortsatt lever i Kosovo, har Kosovos status selvfølgelig innvirkning på deres daglige liv. Serbere var allerede en minoritet i Kosovo da det internasjonale samfunnet tok kontroll over Kosovo i 1999. Etter at Serbia mistet kontroll over Kosovo har mange tusen serbere forlatt området. På den måten er Serbias fotfeste i Kosovo på vei til å forsvinne, i og med at færre og færre serbere bor der, og de serberne som blir igjen blir en enda mindre minoritet og risikerer å bli marginalisert i det som de ser på som sitt hjemland. Det gir Koštunica belegg for å uttale at Serbia kjemper for: ”[...] to su opstanak Kosova i Metohije u Srbiji i opstanak srpskog naroda na Kosovu i Metohiji.“ („[...] det er å bevare Kosovo og Metohija som en del av Serbia og det serbiske folkets tilstedeværelse i Kosovo og Metohija.) (Koštunica 2008: 38). Når Kosovo beskrives som Serbias fødested: ”[...]gde se rodio duh naše nacije i kulture[...]“ („[...] hvor vår nasjon og kulturs ånd ble født [...]”), er det kort vei til tap av Kosovo fremstilles som tap av ens egen identitet: „[...] ako neće da izgubi svoju državnost, svoj identitet, svoje mesto među ljudima i narodima.“ („[...] hvis man ikke vil miste sin stat, sin identitet, sin plass mellom folk og nasjoner.”) (Koštunica 2008: 74, 96). Her bruker Koštunica en svært emotiv fremstilling av Kosovos betydning for serbisk identitet. I talene til den serbiske offentligheten, vil vi se en enda tydeligere fremstilling av og sterkere uttrykk for Kosovos identitetsbærende funksjon for Serbia.

Koštunica forsøker å skape et bilde av Kosovo-konflikten hvor utfallet av forhandlingene om Kosovos status ikke bare har betydning for Serbia og Kosovo selv, men også for hele regionen. Koštunica hevder at et uavhengig Kosovo vil skape ustabilitet i regionen, noe ingen er tjent med. Han peker på farene ved å akseptere et uavhengig Kosovo, og på den måten forsøker han å overbevise det internasjonale

samfunnet om å støtte Serbia. En slik analyse av konflikten og mulige ringvirkninger virker ikke usannsynlig eller urealistisk. I Makedonia finnes det en betydelig albansk minoritet, og i Bosnia Hercegovina har man det serbiskdominerte Republika Srpska som grenser til Serbia. Selv om det ikke er noen merkbar politisk aktivitet for å endre grensene i disse områdene, fryktes det av noen at et uavhengig Kosovo vil skape uro i disse områdene. Men Koštunica går også videre og hevder at et uavhengig Kosovo vil ha negative konsekvenser for hele det internasjonale samfunnet, både fordi det i praksis skaper presedens i andre territorielle konflikter, både i Europa og resten av verden, og fordi det moralsk sett bryter med internasjonalt anerkjente prinsipper:

Braneci Kosovo i Metohiju, oni će braniti i osnovna načela na kojima se zasniva naša država, njeni odnosi sa susedima, njena aktivna politika evropskih integracija, ali će istovremeno braniti i načela na kojima počiva čitav međunarodni poredak. (Ved å forsvare Kosovo og Metohija, forsvarer de også de grunnleggende prinsippene som staten vår hviler på, statens forhold til naboene, dens politiske aktivitet for den europeiske integreringen, men på samme tid forsvarer de også prinsippene som hele den internasjonale ordenen hviler på.) (Koštunica 2008: 30)

Med denne argumentasjonen ilegger Koštunica Serbia en større rolle i den internasjonale politikken enn hva andre aktører og observatører vil gjøre. Fremstillingen av Serbia (seg selv og den serbiske forhandlingsdelegasjonen) som en beskytter av ikke bare serbisk suverenitet og integritet, men også universelle og internasjonale lover og regler, prinsipper og moral, likner Kosovo-mytens antemurale-fremstilling hvor serbere kjemper for å beskytte Europa mot Det osmanske riket. Denne argumentasjonen vil vi også se i taler til FNs sikkerhetsråd.

Målet med talene til den serbiske nasjonalforsamlingen er å argumentere mot et uavhengig Kosovo og legitimere Serbias krav om opprettholdelse av Kosovo innenfor Serbias statsgrenser. Siden den serbiske nasjonalforsamlingen er enig om Kosovos tilhørighet til Serbia, er det på den ene siden ikke behov for å overbevise medlemmene av nasjonalforsamlingen om hvorfor Kosovo må forbli en del av Serbia. På den andre siden er det viktig for Koštunica og Serbia å tydeliggjøre og bekrefte Kosovos tilhørighet til Serbia, rett og slett fordi man ikke under noen omstendigheter ønsker å gi fra seg dette territoriet og for ikke å tape ansikt. Kampen om Kosovo utkjempes ikke lenger militært, men verbalt. Selv om det kan synes nytteløst å forsvare Serbias rett til

Kosovo, er Koštunica og Serbia tydeligvis ikke villige til å gi opp den diplomatiske og verbale kampen. Og selv om denne verbale og diplomatiske kampen først og fremst føres i det internasjonale samfunnet, synes det allikevel nødvendig for Koštunica å gjøre ettertrykkelig rede for hans standpunkt og rolle i konflikten og som forsvarer av Serbia og Kosovo.

5.3 „Ne možemo biti narod bez pamćenja i porekla.“¹⁴ (Serbisk offentlighet)

Kun fire av talene i *Odbrana Kosova* er rettet til den serbiske offentligheten, hvorav to er holdt på nasjonale merkedager, Vidovdan 28.06.06 og Dan državnosti 15.02.08, mens de to andre talene er fra reaksjonene og protestene i etterkant av Kosovos uavhengighetserklæring den 17.02.08. Akkurat som i talene til den serbiske nasjonalforsamlingen, har Koštunica i talene til den serbiske offentligheten ikke behov for å overbevise mottakerne om legitimiteten i hans argumenter siden det blant de fleste serbere finnes en felles forståelse av Kosovo som en uløselig del av Serbia (som beskrevet i kapittel 2.2). I disse øyeblikkene hvor Koštunica taler til den serbiske offentligheten, oppstår det en situasjon hvor hele det serbiske folket som del av en kollektiv gruppe, som deler et kollektivt minne og identitet, kan videreføre denne felles forståelsen av Kosovos betydning for Serbia. Det er først og fremst Koštunica, som statsminister og taler, som bidrar til å reprodusere det serbiske kollektive minnet og den kollektive identiteten, og dette gjøres naturligvis mest effektivt ved å bruke den diskursen som allerede eksisterer i det serbiske kollektive minnet. I de to førstnevnte talene i denne kategorien befinner Koštunica seg på betydningsfulle minnesteder (som beskrevet i kapittel 3.1) som potensielt forsterker den reproduktive effekten av hans taler og språkbruk.

Vidovdan, dagen da slaget på Kosovo-sletten fant sted i 1389, minner om den mest avgjørende og skjebnesvangre dagen i serbisk historie slik Kosovo-myten er fremstilt i det serbiske kollektive minnet, som tidligere beskrevet i kapitlet 3.4. Talen på denne dagen er holdt i Gračanica i Kosovo, hvor et av de mest betydningsfulle serbisk-ortodokse klostre ligger, bygget på 1200-tallet. Som symbol på Kosovos betydning for serbisk identitet og kollektivt minne, er Vidovdan den viktigste merkedagen. „Čestitam

¹⁴ ”Vi kan ikke være et folk uten minne og opprinnelse.” (Koštunica 2008: 220)

vam svetli vidovdanski praznik, najpresudniji dan srpske istorije, sa željom da ga mi i naši potomci još dugo proslavljamo na najsvetijim mestima naše zemlje.“ (“Jeg gratulerer dere med Vidovdan-feiringen, den mest skjebnesvangre dagen i serbisk historie, med ønske om at vi og våre etterkommere skal fortsette å feire denne dagen på vårt lands helligste steder”) (Koštunica 2008: 48). Selv om Gračanica verken geografisk eller historisk er direkte knyttet til Kosovo-slaget, representerer og fungerer dette stedet likevel som et minnested, *lieux de memoire*, for det serbiske kollektive minnet om Kosovo-slaget: ”A gde bi bilo primerenije da proslavimo Vidovdan nego u Gračanici, najlepšoj građevini 13. veka [...]” (“Og hvor er vel mer passende å feire Vidovdan enn i Gračanica, den vakreste bygningen fra det 13. århundre [...]”) (Koštunica 2008: 48). Fordi den serbisk ortodokse kirkes historie og storhetstid er tilknyttet det geografiske Kosovo, er det også mulig å skape en naturlig kobling mellom Gračanica og Kosovo-myten, og akkurat som Kosovo, ses den serbisk-ortodokse kirken på som en uløselig del av serbisk identitet, blant annet fordi kirkens første patriarkat ble opprettet i Peć i Kosovo i middelalderen. Kosovo er ikke bare et geografisk minnested, men også et abstrakt minnested i det serbiske kollektive minnet som består av et reservoar av både historiske fakta, mytiske hendelser og karakterer, moral og verdier. Siden kun få serbere faktisk bor i Kosovo, og de fleste serbere sjelden reiser til Kosovo, har Kosovo størst betydning og funksjon som et abstrakt minnested. I denne talen på Vidovdan fungerer Gračanica som et konkret minnested for å frembringe og tydeliggjøre de minner og verdier som knyttes til Kosovo: „Gračanica pamti Lazara i Miloša, svedoči istinu o Vidovdanu [...] svedoči o našoj kulturi, našem identitetu, našoj duhovnoj kolevci.“ (“Gračanica minner om Lazar og Miloš, [Gračanica] vitner om sannheten om Vidovdan [...] vitner om vår kultur, vår identitet, vår åndelige vugge.“) (Koštunica 2008: 48). Samtidig som Gračanica minner om de idealene som serbere skal leve etter, forteller Gračanica også om den serbiske identiteten: ”I bez reči je svedočila i govorila sve što je trebalo reći o nama: ko smo, šta smo, odakle smo [...]” (“Og uten ord har hun vitnet om og fortalt det som er nødvendig å si om oss: hvem vi er, hva vi er, hvor vi er fra [...]”) (Koštunica 2008: 48)

Dan državnosti minner om det første serbiske opprøret som startet 15.2.1804 mot Det osmanske riket, som til slutt ledet til serbisk selvstendighet. Koštunica holder i anledning denne dagen en tale nettopp på det stedet hvor opprøret fant sted, Orašac. Talen er holdt kun to dager før Kosovos uavhengighetserklæring, da det på dette

tidspunktet fantes indikasjoner på at kosovoalbanerne ønsket å erklære Kosovo for uavhengig. Men konflikten var fortsatt uavklart, noe argumentasjonen i denne talen sammenlignet med de to etterfølgende talene viser. Akkurat som Gračanica, fungerer Orašac her som et minneste for den serbiske frihets- og selvstendighetskampen. Denne dagen representerer serbernes utrettelige kamp for frihet og gjenerobring av det serberne mistet da de tapte Kosovo-slaget i 1389. Dette opprøret var begynnelsen på Serbias vei mot selvstendighet som ble oppnådd i 1878 og gjenerobring av Kosovo etter Balkan-krigene i 1912/1913. Helt siden dette opprøret, gjennom nasjonsbyggingstida på 1800-tallet, Balkan-krigene og verdenskrigene på 1900-tallet, har serbere kjempet for frihet og selvstendighet. Ved å samles her på denne dagen, henter Koštunica inspirasjon fra serbernes tidligere kamp mot overherredømme og stormakter, en kamp som Koštunica på denne merkedagen er med på føre videre for å beholde Kosovo som en del av Serbia. Selv om Orašac og denne dagen minner om en annen historisk hendelse enn det Kosovo-slaget gjør, er meningsinnholdet i stor grad det samme. Kampen for selvstendighet som serberne startet denne dagen, er en forlengelse av den kampen serberne kjempet i Kosovo-slaget som resulterte i underleggelse under Det osmanske riket, og Koštunica appellerer til alle serbere om å fortsette denne kampen: „Kao što su Srbi bili jedinstveni na Kosovu 1389. godine i u Orašcu 1804. godine tako i danas i sve državne institucije i svi građani Srbije treba da budu jedinstveni u odbrani Kosova.” (”Akkurat som serbere var forent i Kosovo i 1389 og i Orašac i 1804, må alle serbiske institusjoner og alle borgere av Serbia være forent i dag i forsvaret for Kosovo.”) (Koštunica 2008: 207). Dagens konflikt skiller seg fra tidligere århundre da det ikke lenger er en kamp for selvstendighet og selvstyre, men for bevaring av det som anses som verdifullt for serbisk historie og det serbiske folket og dets identitet. Allikevel handler det om de samme verdiene: ”Kao svi sa ovog mesta koji su pre dva veka izabrali sopstveni put, a ne onaj koji im se nudio kao lakši i sigurniji. U drugom vremenu i drugačijim prilikama to je i danas naš izbor.“ (”Som alle fra denne plassen som for to århundrer siden valgte sin egen vei, og ikke den som ble tilbudt dem som enklere og sikrere. I en annen tid og under andre omstendigheter er det også i dag vårt valg.”) (Koštunica 2008: 207).

I begge disse talene som er holdt på nasjonale merkedager, og på symbolske og historisk betydningsfulle steder, trekker Koštunica frem Kosovo-myten som en modell for handling, og den fungerer som en veileder slik som beskrevet i kapittel 3.3.1 etter

Eliades teori om mytens funksjon i samfunnet. Det viktigste idealet som Koštunica henter fra Kosovo-myten, er samhold mellom serbere: ”Znamo da mnogo zavisi od nas samih – od naše upornosti, čvrstine, razložnosti i – naročito, kao i uvek, braćo i sestre – od sposobnosti da ostanemo složni.“ („Vi vet at mye avhenger av oss selv – av vår standhaftighet, styrke, fornuft og – spesielt, som alltid brødre og søstre – av evnen til å forbli forent.”) (Koštunica 2008: 49). Et splittet folk vil ikke under noen omstendigheter kunne stå i mot de ytre kreftene som ønsker å endre Serbias territoriale grenser. Samtidig som samhold fremstår som et ideal, forteller Kosovo-myten også om hvordan splittelse og forræderi vil lede til tap og undergang, slik Vuk Branković ifølge Kosovo-myten gikk over til Det osmanske rikets side. Selv om forsvaret av Kosovo synes nyttesløst, vil evnen til å være forent i kampen fortelle noe om den serbiske identiteten og karakteren, og gi Serbia muligheten til å gå moralsk seirende ut av konflikten uansett utfall. I følge Koštunica finnes det ingen serbere som er villige til å gi opp og si fra seg retten til Kosovo. Underforstått betyr det at den serber som er villig til å gi opp, i så fall ville være en forræder: „Koji je taj među nama, pitam, što će sebe uneti u istoriju poništivši istoriju svih nas? Ko će steći ime, uzevši nam svima naše srpsko ime?“ („Hvem er den i blant oss, spør jeg, som skal gå inn i historien og slette våres historie? Hvem skal vinne på å ta fra oss alle vårt serbiske navn?“) (Koštunica 2008: 206). Med Kosovo-myten som ideal for handling uttrykker Koštunica at serberne ikke en gang har noen rett til å gi opp Kosovo: „Odakle nama pravo da se odreknemo porekla, imena, kuće, vere, istorije? Da prekopamo Gazimestan.“ („Hvorfra har vi retten til å forkaste opprinnelse, navn, hjem, tro, historie? Å røre i Gazimestan”) ¹⁵ (Koštunica 2008: 206). I Kosovo-myten ligger det dermed en forpliktelse for dagens serbere om å videreføre idealene og moralen som tidligere generasjoner av serbere har levd etter i kampen for frihet og selvstendighet.

Foranledningen for de to siste talene til den serbiske offentligheten er at det utenkelige har skjedd, nemlig at Kosovo har erklært seg uavhengig og at flere stater allerede har anerkjent uavhengighetserklæringen. Tidligere i analysen av taler til den serbiske nasjonalforsamlingen har jeg sammenliknet den serbiske nasjonalforsamlingens avstemning og vedtak om en ny grunnlov, som bekrefter Kosovos tilhørighet til Serbia, med Kosovo-slaget 28. juni 1389 og Kosovo-myten beretning om Tzar Lazar som

¹⁵ Gazimestan, stedet hvor Kosovo-slaget fant sted og hvor det er reist et minnesmerke.

nektet å underkaste seg osmansk overherredømme. Der nasjonalforsamlingens grunnlovsendring representerer begynnelsen på Kosovo-myten med Tzar Lazars valg om ikke å underkaste seg, representerer 17. februar 2008 et nytt vendepunkt i Kosovo-konflikten. Denne dagen kan også ses på som en gjentakelse av Kosovo-slaget som resulterte i tap av kontroll over eget territorium. I talen som Koštunica holder på denne dagen går han først og fremst hardt til angrep på den moralske og juridiske legitimiteten i Kosovos uavhengighetserklæring: ”Poštovani građani Srbije, danas, 17. februara protivpravno je proglašena lažna država Kosovo [...]“ („Kjære innbyggere av Serbia, i dag, 17. februar, har den falske staten Kosovo rettstridig blitt erklært[...]“) (Koštunica 2008: 210). USA og EU fremstilles av Koštunica som drivkreftene bak opprettelsen av det han kaller den falske staten Kosovo: ”Jednostrano proglašenje lažne države pod starateljstvom SAD i EU, predstavlja završni čin politike sile koja je započeta agresijom i bezumnim bombardovanjem Srbije i potom nastavljena dolaskom NATO trupa na Kosovo i Metohiju.“ (”Den unilaterale erklæringen av den falske staten under USA og EUs formynderskap, representerer den siste handling av politisk vold som startet med den aggressive og meningsløse bombing av Serbia og den følgende ankomsten av NATO-tropper til Kosovo og Metohija.”) (Koštunica 2008: 210, 211). USA og EU, gjennom NATO, blir direkte anklaget for å stå bak en prosess som startet med NATOs bombing av Serbia i 1999 og avsluttes med Kosovos uavhengighetserklæring i 2008. Serbia fremstilles i denne talen som et offer for stormaktenes interesser og spill, hvor først og fremst USA er villig til å gå på akkord med internasjonal lov og rett forankret i FN for å tjene sine egne interesser: ”[...] Amerika silu stavljati iznad Povelje UN i da je spremna da samovoljno, bezobzirno i grubo krši međunarodni poredak zarad svojih vojnih interesa.“ („[...] Amerika setter makt over FNs charter og er rede til egenrådlig, hensynsløst og brutalt bryte vestlig internasjonal orden for sine militære interesser.“) (Koštunica 2008: 210). I motsetning til USA og EU står Serbia stødig og moralsk forankret i de verdier som er videreført fra Tzar Lazar, Kosovo-slaget og Kosovo-myten: „Kroz vekovnu državotvornu istoriju kao narod iskusili smo kakva sve zla može da učini strana sila. Ali smo se kroz našu istoriju još bolje uverili u snagu prava i pravda i vrednost slobode.“ („Gjennom en flere århundrelang statsdannende historie har vi som et folk opplevd hva slags ondskap fremmede makter kan utføre. Men vi har gjennom vår historie hatt enda større tro på kreftene fra lov og rett og rettferdig og frihetens verdi.“) (Koštunica 2008: 212). Koštunicas forståelse og fremstilling av Kosovos

uavhengighetserklæring og stormaktenes rolle, skaper et bilde av et maktesløst Serbia som blir offer for stormaktenes militære overlegenhet, men på den andre siden går Serbia moralsk seirende ut av konflikten til tross for at de er overkjørt av ytre krefter. Uten å referere til Kosovo-myten leder Koštunicas argumentasjon og fremstilling av konflikten til å tolke den situasjonen Serbia står overfor i lys av Kosovo-myten, og offer- eller martyrforståelsen som finnes i Kosovo-myten overføres til nåtiden.

Der talen fra 17. februar 2008, som var den første reaksjonen på Kosovos uavhengighetserklæring, fokuserte på det umoralske og illegitime fundamentet for den uavhengige staten Kosovo og Serbias egen moralske overlegenhet, fokuserer Koštunica i talen under demonstrasjonen 21. februar 2008 på Kosovo som det identitetsbærende elementet for det serbiske folket og Serbia som stat. Koštunica gir her et eksplisitt eksempel på hvilken betydning det kollektive minnet spiller for et folks nåtidige kollektive identitet: „Ne možemo biti narod bez pamćenja i porekla.“ ”Vi kan ikke være et folk uten minne og opprinnelse.” (Koštunica 2008: 220). Med dette sitatet uttrykker Koštunica den forbindelsen mellom kollektiv identitet og kollektivt minne som er beskrevet i kapittel 3.1 og 3.2. Den kollektive identiteten er avhengig av minnet om nasjonens eksistens fra fortiden. I tillegg til å hevde at det serbiske folket er avhengig av minnet og røtter, fremstiller Koštunica det også som en eksistensiell nødvendighet å bevare de elementene som den serbiske identiteten og det kollektive minnet består av. Når kosovoalbanerne erklærer Kosovo, som er kjernen i den serbiske identiteten og det kollektive minnet, som en uavhengig stat utenfor Serbias kontroll, representerer det en eksistensiell krise for Serbia og det serbiske folket. Uten Kosovo som representerer den viktigste symbolske og territoriale faktoren i serbisk kollektivt minne, har ikke Serbia lenger noe grunnlag for å bevare sin nåværende identitet. For Koštunica og Serbia betyr det at Kosovos uavhengighet ikke kan anerkjennes, da det ville være å gi opp sin egen identitet og kollektive minne: ”Ako se kao Srbi odreknemo srpstva, porekla, Kosova, predaka i istorije – onda, ko smo mi Srbi? Kako nam je ime?“ (Hvis vi som serbere sier i fra oss serbiskheten, røttene, Kosovo, forfedrene og historien – hvem er vi serbere da? Hva er vårt navn?“ (Koštunica 2008: 221). Kosovos eksistensielle betydning for Serbia og serbisk identitet kommer også til uttrykk ved at Kosovo og Kosovo-slaget på Vidovdan blir fremstilt som Serbias fødested: ”[...] naše mesto gde smo se rodili: i mi i naša država i naša Crkva i sve što danas jesmo.“ (”[...] vårt sted hvor vi ble født: vi og vår stat og vår kirke og alt som vi i dag er.”) (Koštunica 2008: 220). Dette sitatet

tydeliggjør den oppfatningen som finnes i serbisk diskurs om den uløselige tilknytningen mellom den serbiske staten, kirken og identiteten. Ved å bli beskrevet som fødested, blir Kosovo naturligvis ilagt en symboltung eksistensiell betydning for serbisk identitet. Akkurat som mennesket har behov for kjennskap og tilknytning til sitt opphav, sine foreldre og forfedre, har serbere som kollektiv gruppe et eksistensielt behov for kjennskap og tilhørighet til sin stat og sin nasjonale identitets opphav. Også i talen på Vidovdan i Gračanica, blir Kosovo beskrevet som Serbias fødested: ”[...] Srbiji koja je ovde rođena [...]“ („[...] Serbia som ble født her [...]“) (Koštunica 2008: 48). At Kosovo er Serbias fødested er åpenbart ikke et rasjonelt, eller reelt, argument. Serbiske middelalderriker eksisterte i flere hundre år før Kosovo-slaget, og den geografiske utstrekningen for disse rikene endret seg flere ganger. Kosovo var ikke alltid en del av disse, men under det som regnes for å være storhetstiden var Kosovo en del av det største serbiske middelalderriket. Det var også i Kosovo at det første serbisk-ortodokse patriarkatet ble opprettet. Kosovo har uten tvil hatt en viktig plass i serbiske statsdannelser før Kosovo-slaget og vært et religiøst sentrum. Det paradoksale i fremstillingen av Kosovo som Serbias fødested, er nemlig at Kosovo-slaget i 1389 representerer slutten på serbisk herredømme over området. Selv om Det osmanske riket ikke tok kontroll over de serbiske landområdene umiddelbart, fremstilles dette slaget som det største tapet i serbisk historie. Hvordan kan dette samtidig være Serbias fødested? Om ikke den geografiske og politiske staten Serbia har sitt opphav i Kosovo, kan det være passende å si at den moderne serbiske identiteten har sitt fødested i Kosovo, eller rettere sagt Kosovo-myten. Det er nettopp gjennom fremstillingen av Kosovo-slaget at grunnlaget er lagt for serbisk selvoppfattelse og identitet. Gjennom de ulike karakterene som opptrer i Kosovo-slaget, har serberne skapt en forestilling av hva som karakteriserer den serbiske mentaliteten og karakteren og serbiske verdier og moral. På den måten kan Kosovo-slaget representere en begynnelse for den moderne serbiske nasjonen. Disse karakteristikene er i ettertid videreført og ses på som representative og som idealer som serbere til enhver tid må følge.

I disse talene til den serbiske offentligheten benytter Koštunica et mer emotivt språk som er mindre basert på rasjonelle og juridiske argumenter enn i talene til for eksempel den serbiske nasjonalforsamlingen eller FNs sikkerhetsråd. Men også her bruker han ord og uttrykk som beveger seg langs den moralske akse som tidligere beskrevet under taler til den serbiske nasjonalforsamlingen. Koštunicas argumentasjon og Serbias

intensjoner knyttes gjentakende til de verdiladede begrepene *pravda*, *pravo*, *mir* og *sloboda* (rettferdighet, rett, fred og frihet) (Koštunica 2008: 49, 212, 213). Ordet *vrednosti* (verdier) har i seg selv ikke en bestemt betydning, men meningsinnholdet i ordet verdi har oftest en positiv konnotasjon, med mindre annet er eksplisitt uttrykt. I sine taler refererer Koštunica vekselvis til internasjonale og europeiske verdier og Kosovo-myten verdier (Koštunica 2008: 49, 207). De internasjonale og europeiske verdiene og verdiene fra Kosovo-myten sidestilles, for på den måten å legitimere at Koštunica og Serbia holder fast ved Kosovo som en uløselig del av Serbia: “Okrenuti smo najboljim vrednostima naše istorije i tradicije, i onim načelima i vrednostima na kojima počiva savremeni svet.“ („Vi er vendt mot de beste verdiene fra vår historie og tradisjon og de prinsippene og verdiene som den moderne verden hviler på.“) (Koštunica 2008: 49). Kosovo fremstilles også som et synonym for de begrepene som Koštunica knytter til internasjonale og europeiske verdier: „Kosovo je drugo ime u srpskom narodu za pravdu, pravo i slobodu.“ (“Kosovo er hos det serbiske folket synonymt med rettferdighet, lov og rett og frihet.”) (Koštunica 2008: 49).

For Koštunica er det fullstendig urimelig at det internasjonale samfunnet, det vil si USA, NATO og EU, ber Serbia om å akseptere kosovoalbanernes ønske om løsrivelse av Kosovo: „[...] u našoj istoriji, ovo je prvi put da otimači od nas traže da se složimo, da odobrimo i prihvatimo, da ropski pozdravimo otimanje Kosova.“ („[...] i vår historie er dette første gang at utpresserne ber oss om å akseptere og tillate, å underdanig hilse velkommen at Kosovo frarøves.”) (Koštunica 2008: 205). Å gi etter for stormaktens press ville ikke bare være å gi opp sin egen identitet, men det ville også bety at alle serbiske ofre siden Kosovo-slaget i 1389 har vært bortkastet og forgjeves: „Ako pristanemo na silu i na strah, svaka žrtva svih koji su stvarali Srbiju je uzalud. Ako pristanemo na ovakvo nasilje, svaku bitku koju su naši preci dobili, mi ćemo danas izgubiti.“ („Hvis vi gir etter for tvang og frykt, vil hvert offer fra de som har skapt Serbia være bortkastet. Hvis vi gir etter for en slik krenkelse, vil vi i dag tape hvert slag som våre forfedre har vunnet.“) (Koštunica 2008: 221).

I talene i denne kategorien gir Koštunica tydeligere uttrykk for Kosovos betydning for serbisk identitet enn i talene i de andre kategoriene. Identitet er uttrykk for følelser som vanskelig lar seg definere innenfor faste rammer. Dermed er det også vanskelig å benytte identitet som et legitimt argument i en politisk konflikt. Når Koštunica taler til

det serbiske folket, trenger han ikke ta hensyn til de samme kravene til logisk argumentasjon som når han taler i politiske og formelle fora. Det er større rom for et emosjonelt språk i disse talene rettet mot den serbiske offentligheten og ”vanlige” serbere, enn i andre taler i mer formelle fora som for eksempel den serbiske nasjonalforsamlingen eller FNs sikkerhetsråd.

5.4 “Ne damo Kosovo!”¹⁶ (Demokratska stranka Srbije)

Tre av talene i *Odbrana Kosova* er holdt i anledning partimøter til Koštunicas parti, Demokratska stranka Srbije (Serbias demokratiske parti), og de er alle fra tiden før Kosovos uavhengighetserklæring. Mottakerne til disse talene er partifeller og meningsfeller. Han taler altså til en mindre gruppe serbere hvor hans argumentasjon og virkelighetsoppfatning naturligvis har størst grad av resonans sammenliknet med mottakerne i de andre kategoriene. I rollen som politiker er han bundet til en viss norm for kommunikasjon som gjelder for taler i alle kategoriene, men å tale til sitt eget parti og meningsfeller kan gi en større grad av spillerom og talefrihet enn når han taler til for eksempel den serbiske nasjonalforsamlingen eller FNs sikkerhetsråd.

I anledning den ene talen fra 27. desember 2006 befinner Koštunica og partiet seg i Kruševac, ”[...] drevnoj srpskoj prestonici, u kojoj je stolovao čestiti knez, zasedala je ona vlada koja je donela najsudbonosniju i najdalekosežniju odluku u istoriji srpskog naroda.” („[...] den eldgamle serbiske hovedstaden hvor den rettskafne fyrsten holdt hoff, satt det styret som tok den mest skjebnesvangre og omfattende avgjørelsen i det serbiske folks historie.”) (Koštunica 2008: 85). Ved å befinne seg i og tale i Kruševac hvor Tsar Lazar hadde sitt hovedsete, leder Koštunica til å sammenlikne den situasjonen Serbia står overfor i dag med den det serbiske middelalderriket sto overfor i 1389:

”Nema Srbina koji ne zna ime čestitog kneza Lazara i godinu u kojoj se to dogodilo, kakva je odluka tada donesena i zašto je ostala na snazi za sva vremena. Kao i tada, kao i kroz sve vekove, tako se i danas ona mora glasno reći i daleko čuti. A ta odluka staje u tri reči: Ne damo Kosovo!” („Det finnes ikke en serber som ikke kjenner navnet til den rettskafne fyrst Lazar og det året som det skjedde,

¹⁶ ”Vi gir ikke i fra oss Kosovo!” (Koštunica 2008: 85)

hvilken avgjørelse som den gang ble tatt og hvorfor den har forblitt gyldig for alltid. Som den gang, og som gjennom alle århundrer, må den også i dag høyt sies og langt høres. Og den avgjørelsen består av tre ord: Vi gir ikke i fra oss Kosovo!) (Koštunica 2008: 85)

Her ser vi at Koštunica ønsker å skape en forbindelse mellom Kosovo-slaget i 1389 og Kosovo-konflikten i nåtid. Han både sammenlikner disse to situasjonene som er adskilt i tid, og forsøker å skape en linje og kontinuitet mellom disse, fordi kampen for Kosovo (og for frihet), i følge Koštunicas fremstilling, har foregått gjennom flere århundrer helt opp til i dag. I det Koštunica gjennom en historisk analogi sammenlikner Kosovo-slaget og Serbias nåtidige situasjon, er det også naturlig å oppfatte Kosovo-myten som en modell og et ideal for handling og håndtering av den konflikten Serbia nå befinner seg i: ”Ne damo Kosovo! Ta reč je ovde pala pre mnogo vekova, i tako kad govorimo o Kosovu, postala konačna: prva i poslednja reč srpskog naroda.“ („Vi gir ikke i fra oss Kosovo! Disse ordene ble sagt her for mange århundrer siden, og derfor, når vi snakker om Kosovo, har dette blitt de første og siste ordene til det serbiske folk.“) (Koštunica 2008: 85). Det betyr at Serbia og Koštunica ikke har noe annet valg enn å holde fast ved Kosovo som en del av Serbia. Å akseptere Kosovos uavhengighet betyr å undergrave de verdier, prinsipper og den moralen som Kosovo representerer: „Kosovo ne damo; jer izgubimo li Kosovo izgubljeno je pravo i pogažena je pravda.“ (”Vi gir ikke i fra oss Kosovo; for hvis vi mister Kosovo, da er lov og rett tapt og rettferdigheten krenket.”) (Koštunica 2008: 87). Kosovo-myten representerer ikke bare et ideal for Serbia, men også for det internasjonale samfunnet og den vestlige verden: „Srbija je izabrala i čvrsto stala, tamo gde je oduvek bila, na stranu istine, na stranu pravde, na stranu osnovnih ljudskih prava.“ (”Serbia har valgt og stått fast slik hun alltid har gjort, ved sannhetens side, rettferdighetens side, de grunnleggende menneskerettighetenes side.”) (Koštunica 2008: 88). Det internasjonale samfunnet og Vesten nevnes ikke i denne setningen, men ved å referere til begreper som rettferdighet og menneskerettigheter fremhever Koštunica de idealer som man vet står høyt det internasjonale samfunnet. De historiske analogiene som Koštunica bruker for å beskrive Kosovo-konflikten og referansene til Kosovo-myten, ikke bare under denne kategorien, men også i de andre kategoriene, eksemplifiserer hvordan identitet og minne ikke bare er noe vi tenker *på*, men også noe vi tenker *med*, som beskrevet av Gillis i kapittel 3.2.

Når Koštunica taler til sine partimedlemmer, er det ikke nødvendig å argumentere for legitimiteten i Serbias standpunkt for å overbevise tilhørerne. I stedet fokuserer Koštunica på å understreke Kosovo-myten moral og idealer og viktigheten av at det serbiske folket holder fast ved disse og står sammen: „Vi najbolje znate da se samo čvrstim jedinstvom i odlučnom narodnom voljom mogu braniti i odbraniti istina, pravda, pravo i Kosovo.“ (”Dere vet best at kun med sterkt samhold og med viljen fra et beslutsomt folk, kan sannheten, rettferdigheten, lov og rett og Kosovo beskyttes og forsvares.”) (Koštunica 2008: 89). Enighet og samhold fremstår som de viktigste idealene fra Kosovo-myten, for kun ved å stå sammen har Serbia mulighet til å nå frem med sine argumenter. Koštunica kan sannsynligvis stole på partimedlemmenes lojalitet og oppslutning om hans politikk og argumentasjon i forhold til Kosovo. Kanskje finnes det medlemmer som også mener at Serbia burde være villig til å benytte seg av militære midler for å forsvare Kosovo. Koštunica tar ikke til orde for å bruke militære midler i Kosovo-konflikten. På den måten er det også mulig å se på Koštunicas argumentasjon som legitimering av den diplomatiske og verbale kampen han fører for å forsvare Kosovo overfor sine egne partimedlemmer.

Førstnevnte sitat i denne kategorien illustrerer hvilken plass Kosovo-myten har i det serbiske kollektive minnet. Koštunica kan uten å nøle påstå at enhver serber kjenner til Tsar Lazar og alle omstendighetene rundt hans person og Kosovo-slaget. I likhet med talene til den serbiske offentligheten, er språket i disse talene preget av mer emotive og eksplisitte utsagn knyttet til Kosovo-myten og serbisk identitet. Kosovos betydning for serbere fremstilles som en eksistensiell nødvendighet både for det serbiske folket og den serbiske staten: „Još se nije rodio Srbin koji bi ga dao ili rekao da Kosovo nije naše, da Kosovo nije Srbija.“ (”Ennå har det ikke blitt født en serber som ville gitt fra seg eller sagt at Kosovo ikke er vårt, at Kosovo ikke er Serbia.”) (Koštunica 2008: 85). Akkurat som i talene til serbisk offentlighet, fremstiller Koštunica også her et uavhengig Kosovo som en eksistensiell krise for Serbia og serbere: „[...] ne bi samo izgubili Kosovo, već i Srbiju, i svoj identitet, duh i slovo, i poništili bi sami sebe.” (”[...] ville vi ikke bare mistet Kosovo, men også Serbia, og vår identitet, ånd og tradisjon, og vi ville ødelagt oss selv.”) (Koštunica 2008: 89). Fremstillingen av Kosovos identitetsbærende betydning for Serbia og konsekvensene av et uavhengig Kosovo er like dramatiske som i talene til den serbiske offentligheten. Også i denne kategorien beskriver Koštunica Kosovo som Serbias fødested, som ytterligere bidrar til å understreke den eksistensielle

betydningen av Kosovo: ”[...] rodno mesto srpske države, našeg jezika, kulture, naše vere i našeg identiteta.” (”[...] fødestedet for den serbiske staten, vårt språk, kultur, vår tro og vår identitet.”) (Koštunica 2008: 140).

I taler fra alle kategoriene blir begrepene *pravda i pravo* (rettferdighet og lov/rett) fremstilt som verdier hentet fra Kosovo-myten: „Kosovo je drugo ime za Srbiju, a Lazar drugo ime za pravdu i pravo.“ (”Kosovo er det andre navnet for Serbia, og Lazar er et annet navn for rettferdighet og lov og rett.”) (Koštunica 2008: 86). Disse begrepene er ikke å finne i folkediktingen om Kosovo-slaget som handler om kampen for frihet, heltemot, offer og forræderi. Sammenstillingen av *pravda* og *pravo* med Kosovo-myten er et eksempel på hvordan forståelsen av fortiden formes av nåtiden, den eksisterende kollektive identiteten og politiske konteksten. Dermed er det tydelig at det ikke er bare den moderne identiteten som formes av Kosovo-myten, men at det også virker motsatt vei, det vil si at fremstillingen av Kosovo-myten påvirkes av nåtidige omstendigheter. I den moderne vestlige verden er frihet en av de viktigste verdiene og rettighetene, både for individet og statene, og i den vestlige verden ses demokrati og respekt for menneskerettigheter og statlige og internasjonale rettsprinsipper som garantister for frihet. Begrepet frihet gjør det mulig å skape en kobling mellom det målet som serberne kjempet for i Kosovo-slaget og det idealet som står høyest i den vestlige verden. Ved å gjenta bestemte begreper og uttrykk i bestemte sammenstillinger, skaper Koštunica en forbindelse mellom disse som han bruker for å argumentere for Serbias standpunkt i Kosovo-konflikten og for å legitimere dette: ”Srbija se uzda u Boga i pravdu, međunarodno pravo i poredak, Povelju UN.“ (”Serbia tror på Gud og rettferdighet, internasjonal lov og orden, FNs charter.”) (Koštunica 2008: 86). Denne sammenstillingen finner man igjen i ulike kombinasjoner og i taler fra alle kategorier.

Koštunicas sammenstilling av ulike verdiladede begreper med Kosovo-myten og Serbia behøver ikke ha rot i virkeligheten eller være i overensstemmelse med andre parters oppfatning av disse begrepene, Kosovo-myten og Serbia. Både som politiker og individ står Koštunica fritt til å fremstille sin sak og sine argumenter slik han anser som mest sannferdig og best egnet til å oppnå sine mål. Dette kan synes å være en banal bemerkning, men for en ikke-serber og utenforstående som ikke kjenner til verken Kosovo-myten eller Serbias historie og politiske fortid og nåtid, vil Koštunicas argumentasjon og retorikk ofte fremstå som ulogisk og uforståelig. Som tidligere nevnt

har Koštunica et større retorisk spillerom i talene til sitt eget parti enn i andre politiske fora, og argumentasjonen hans krever ikke samme grad av logisk og rasjonell sammenheng for å overbevise tilhørerne. Talene han holder for sitt eget parti har ingen påvirkningskraft på det internasjonale samfunnet og heller ingen innflytelse på Kosovos framtidige status. Målet for disse talene kan dermed tenkes å være å opprettholde og forsterke samholdet og den politiske enigheten innad i partiet. Samtidig befinner Koštunica seg i en utfordrende og vanskelig situasjon som Serbias statsminister, der han forventes å arbeide for Serbias interesser og oppfylle de valgløfter han har blitt valgt til statsminister på, men på grunn av det internasjonale samfunnets interesser og innblanding i Kosovo-konflikten, har Koštunica svært begrenset mulighet til å påvirke forhandlingene om Kosovos framtidige status i samsvar med sine og partiets politiske interesser.

5.5 ”[...] privrženost Srbije poštovanju međunarodnog prava, Povelje UN, Rezolucije 1244 [...]”¹⁷ (Det internasjonale samfunnet/FNs sikkerhetsråd)

Seks av talene i Odbrana Kosovo er rettet mot det internasjonale samfunnet. Fire av talene under denne kategorien er holdt i FNs sikkerhetsråd, mens én er holdt i Europaparlamentet og én i anledning Internasjonalt økonomisk forum i St. Petersburg, Russland. Alle talene bortsett fra sistnevnte retter seg mot potensielle støttespillere eller motstandere, avhengig av hvilket standpunkt som tas i forhold til Kosovos framtidige status. Det er kun talene til FNs sikkerhetsråd som vil bli analysert under denne kategorien. De er alle holdt før Kosovos uavhengighetserklæring, og bakgrunnen for talene er i kronologisk rekkefølge oppstart av forhandlingene om Kosovos fremtidige status, forhandlingenes fremgang, Martti Ahtisaaris plan for Kosovos fremtidige status og vurdering av forhandlingene.

Når Koštunica taler til FNs sikkerhetsråd, står han i realiteten foran det organet som skal avgjøre Kosovos og Serbias fremtid. Av de faste medlemmene i Sikkerhetsrådet, er tre av landene NATO-medlemmer (Storbritannia, Frankrike og USA). Selv om

¹⁷ „[...] Serbias vilje til å respektere internasjonal rett, FN-charteret, Resolusjon 1244 [...]” (Koštunica 2008: 191)

uavhengighet for Kosovo ikke var et uttalt mål for NATOs militæraksjon mot Serbia, representerer NATO og dets medlemsland allikevel motparten i konflikten om Kosovos framtidige status. Russland og Kina som de to siste faste medlemslandene av Sikkerhetsrådet, representerer mulige støttespillere for Serbia, spesielt Russland.

FNs sikkerhetsråd har altså vært en av de viktigste arenaene for Serbia til å legge frem sine standpunkter og argumenter for å påvirke utfallet av forhandlingene om Kosovos status, og argumentasjonen er hovedsakelig basert på Resolusjon 1244 og internasjonale lover og regler og prinsipper som er internasjonalt anerkjente. Gjennom en argumentasjon som refererer til internasjonale lover og resolusjoner, forsøker Koštunica å legitimere Serbias standpunkt og krav om å opprettholde Serbias internasjonalt anerkjente grenser.

”Podsećam vas, gospođe i gospodo, da je Kosovo i Metohija, na osnovu Povelje UN, [...] i Rezolucije Saveta bezbednosti 1244, neophodno deo suverene demokratske Srbije, i da tu elementarnu činjenicu još niko nije uspeo da pravnim argumentima dovede u pitanje.” (“Damer og herrer, jeg minner dere om at Kosovo og Metohija, på grunnlag av FNs charter, [...] og Sikkerhetsrådets Resolusjon 1244, er en selvfølgelig del av det suverene demokratiske Serbia, og at ennå har ingen lykkes i å betvile dette elementære faktum med rettslige argumenter.”) (Koštunica 2008: 51)

Med Resolusjon 1244, som det internasjonale samfunnet i form av FN selv har vedtatt, har Koštunica et legitimt argument som taler for seg selv. Men det finnes allikevel ingen garanti for at det internasjonale samfunnet kommer til å følge opp og fortsette å forholde seg til denne resolusjonen. Sitatet brukt som tittel til denne kategorien eksemplifiserer også Koštunicas vektlegging av internasjonal lov og rett, FNs charter og Resolusjon 1244. Samtidig impliserer dette sitatet illegitimiteten av et uavhengig Kosovo som er i strid med Serbias ønsker og krav, og det impliserer dermed også det internasjonale samfunnets og kosovoalbanernes vilje til å bryte internasjonal lov og rett, FNs charter og Resolusjon 1244.

Han appellerer til det internasjonale samfunnet og andre lands rettslige og moralske integritet ved å uttrykke forventning om at disse ønsker å respektere allerede anerkjente lover, regler og prinsipper: “[...] ubeden sam da međunarodna zajednica, oličena u UN, neće dopustiti da, pod pritiskom pretnji nasiljem, dođe do razbijanja jedne demokratske

države i na taj način do potkopavanja najdubljih osnova na kojima počiva međunarodni poredak.” (“[...] jeg er overbevist om at det internasjonale samfunnet, representert gjennom FN, ikke vil tillate at det ved bruk av trusler og makt ødelegger en demokratisk stat og på den måten underminerer det dypeste grunnlag som internasjonal orden hviler på.”) (Koštunica 2008: 22). Fra et objektivt ståsted representerer Resolusjon 1244 et meget sterkt moralsk og rettslig legitimt argument, i og med at det er det internasjonale samfunnet gjennom FN som selv har vedtatt denne resolusjonen. Koštunica stiller indirekte krav om at det internasjonale samfunnet må stå fast ved sine egne bestemmelser og forpliktelser, og at FNs medlemmer skal forholde seg til Resolusjon 1244: „Zato mi, sa uvažavanjem i poverenjem, izlazimo pred ovaj forum očekujući njegov presudan doprinos u duhu dokumenata Saveta bezbednosti, a pre svega sa osloncem na Rezoluciji br. 1244 od 10. Juna 1999.“ (“Derfor kommer vi foran dette forumet, med respekt og tillit og forventning om dets trofaste bidrag i samsvar med tidligere dokumenter fra Sikkerhetsrådet, og som først og fremst hviler på Resolusjon 1244 av 10. juni 1999.”) (Koštunica 2008: 14, 15). På den andre siden er det også klart for de fleste, inkludert Koštunica, at verdenspolitikk og stormaktspolitikk ikke alltid er konsistent og i samsvar med tidligere avgjørelser og handlinger. Det er sannsynlig å anta at Koštunica er klar over den uforutsigbarheten som ligger i det internasjonale samfunnets handlemønster. Men han bruker den eneste strategien som har en mulighet til å lykkes, nemlig å appellere til det internasjonale samfunnets moralske integritet. Dette gjør han ved gjentakende henvisninger til Resolusjon 1244 og til ”internasjonalt anerkjente prinsipper, lov og rett, rettferdighet og demokratiske verdier”, begreper som ofte gjentas i talene. Hvis et uavhengig Kosovo anerkjennes av FN stiller Koštunica spørsmål ved FNs framtidige integritet og handlekraft: „Jednostavna istina glasi da bi ovaj opasan presedan nepovratno deveo u pitanje kredibilitet UN i trajno ugrozio mir i stabilnost širom sveta.“ (“Den enkle sannheten er at en slik farlig presedens ville uopprettelig stille spørsmål ved FNs troverdighet og for lang tid skade fred og stabilitet i hele verden.”) (Koštunica 2008: 185).

I talene til FN, akkurat som i talene til den serbiske nasjonalforsamlingen, forsøker Koštunica å fremstille Serbia som en moralsk forhandlingspart, og de løsningene som Serbia ønsker presenteres som de eneste moralsk riktige: “[...] za moju zemlju važe oni isti univerzalni principi koji važe za svaku od vaših zemalja pojedinačno, ali i za sve demokratske države-članice svetske porodice naroda.“ („[...] for mitt land gjelder de

samme universelle prinsippene som gjelder for hvert eneste land, men også for alle demokratiske medlemmer av nasjonenes verdensfamilie.“) (Koštunica 2008: 22). Ikke nok med at Serbia ønsker å forholde seg til det som er moralsk og juridisk riktig, å akseptere et uavhengig Kosovo ville være det motsatte, og nettopp fordi Serbia respekterer internasjonale lover og prinsipper kan ikke et uavhengig Kosovo aksepteres. Implisitt uttrykker Koštunica også at det internasjonale samfunnet ville handle umoralsk ved å godta et uavhengig Kosovo: “Demokratska Srbija ne može da pristane na nezavisnost Kosova i Metohije i zato što je privržena međunarodnom pravu i poštovanju potpisanih dogovora, ali iz razloga samopoštovanja, nerazdvojnog od poštovanja za druge.“ („Det demokratiske Serbia kan ikke gi sitt samtykke til et uavhengig Kosovo både fordi Serbia er forpliktet til internasjonal lov og respekt for underskrevne avtaler, men også på grunn av respekt for seg selv som er forbundet med respekt for andre.“) (Koštunica 2008: 55). Ved å skape et bilde av Serbia og seg selv som moralske og i samsvar med internasjonal lov og orden, forsøker Koštunica også å distansere seg fra Milošević og det imaget Serbia hadde under hans styre: „Podsećam vas, gospođe i gospodo, da su, od demokratskog preobražaja zemlje oktobra 2000. srpske vlade uspešno vodile zemlju i samostalne izlazile na kraj svim teškoćama tranzicije.“ („Jeg minner dere om, damer og herre, at de serbiske regjeringene fra den demokratiske overgangen i oktober 2000 suksessfullt har ledet landet og på egen hånd kommet ut av transisjonens vanskeligheter.“) (Koštunica 2008: 57). Til tross for Milošević fall, har Serbia et omdømmeproblem på grunn av landets tidligere diktator og krigene i eks-Jugoslavia på 90-tallet. Bevisstheten omkring dette er fortsatt til stede i det internasjonale samfunnet, og det kan synes vanskelig for Serbia å snakke om Kosovos tilhørighet til Serbia uten å bli oppfattet som aggressive nasjonalister av det internasjonale samfunnet og utenforstående. Det finnes i Koštunicas taler få eksempler på en utpreget negativ fremstilling av motparten og kosovoalbanere. Hvorvidt det er en bevisst strategi for å distansere seg fra Milošević sin retorikk er vanskelig å konkludere, men det kan synes som en nødvendighet for å vinne sympati og opparbeide moralsk troverdighet i det internasjonale samfunnet. Det finnes allikevel noen få eksempler der Koštunica betegner kosovoalbanere som terrorister og deres handlinger som etnisk rensing: „Za poslednjih nepunih osam godina teroristi su srušili preko 150 takode drevnih manastira i crkava, od kojih mnogi predstavljaju vredno srpsko i evropsko kulturno nasleđe.“ („De siste åtte årene har terrorister ødelagt over 150 eldgamle klostre

og kirker som representerer en betydelig serbisk og europeisk kulturarv.”) (Koštunica 2008: 119). Kosovoalbanere nevnes ikke i denne setningen der aktørene for ødeleggelser av serbiske kirker og klostre kalles for terrorister. Koštunica er tilsynelatende forsiktig med å bruke for sterke ord om kosovoalbanere, og heller ikke når han hevder at serbere i Kosovo er utsatt for etnisk rensing nevner han kosovoalbanere som aktører: „Činjenice nemilosrdno svedoče da je od 1999. godine naovamo na delu bila zapravo politika nasilja i bezobzirnog etničkog čišćenja.“ (“Bevisene vitner nådeløst om at det siden 1999 nærmest har rådet en politikk for vold og kynisk etnisk rensing.”) (Koštunica 2008: 51). Handlingene Koštunica beskriver, og verbene han benytter seg av i disse setningene, er allikevel av en såpass negativ karakter at motparten fraskrives all moralsk legitimitet og integritet. Et uavhengig Kosovo vil være resultat av tvang og maktmisbruk, noe som er stikk i strid med FNs charter og internasjonale lover og regler. I sin argumentasjon setter Koštunica de to mulige utfallene, Kosovo som del av Serbia og et uavhengig Kosovo, opp mot hverandre som to motpoler hvor det ene utfallet er moralsk og juridisk overlegent det andre utfallet:

...albanska etnička grupa [...] ultimativno zahteva da dobije nezavisnost, međunarodno priznanje i pun suverenitet nad delom teritorije koja pripada Srbiji. Kažem ultimativno jer je očigledno da se argumentacija za nezavisnost Kosova svodi na nasilje i neprestanu pretnju pukom silom. ([...] den albanske etniske gruppen [...] krever ultimativt å få uavhengighet, internasjonal anerkjennelse og full suverenitet på deler av territoriet som tilhører Serbia. Jeg sier ultimativt fordi argumentene for et uavhengig Kosovo åpenbart hviler på vold og uavbrutte trusler om vold.) (Koštunica 2008: 51)

I den ovennevnte setningen der Koštunica faktisk eksplisitt refererer til kosovoalbanerne som aktører, bruker Koštunica mindre sterke ord for å beskrive kosovoalbanernes handlinger enn i tidligere nevnte setninger i dette avsnittet. Det virker tydelig at Koštunica balanserer på tynn linje for ikke å bli assosiert med Milošević, men samtidig uten å levne noen tvil om Serbias ståsted i konflikten og hvilket syn man har på kosovoalbanerne og deres ønske om å løsrive Kosovo fra Serbia.

Utfallet av forhandlingene mellom serbere og albanere om Kosovos framtidige status ilegges stor betydning, ikke bare for regionen, men for hele det internasjonale samfunnet. Denne forbindelsen mellom Serbias skjebne og konsekvensene for det internasjonale samfunnet, finnes også uttrykt enda tydeligere i taler rettet mot et serbisk

publikum, mens Koštunica i talene til FNs sikkerhetsråd uttrykker en noe mer moderat bekymring for konsekvensene av et uavhengig Kosovo:

Svojim stavom prema slučaju Kosova, moja zemlja, gospodine predsedniče, zastupa u stvari najopštiji dugoročni interes, a boreći se za očuvanje svoje teritorijalne celovitosti, bori se za princip koji je zaloga zdravih međunarodnih odnosa, pa – bez preterivanja – i osnovni preduslov očuvanja stabilnost i mira u regionu i celom svetu. (Med sitt standpunkt i tilfellet Kosovo, representerer mitt land egentlig den mest mulige generelle og langsiktige interessen, og ved å kjempe for å bevare sin territorielle integritet, kjemper det også for det som ligger til grunn for sunne internasjonale forhold, og - uten å overdrive - også for den grunnleggende forutsetningen som trengs for at stabilitet og fred i regionen og hele verden skal bli bevart.) (Koštunica 2008: 55)

Koštunicas fremstilling av Serbias kamp for Kosovo og mulige konsekvenser for resten av verden, kan virke svært overdreven og selvsentrert, men det likner Kosovo-myten fremstilling av hvilken betydning Kosovo-slaget ilegges for resten av Europa og Serbias rolle som beskytter av Europa under Det osmanske riket. I dette tilfellet vil utfallet av forhandlingene få betydning for verdensfreden og verdensordenen. Den mytiske forestillingen av Serbia som antemurale, eller Europas forsvarsmur, kommer implisitt til uttrykk, og det er et av få argumenter Koštunica har i tillegg til det juridiske basert på Resolusjon 1244 for å overbevise det internasjonale samfunnet om å handle i overensstemmelse med Serbias ønsker. Hvilken intensjon Koštunica har ved å uttrykke denne sammenhengen mellom Serbia, Kosovo og det internasjonale samfunnet, er vanskelig å konkludere om, men fremstillingsmåten viser igjen hvordan Kosovo-myten kommer til uttrykk og former diskursen, både overfor et serbisk publikum, men også overfor et internasjonalt publikum.

I talene til FNs sikkerhetsråd gir Koštunica i svært liten grad eksplisitt uttrykk for serbisk identitet, og det finnes heller ikke like mange referanser til Kosovo-myten slik det gjør i talene rettet mot serbiske tilhørere. Med et mindre emotivt språk gir Koštunica ved noen få anledninger uttrykk for Kosovos betydning for serbisk identitet: "Dostojanstvo moje zemlje i mog naroda neodvojivo su povezani sa Kosovom i Metohijom na kome je nastala naša država, naša vera, naša kultura i naš nacionalni i državni identitet." ("Mitt lands og mitt folks verdighet er uløselig knyttet til Kosovo og

Metohija hvor vår stat, vår tro, vår kultur og vår nasjonale og statlige identitet har sitt opphav.”) (Koštunica 2008: 120). Uten den svært emotive fremstillingen som er mer fremtredende i talene til for eksempel den serbiske offentligheten, gir Koštunica eksplisitt uttrykk for Kosovos identitetsbærende funksjon for Serbia i det han beskriver tilknytningen mellom Kosovo og den serbiske staten, troen, kulturen og den nasjonale identiteten. Samtidig viser Koštunica også til Europa og de europeiske idealene som en del av Serbias kollektive identitet: “Podsećam još jednom da je Srbija stara evropska država i da ona ne dozvoljava da se pravo i pravda raze otimanjem njene teritorije.” (“Jeg minner en gang til om at Serbia er en gammel europeisk stat og at hun ikke tillater at rett og rettferdighet ødelegges ved at å frarøve hennes territorium.”) (Koštunica 2008: 120). I denne setningen understreker Koštunica både tilknytningen mellom Serbia og Europa og hvordan Serbia i likhet med andre europeiske og vestlige stater ikke kan akseptere å bli overkjørt av det internasjonale samfunnet eller bli behandlet som en betydningsløs og underdanig stat.

Språket i talene som er rettet mot det internasjonale samfunnet bør naturligvis justeres for å kunne oppfattes som relevant og forståelig av andre lands politikere og diplomater. Referansene til det serbiske kollektive minnet, det vil si Kosovo-myten, nedtones kraftig da det ville møte lite resonans og forståelse i det internasjonale samfunnet. Hvorvidt politikere og diplomater fra andre land er klar over Kosovos historiske og identitetsbærende betydning for Serbia, er vanskelig å si, men i internasjonal politikk vil mange andre hensyn og prioriteringer komme foran et lands kollektive minne og identitet. Mens den serbiske nasjonale identiteten i mindre grad blir fremhevet i disse talene, forsøker Koštunica å skape en sterkere tilknytning mellom Serbia og Europa: „Verujem da je prisutnim uvažanim predstavnicima država članica Saveta bezbednosti dobro poznata činjenica da je Srbija stara evropska država.“ (“Jeg tror at alle de tilstedeværende respekterte representanter for Sikkerhetsrådets medlemsland er godt kjent med det faktum at Serbia er en gammel europeisk stat.”) (Koštunica 2008: 112). I tillegg til å understreke Serbias lange statstradisjoner, hevder Koštunica at Serbia har bidratt til utformingen og utviklingen av europeisk historie og de verdene som man knytter til europeisk historie og samfunnsutvikling: „Sa svojom viševekovnom državnom tradicijom, Srbija je učestvovala u izgradnji evropske istorije i izgradnji trajnih i univerzalnih vrednosti sveta u kojem živimo.“ (“Med sin mange århundrelange statstradisjon, har Serbia deltatt i utbyggingen av europeisk historie og utbygging av

varige og universelle verdier i den verdenen vi lever i.”) (Koštunica 2008: 112). Igjen ser man en fremstillingsmåte som er preget av antemurale-myten der Serbias fortid, nåtid og fremtid knyttes til Europa og det internasjonale samfunnet, og der Serbias skjebne vil få ringvirkninger for ikke bare Serbia, men for hele verden: „Ona traži da se zaštite i sačuvaju verski i kulturni spomenici koji nisu samo njeno nego svetsko kulturno nasleđe [...]“ („[Serbia] ber om beskyttelse og bevaring av religiøse og kulturelle minnesmerker som ikke bare er hennes men også verdens kulturarv [...]”) (Koštunica 2008: 52). I *The Politics of Symbol in Serbia* beskriver Čolović (2002: 39, 40), i kapittelet kalt ”Europa”, en forestilling som finnes innenfor serbisk diskurs om det råtne Europa eller Vesten, og Serbia som en motvekt til det dekadente Europa. Serbere er på en og samme tid europeere og ikke-europeere, fordi de representerer det autentiske Europa og fordi de ikke fulgte den samme utviklingen som det moderne gudløse Europa (Čolović 2002: 41). Koštunica har på ingen måte slike sterke og negative beskrivelser eller fremstillinger av Europa og Vesten i sine taler. Men forestillingen om Serbia som forvalter og forsvarer av grunnleggende verdier som settes høyt i Europa og Vesten, kommer til syne i setninger som i dette avsnittet og viser hvordan en del av den serbiske selvforståelsen implisitt kommer til uttrykk i taler, også til det internasjonale samfunnet, som ikke har noe grunnlag for å oppfatte den forestillingen, eller rett og slett ikke deler den samme oppfatningen om Serbias rolle og betydning i Europa og det internasjonale samfunnet.

5.6 ”Pokušajte da razumete [...]”¹⁸ (Den kosovoalbanske forhandlingsdelegasjonen)

Seks av talene i *Odbrana Kosova* er fra forhandlingene mellom den serbiske og den kosovoalbanske forhandlingsdelegasjonen. Det er i samtalene med den kosovoalbanske delegasjonen under forhandlingene om Kosovos framtidige status, i tillegg til i talene til FNs sikkerhetsråd, at Koštunica har hatt størst mulighet til å påvirke utfallet av forhandlingene til Serbias fordel. Men det ville bety at han måtte overbevise den kosovoalbanske delegasjonen om å trekke sitt ønske og krav om uavhengighet, noe som ville være veldig lite sannsynlig etter den politiske situasjonen som rådet på 90-tallet og med nye de politiske omstendighetene på 2000-tallet. Det synes som at forhandlingene

¹⁸ „Prøv å forstå [...]” (Koštunica 2008: 181)

mellom Serbia og kosovoalbanerne allerede fra starten av har vært et umulig prosjekt, i og med at begge parter har hatt uforenelige grunnleggende krav som de ikke har villet vike fra. Det er sannsynlig å anta at Serbia, inkludert Koštunica og den serbiske forhandlingsdelegasjonen, har vært klar over uoverkommelighetene mellom det serbiske ståstedet og det kosovoalbanske ståstedet i denne konflikten. Derfor har Serbias eneste håp først og fremst vært at FNs sikkerhetsråd og andre nasjoner i FN og EU ikke ville anerkjenne et uavhengig Kosovo. Det første møtet mellom den serbiske og kosovoalbanske delegasjonen fant sted før Martti Ahtisaari la fram sin plan for Kosovos framtidige status, men med hans tilstedeværelse. De andre fem samtaleene fant sted etter at Ahtisaari la frem sin plan, som åpner for mulig uavhengighet for Kosovo.

Koštunicas argumentasjon i forhandlingene med den kosovoalbanske delegasjonen er i stor grad lik den overfor FNs sikkerhetsråd. Han vektlegger først og fremst FNs sikkerhetsråds resolusjon 1244 som stadfester at Serbias grenser er suverene: „Poznato je da Rezolucija 1244 izričito potvrđuje suverenitet, teritorijalni integritet i nepovredivost međunarodnih granica Srbije.“ (”Det er kjent at Resolusjon 1244 eksplisitt bekrefter Serbias suverenitet, territorielle integritet og Serbias internasjonale grensers ukrenkelighet.”) (Koštunica 2008: 105). Sammen med argumentasjonen som knytter seg til det legitime juridiske argumentet som Resolusjon 1244 representerer, bruker Koštunica i disse samtaleene også bestemte verdiladete ord, som i neste eksempel *mir* (fred), som knyttes til Serbias politiske standpunkt og ønsker: „[...] braneći svoj teritorijalni integritet, Srbija brani principe na kojima počiva ništa manje nego mir u svetu.“ (”[...] ved å forsvare sin territorielle integritet, beskytter Serbia prinsippene for ikke mindre enn fred i verden.”) (Koštunica 2008: 103). Som i taler i de andre kategoriene, spesielt til den serbiske nasjonalforsamlingen og FNs sikkerhetsråd, fremstiller Koštunica Serbias standpunkt som samsvarende med internasjonal lov og rett og verdier og moral som anses som definerende for europeisk og vestlig politikk: „Ključno je i od svega važnije da je i ono što Srbija hoće i ono što Srbija neće u potpunosti saglasnosti sa međunarodnom pravom, Poveljom UN, istorijskim praksom, opštim moralnim vrednostima i poznatim i usvojenim svetskim standardima.“ (”Avgjørende og viktigst av alt er at det Serbia ønsker og det Serbia ikke ønsker er i full overensstemmelse med internasjonal rett, FNs charter, historisk praksis, generelle moralske verdier og kjente og aksepterte verdensstandarder.”) (Koštunica 2008: 156). Han hevder at det i Europa ikke finnes tradisjon for å løse de problemene som serberne

og kosovoalbanerne i dag står overfor, på den måten som kosovoalbanerne ønsker: “Danas jednostavno moramo prihvatiti evropske standarde za pronalažanje adekvatnog oblika uređenja zajedničkog života.” (“Vi må i dag, rett og slett, akseptere europeiske standarder for en adekvat form for organisering av et felles liv.”) (Koštunica 2008: 60).

Selv om det synes nytteløst og umulig å kunne overbevise kosovoalbanerne om å forandre sitt standpunkt og ikke lenger strebe etter et uavhengig Kosovo, forsøker Koštunica allikevel å appellere til deres forståelse for Kosovos eksistensielle betydning for Serbia. Ved en anledning presiserer han den viktige kulturelle og historiske betydningen Kosovo har for Serbia i forsøk på å få kosovoalbanernes forståelse for sitt standpunkt:

Pokušajte da razumete argument da je srpski narod pre osam vekova sagradio manastire Gračanicu i Visoke Dečane, Pečku patrijaršiju i Bogorodicu Ljevišku, i da to pripada nama, srpskom narodu, Srpskoj pravoslavnoj Crkvi i državi Srbiji. (Prøv å forstå argumentet om at det serbiske folket for åtte århundrer siden bygget klostrene Gračanica og Visoki Dečani, patriarkatet i Peć og Bogorodica Ljeviška, og at det tilhører oss, det serbiske folket, Den serbisk-ortodokse kirken og staten Serbia.) (Koštunica 2008: 181)

For kosovoalbanerne er det antakelig ikke vanskelig å forstå hvilken betydning Kosovo har for Serbia, og hvorfor Serbia umulig kan akseptere et uavhengig Kosovo. Men det har forståelig nok liten betydning for deres standpunkt i forhold til egen fremtid og ønske om et uavhengig Kosovo. Akkurat som mange serbere og andre europeiske folk som står utenfor EU, ønsker kosovoalbanerne en nærmere politisk tilknytning til Vest-Europa og EU. I samtalene med den kosovoalbanske forhandlingsdelegasjonen, hevder Koštunica at kosovoalbanerne beveger seg utenfor europeiske tradisjoner og praksis når de som en minoritet ønsker å bryte ut og erklære seg for uavhengige: „[...] meni nije, a pretpostavljam ni vama, iz dosadašnjeg evropskog iskustva poznat slučaj da se na teritoriji jedne demokratske države stvarala neka nova država.“ (“[...] meg bekjent, og jeg antar også dere, finnes det ikke noe kjent eksempel fra europeisk erfaring at det på territoriet til en demokratisk stat har blitt opprettet en ny stat.”) (Koštunica 2008: 62). På den andre siden fremstilles Serbias standpunkt og forslag på løsning av konflikten som i overensstemmelse med europeiske tradisjoner: „Naš predlog [...] oslanja se upravo na bogatu evropsku tradiciju sve obuhvatnog i demokratskog rešavanja dubokih

dugotrajnih i teških sporova unutar jedne države.“ (”Vårt forslag [...] hviler nettopp på rike europeiske tradisjoner for vidtrekkende og demokratiske løsninger på dype, langvarige og vanskelige konflikter innenfor en stat.”) (Koštunica 2008: 64). Koštunica gir i liten grad eksplisitt uttrykk for serbisk identitet, utenom å presisere Kosovos historiske og kulturelle betydning for Serbia. Kosovoalbanere har allerede god kjennskap til Kosovos identitetsbærende betydning for Serbia og til Kosovo-myten, men kosovoalbanerne har sine egne opplevelser og erfaringer knyttet til Kosovo og sin egen identitet og fremtid å ta hensyn til. Mer enn å fokusere på egenarten ved serbisk identitet, fokuserer Koštunica på den serbiske tilknytningen til Europa, slik han også gjør i talene til FNs sikkerhetsråd. Siden kosovoalbanerne står overfor en fremtidig nærmere tilknytning til EU og Vest-Europa, forsøker Koštunica å appellere til dem ved å sammenstille Serbias forslag til løsning på konflikten som i tråd med europeisk tradisjon, noe som impliserer at kosovoalbanerne med sine politiske aspirasjoner beveger seg bort i fra Vest-Europa og europeisk tradisjon: „Mi smo danas, prvi put u istoriji naših dugih odnosa, u mogućnosti da evropsko iskustvo i evropske standarde ugradimo u zajedničku budućnost pokrajine.“ (”Vi har i dag, for første gang i historien i vårt lange forhold, mulighet til å bygge europeisk erfaring og europeiske standarder inn i en felles framtid i området.”) (Koštunica 2008: 63).

Selv om denne kategorien består av flere taler eller samtaler i *Odbrana Kosova*, er analysen av denne kategorien kortere enn de andre kategoriene. Dette fordi denne kategorien anses som mindre relevant, siden kosovoalbanerne ikke forventes å forandre sine politiske krav og ønsker, og fordi Koštunicas argumentasjon i denne kategorien har mindre påvirkningsmulighet. Behovet for å uttrykke og reprodusere serbisk identitet, det kollektive minnet og Kosovo-myten er også i liten grad til stede i denne kategorien siden kosovoalbanerne ikke deler den samme kollektive identiteten som serberne og ikke ønsker å inkluderes i det samme fellesskapet som dem.

5.7 Den moralske aksen: legitimering og delegitimering

Begrepet „den moralske aksen“ ble introdusert i kapittel 4.2.2, og begrepet er også brukt i analysen av de ulike kategoriene av taler. Jeg vil her gå nærmere inn på begrepet og utdype hvordan den moralske aksen er til stede i Vojislav Koštunicas taler gjennom

hans valg og bruk av bestemte ord og uttrykk. Den moralske aksene kan ses på som en forlengelse av Kosovo-myten og serbisk identitet. Med utgangspunkt i det serbiske kollektive minnet og Kosovo-myten forsøker Koštunica i sine taler å skape en naturlig forbindelse mellom internasjonal lov og orden, demokratiske verdier, universelle prinsipper for fred og rettferdighet og Koštunicas og Serbias politikk, intensjoner og den serbiske identiteten. Som vi har sett tidligere i analysen, varierer Koštunicas referanser til Kosovo-myten og fremstilling av serbisk identitet etter hvilke mottakere han taler til. Selv om det kan finnes variasjoner i ordbruken mellom de forskjellige kategoriene, er det allikevel bestemte ord og uttrykk som går igjen i alle kategoriene når Koštunica forsøker å legitimere sitt og Serbias standpunkt om Kosovo som en del av Serbia, mens han forsøker å delegitimere kosovoalbanernes ønske om et uavhengig Kosovo. Som nevnt tidligere i analysen representerer Kosovo som en del av Serbia¹⁹ og et uavhengig Kosovo motpolene på den moralske aksene. Disse to motstridende standpunktene kan også ses på som koordinater som argumentasjonen beveger seg rundt. Sammen med disse koordinatene befinner det seg også andre koordinater som argumentasjonen knytter seg til. Det er først og fremst til ”Kosovo/Serbia” at Koštunica skaper et bilde av koordinater som sidestilles med dette standpunktet. Koštunica bruker selv begrepet koordinater når han argumenterer for hvilke kriterier konflikten om Kosovos framtidige status skal løses etter, og han henviser da til Resolusjon 1244 og punktene som bekrefter Serbias suverenitet og territoriale integritet, og Kosovos rett til grunnleggende autonomi som disse koordinatene (Koštunica 2008: 33). For denne oppgaven velges det å utvide begrepet koordinater utover Koštunicas egen fremstilling. Resolusjon 1244 er den mest juridisk bindende koordinaten, sammen med FNs charter. Dette er de to eneste konkrete og skriftlige koordinatene som Koštunica henviser til i sin argumentasjon. Videre fremstilles de to abstrakte begrepene ” europeisk standard og tradisjon” og ”internasjonal lov og orden” som sidestilte koordinater med ”Kosovo/Serbia”. I tillegg vil jeg her legge til Gud som en betydningsfull og autoritativ koordinat som kun nevnes i én tale til Koštunicas eget parti, DSS: „Srbija se uzda u Boga i pravdu, međunarodno pravo i poredak, Povelju UN.“ (”Serbia hviler på Gud og rettferdighet, internasjonal lov og orden, FNs charter.”) (Koštunica 2008: 86). Jeg velger her å tolke Resolusjon 1244, FNs charter, ” europeisk standard og tradisjon”, ”internasjonal lov og orden” og Gud som hovedkoordinatene sammen med ”Kosovo/Serbia”, som er den grunnleggende

¹⁹ Videre i teksten skrevet som ”Kosovo/Serbia”.

koordinaten. Til disse koordinatene knyttes for eksempel begrepene og ordene fred, rettferdighet, menneskerettigheter, demokratiske verdier, moralske verdier, frihet, kompromiss, sannhet, universelle prinsipper. På den andre siden av aksene vil jeg hevde at ”et uavhengig Kosovo” er den eneste koordinaten, rett og slett fordi det i Koštunicas argumentasjon og fremstilling ikke finnes et eneste juridisk eller moralsk argument som støtter kosovoalbanernes ønske om et uavhengig Kosovo. Men akkurat som det finnes en mengde positivt ladede begreper og ord knyttet til koordinaten ”Kosovo/Serbia”, finnes det også en mengde negativt ladede begreper og ord som knyttes til koordinaten ”et uavhengig Kosovo” i Koštunicas taler. Illegitimiteten i et uavhengig Kosovo fremstilles ved bruk av negativt ladede ord som står i motsetning til de positivt verdiladede ordene knyttet til ”Kosovo/Serbia”: *istina-lažna* (sannhet-løgnaktig/falsk), *moralno-nemoralno* (moralsk-umoralsk), *univerzalni principi-neprincipijalno* (universelle prinsipper-uprinsipielt), *mir-nasilje* (fred-vold), *kompromis-nametanje* (kompromiss-tvang), *demokratsko-nasilno* (demokratisk-voldelig), *ljudska prava-etničko čišćenje* (menneskerettigheter-etnisk rensning), *pravo-protivpravno* (lov og rett-lovstridig). Disse ulike uttrykkene og ordene står sjeldent oppstilt sammen, men disse går igjen i alle talene av Koštunica. Siden alle talene omhandler samme politiske tema og situasjon og er samlet i en felles bokutgivelse, er det naturlig å se alle disse ordene og uttrykkene i forhold til hverandre. Valg av ord og uttrykk som representerer de to motstridende koordinatene er en bevisst strategi for å legitimere og delegitimere de to ulike standpunktene. Når kosovoalbanerne til slutt erklærer Kosovo for en uavhengig stat, søker Koštunica å delegitimere uavhengighetserklæringen som *lažan* (løgnaktig/falsk), og han avskriver det uavhengige Kosovo som *lažna država* (en falsk stat): „Poštovani građani Srbije, danas 17. februara protivpravno je proglašena lažna država Kosovo [...]“ (”Kjære borgere av Serbia, i dag, den 17. februar, ble den falske staten Kosovo proklamert [...]”) (Koštunica 2008: 210). Fordi et uavhengig Kosovo er en falsk stat, finnes det ingen andre koordinater som kan sidestilles med eller legitimere det uavhengige Kosovo. Det mest fremtredende uttrykket i Koštunicas delegitimering av et uavhengig Kosovo i tillegg til alle ovennevnte ord og uttrykk, er dermed *lažna* (falsk): „U lažnoj državi sve mora biti lažno.“ (”I en falsk stat må alt være falskt.”) (Koštunica 2008: 222).

Valg av verb som brukes i fremstillingen av Serbias standpunkt på den ene siden, og ønsket om et uavhengig Kosovo på den andre siden, er også påvirket av den moralske

aksen og impliserer positive og negative konnotasjoner. Verbene som brukes på begge sider av den moralske aksen knyttes til koordinatene som er sidestilt med „Kosovo/Serbia“ og „et uavhengig Kosovo“. Om Serbias intensjoner og motivasjon bruker Koštunica verb som *poštovati* (respektere), *braniti* (forsvare), *zaštiti* (beskytte) og *sačuvati* (bevare). På den andre siden blir et framtidig uavhengig Kosovo fremstilt med verb som *otcepiti* (rive i stykker/rive løs), *kršiti* (krenke), *otimati* (plyndre/frarøve), *rušiti* (rasere/ødelegge) og *pogaziti* (krenke/overtre/bryte). Bortsett fra at fremstillingen av de to hovedkoordinatene, „Kosovo/Serbia“ og „et uavhengig Kosovo“, befinner seg på hver sin side av den moralske aksen, og dermed fremstilles på to forskjellige måter, er det også et skille i hvordan Koštunica fremstiller aktørene på hver sin side av den moralske aksen. Den negative fremstillingen av „et uavhengig Kosovo“ og de negativt ladede uttrykkene og ordene knyttet til denne koordinaten, uttrykkes av Koštunica stort sett uten en bestemt eller kjent aktør for handlingene. Det er selvfølgelig kjent at kosovoalbanerne står på den andre siden av konflikten med sterk støtte fra blant annet USA, NATO og i stor grad også EU. Koštunica benytter i sine taler svært sterke negativt ladede uttrykk og ord for å delegitimere „et uavhengig Kosovo“, men unnlater i stor grad å komme med direkte beskyldninger mot kosovoalbanerne og deres støttespillere. Det finnes allikevel noen få eksempler på sterke negative aktørkarakteristikker i Koštunicas taler, men disse er begrenset til noen veldig få tilfeller. I taler til henholdsvis den serbiske nasjonalforsamlingen og FNs sikkerhetsråd, bruker Koštunica ved noen få anledninger betegnelsene *secesionisti* (separatister) og *teroristi* (terrorister) (Koštunica 2008: 28, 119). Med begge betegnelsene følger svært negative assosiasjoner som for de fleste stater knyttes til aktivitet som undergraver og truer en eksisterende stat og dens makt. I andre av de ellers få tilfellene hvor Koštunica refererer til kosovoalbenerne og deres støttespillere som aktører, bruker han ord som *nasilnici* (angriper/inntrenger/medløper) og *silnici* (potentatene/makthaverne). Ellers brukes betegnelsene *nasilje* og *sil*, som begge kan oversettes med makt/vold/undertrykkelse, for å fremstille illegitimiteten i et uavhengig Kosovo uten å referere til aktør. Verbalsubstantiv dannet av negativt ladede verb, brukes også i setninger uten aktør for på samme måten å delegitimere motparten: *otimanje* (frarøvelse), *kršenje* (krenkelse/brudd), *ugrožavanje* (truende/sette i fare), *pretnje* (trussel), *nametanje* (tvang). I tillegg benytter Koštunica seg ytterst få ganger av følgende uttrykk, *genocid* (folkemord) og *etničko čišćenje* (etnisk rensning) som uten

tvil kan sies å være blant de absolutt verste handlingene man kan anklage noen for i internasjonal lov og rett. Koštunica (2008: 28, 30 51, 52) bruker disse to uttrykkene både i tale til den serbiske nasjonalforsamlingen og til FNs sikkerhetsråd, og det er til dels overraskende at han velger å bruke uttrykket etnisk rensning til FNs sikkerhetsråd, tatt i betraktning Serbias rolle i krigene i eks-Jugoslavia på 90-tallet, og det faktum at det internasjonale samfunnet, med NATO og USA i spiss, står som ansvarlig for sikkerheten til både serbere og kosovoalbanere i Kosovo. Følgende setning fra en tale til den serbiske nasjonalforsamlingen illustrerer hvordan Koštunica i passiv form, uten å referere til en handlingsaktør, sidestiller et uavhengig Kosovo med ovennevnte negativt ladede ord og uttrykk: „Nezavisno Kosovo bi, pre svega, značilo da se u ime postizanja jednostranih i isključivih ciljeva isplate i nasilje i bezobzirno kršenje ljudskih prava i etničko čišćenje i kulturni genocid.“ (”Et uavhengig Kosovo ville først og fremst bety at det for å oppnå ensidige og bestemte mål, lønner seg med vold og hensynsløs krenkelse av menneskerettigheter og etnisk rensing og kulturelt folkemord.”) (Koštunica 2008: 30).

På hvilken måte kan Koštunicas argumentasjon, legitimering av ”Kosovo/Serbia” og delegitimering av ”et uavhengig Kosovo” knyttes til Kosovo-myten og serbisk identitet? I utgangspunktet er det ingen åpenbar forbindelse mellom Koštunicas argumentasjon som i stor grad baseres på Resolusjon 1244, FNs charter og internasjonal lov og rett, og Kosovo-myten. Det meste av hans argumentasjon kunne også vært brukt av politikere i andre land under liknende omstendigheter. Det enkelte ord og uttrykk har ikke en bestemt betydning knyttet til Kosovo-myten, men det er den serbiske diskursen, det serbiske kollektive minnet og den serbiske identiteten som påvirker og former betydningen av Koštunicas argumentasjon og de ord og uttrykk han bruker. Og det er kun gjennom kjennskap til disse elementene fra det serbiske samfunnet at man får tilgang til denne spesifikke forståelsen av Koštunicas språk og argumentasjon. Av alle ord og uttrykk som Koštunica bruker i sin argumentasjon og fremstilling av Serbias standpunkt og legitimitet, er det særlig noen som utpeker seg som spesielt relaterte til Kosovo-myten: *istina* (sannhet), *Bog* (Gud), *moralne vrednosti* (moraliske verdier), *sloboda* (frihet), *hrišćanska civilizacija* (den kristne sivilisasjon) (Koštunica 2008: 49, 86, 120, 156, 207). Kosovo-myten befester det serbiske folks relasjon til Gud gjennom det valget Gud stiller Tsar Lazar overfor og Tsar Lazars valg om å ofre det serbiske folket og dets jordiske rike til fordel for det himmelske riket. Samtidig representeres

Kosovo-slaget gjennom Kosovo-myten både som en kamp for serberes frihet og en kamp for beskyttelse av det kristne Europa. Gjennom sine valg og handlinger har Tsar Lazar og Miloš Obilić skapt de moralske verdier som den dag i dag står som forbilder for Koštunica og Serbia. Slik Koštunica fremstiller det, for eksempel i sin tale til den serbiske offentligheten på Vidovdan i Gračanica, er Tsar Lazar og Miloš Obilić representanter for sannheten om Kosovo. Som forvaltere av Kosovo-myten moralske budskap og verdier, representerer de også en eksistensiell sannhet for den serbiske identiteten og det serbiske kollektive minnet.

5.8 Kosovo-myten og serbisk identitet: Det kollektive minnet og den kollektive identiteten.

Både i talene rettet mot serbiske mottakere og det internasjonale samfunnet bruker Koštunica historien og minnet om Kosovo-slaget, og verdiene og moralen fra Kosovo-myten til å skape det han selv anser som en legitim argumentasjon for Serbias rett til å beholde Kosovo som en del av sin stat. Analysen av talene viser at Koštunica gir tydeligere uttrykk for serbisk identitet i taler til et serbisk publikum enn til et internasjonalt publikum. I tillegg finnes det forskjeller innenfor de ulike kategoriene som er rettet mot et serbisk publikum, der Koštunica i taler til den serbiske offentligheten og sitt eget parti er mer emotiv og eksplisitt i sine fremstillinger av serbisk identitet, mens han i taler til den serbiske nasjonalforsamlingen er mer formell og til en viss grad mer nøktern og implisitt. I talene rettet mot det internasjonale samfunnet, nærmere bestemt FNs sikkerhetsråd, er referansene til Kosovo-myten og serbisk identitet begrenset sammenliknet med talene til serbiske mottakere, men det kommer allikevel til uttrykk i noen få eksplisitte forklaringer av Kosovos betydning for Serbias kollektive minne og identitet. Selv om de eksplisitte referansene til det serbiske kollektive minnet og identiteten er færre, har Kosovo-myten og serbisk identitet allikevel formet og påvirket Koštunicas argumentasjon, i og med at disse to fungerer som en ramme, et paradigme, for Koštunicas politikk og diskursive praksis. Kosovo-myten fungerer dermed ikke bare som en handlingsmodell, men også som en språklig modell. I Kosovo-konflikten og den fasen konflikten er i på 2000-tallet etter NATOs inngripen i 1999, er det ikke lenger rom for handling i samme forstand som under Kosovo-slaget i 1389 eller som i nyere tid fram til 1999. Den militære kampen har veket

plass for den verbale kampen, og Kosovo-konflikten kjempes med ord og argumenter, ikke med våpen. Uten Kosovo-myten og den serbiske identiteten i bunn, ville Koštunicas argumentasjon naturligvis sett annerledes ut enn det den gjør i *Odbrana Kosova*, også i talene til det internasjonale samfunnet.

Koštunicas fremstillingsmåte er i stor grad sentrert rundt Serbia, og argumentasjonen hans fokuserer i større grad på en positiv fremstilling av Serbia og serbisk identitet enn en negativ fremstilling av motparten. Den negative fremstillingen av motparten i Kosovo-konflikten er naturligvis til stede, men den er som tidligere nevnt i analysen begrenset. I talene til serbiske mottakere bidrar Koštunicas argumentasjon til å reproducere den serbiske identiteten, og det kollektive minnet som den serbiske identiteten er bygget på, mens i talene til det internasjonale samfunnet er Koštunicas utfordring å skape et nytt bilde av Serbia distansert fra Milošević og hans regime og den nasjonalistiske og aggressive politikken Milošević førte. Overfor det internasjonale samfunnet er det viktig å vise til fellestrekk som skaper en nærmere tilknytning og likhet mellom Serbia og serbisk identitet på den ene siden og EU, FN og vestlige, europeiske idealer og verdier på den andre siden.

I kapittel 3.3 forklares myte både som en ytring, en bestemt måte å kommunisere et budskap på og en naturliggjøring av budskapets innhold, og som en forklarende fortelling, en eksistensiell sannhet, som fungerer som en modell for handling. Kosovo-myten, hvis innhold er beskrevet i kapittel 3.4, eksemplifiserer hvordan et bestemt meningsinnhold kommuniseres og historiske begivenheter får betydning utover det som faktisk skjedde. Faktiske hendelser og personer tolkes i Kosovo-myten utover det beviselige, og Kosovo-myten fungerer som et reservoar av mening, moral og verdier, en modell for handling, rettere sagt språklig handling, som nåtidens mennesker søker å leve etter. Myten kan dermed gi svar på eksistensielle spørsmål hos den enkelte og hos en hel nasjon, slik Kosovo-myten forteller om den serbiske nasjonens skjebne og dens helter som kjempet og ofret seg for nasjonen. Det er nettopp på denne måten, som en eksistensiell sannhet og identitetsbærer for serberne, at Koštunica fremstiller både det geografiske og det historiske og mytiske Kosovo i sine taler. Gjennom sine fremstillinger av, og referanser til Kosovo-myten, forholder ikke Koštunica seg til det kollektive minnet og diskursen om Kosovo som en myte, men som en reell og eksistensiell sannhet. Koštunica kommer riktignok ikke med direkte fremstillinger og

forklaringer av Kosovo-myten innhold, han bruker derimot ord og begreper som knyttes til Kosovo-myten og som forstås og brukes som definerende for serbisk identitet basert på karakterene fra Kosovo-myten. Det er i talene til den serbiske offentligheten og til sitt eget politiske parti at vi ser Koštunica gir de mest eksplisitte uttrykkene for serbisk identitet og dens tilknytning til Kosovo, og den svært emotive uttrykksmåten til Koštunica fremstiller Kosovo som en eksistensiell nødvendighet for Serbias videre eksistens og for nasjonens kollektive minne og identitet. Som Koštunica uttrykker til den serbiske offentligheten i anledning Dan državnosti (se kapittel 5.3), kan ikke Serbia uten Kosovo eksistere som den nasjonen den er i dag: „Zaboravimo li Kosovo [...] kako da odgovorimo na pitanje: ko smo mi Srbi?“ (”Hvis vi glemmer Kosovo [...] hvordan kan vi svare på spørsmålet: hvem er vi serbere?“) (Koštunica 2008: 205). Koštunicas argumentasjon eksemplifiserer den teoretiske forståelsen av myten som identitetsskapende. På et nivå skaper den fellesskapsfølelse og samhold innen en bestemt gruppe som definerer seg som et nasjonalt fellesskap. Myten er en del av det kollektive minnet som gruppen deler om sin fortid og opprinnelse, og myten er en måte å formidle og reprodusere denne informasjonen og kunnskapen på. På et annet nivå former myten den serbiske nasjonens selvforståelse i relasjon til andre utenfor den serbiske nasjonen, det vil si for eksempel som ofre eller martyrer i møte med en ytre fiende eller motstander og som beskyttere (antemurale) av den europeiske vestlige sivilisasjonen mot en ytre trussel. I Kosovo-myten ses Kosovo-slaget i 1389 på som det serbiske folkets forsvar av den europeiske kristne sivilisasjonen mot Det osmanske riket, og under hele tidsperioden som store deler av Balkan lå under Det osmanske rikets styre, forstås de serbiskbefolkede områdene som en forsvarsmur, som hindret Det osmanske riket i å rykke lenger innover i Europa. I dagens Kosovo-konflikt er det først og fremst kosovoalbanerne som er fienden, men også deler av det internasjonale samfunnet som støtter kosovoalbanernes ønske om et uavhengig Kosovo. Men Koštunica fokuserer i mindre grad på fienden enn han fokuserer på Serbias eget ståsted og rolle i konflikten. Dermed er det mindre tydelig hvem Serbia forsvarer seg og Vesten eller Europa mot. I stedet for å uttrykke hvem Serbia, på vegne av det internasjonale samfunnet, kjemper i mot, fokuserer Koštunica på *hva* Serbia forsvarer på vegne av det internasjonale samfunnet i sin kamp for å beholde Kosovo som en del av Serbia, det vil si internasjonal lov og rett, universelle verdier og moral.

Offer- eller martyrforståelsen som i Kosovo-myten fremstilles gjennom Tsar Lazars selvoppgivelse, og også Miloš Obilić heltmodige innsats for å myrde sultanen, hvilket betydde at han ofret seg selv for å nå dette målet, kommer i Koštunicas taler til uttrykk i hans fremstilling av Serbia som aldri vil gi opp Kosovo eller kampen for det som ses på som moralsk eller verdimeslig overlegent. Både eksplisitt og implisitt kommuniseres det at Serbia forsvarer universelle verdier og moral, mens det internasjonale samfunnet, nærmere bestemt NATO, FN og EU, er villige til å ofre Serbia og de verdier, regler og praksis som i Vesten og Europa anses som retningsgivende idealer, for å støtte kosovoalbanernes løsrivelse av Kosovo. Serbia består fortsatt som en internasjonalt anerkjent stat etter Kosovos uavhengighetserklæring, men som et offer for kosovoalbanernes motstridende politiske ønsker og det internasjonale samfunnets politikk, har Serbia mistet det territoriet som ses på som kjernen for det serbiske kollektive minnet og den serbiske identitet og som av Koštunicas beskrives som Serbias fødested: ”[...] Srbiji koja je ovde rođena [...]“ („[...] Serbia som ble født her [...]”) (Koštunica 2008: 48).

Koštunicas fremstilling av forholdet mellom Kosovo og serbisk identitet skaper et bilde av en potensiell eksistensiell krise for Serbia og serberne hvis Kosovo erklæres som en uavhengig stat og Serbia mister kontroll over Kosovo. Som vi har sett i talen til den serbiske offentligheten under protestene mot Kosovos uavhengighetserklæring fremstilles Kosovo som en eksistensiell nødvendighet for serbisk identitet og for Serbias videre eksistens: „Ako se kao Srbi odreknemo srpstva, porekla, Kosova, predaka i istorije – onda ko smo mi Srbi?“ („Hvis vi som serbere sier i fra oss serbiskhet, røtter, Kosovo, forfedre og historie – hvem er vi serbere da?”) (Koštunica 2008: 221). Kosovo beskrives også i en tale til den serbiske nasjonalforsamlingen som eksistensielt avgjørende for Serbia: ”[...] je Kosovo srce Srbije [...]” (“[...] Kosovo er Serbias hjerte [...]”) (Koštunica 2008: 75). Den metaforiske beskrivelsen av Kosovo som Serbias hjerte er enda et eksempel på Koštunicas fremstilling av tap av kontroll over Kosovo som en eksistensiell krise. Denne forestillingen er på samme tid reell og irrasjonell. Serbia risikerer og mister til slutt kontroll over det grunnleggende elementet i deres kollektive minnet og den kollektive identiteten, men selv om Serbia har mistet det konkrete minnestedet Kosovo, kan Kosovo fortsette å eksistere som et abstrakt minnested i det kollektive minnet og som symbol for den serbiske identiteten. Mer enn at Serbia mister grunnlaget for sin identitet og minnet om sin nasjon, taper Serbia en

politisk kamp i det internasjonale samfunnet og blir ofre for et ydmykende nederlag. Det er kun gjennom Koštunicas argumentasjon at Serbia opplever en eksistensiell krise på grunn tapet av Kosovo, mens det i realiteten er fullt mulig for Kosovo-myten å leve videre i det serbiske kollektive minnet, og for den serbiske identiteten til fortsatt å kretse rundt Kosovo. Når Kosovo har erklært seg uavhengig og store deler av det internasjonale samfunnet har anerkjent Kosovos løsrivelse, kan denne politiske hendelsen brukes til å reprodusere Kosovo-myten som en del av det serbiske kollektive minnet og den serbiske identiteten.

Koštunicas referanser til Kosovo-myten og bruk av ulike elementer fra myten representerer et intertekstuelte forhold, ikke til en bestemt tekst, men til en bestemt diskurs og det serbiske kollektive minnet. Kosovo-myten fungerer som et reservoar hvor Koštunica henter inspirasjon og motiver til sin fremstilling av serbisk identitet og argumentasjon for Kosovos tilhørighet til Serbia. Det intertekstuelle forholdet mellom Kosovo-myten og Koštunicas taler oppstår også ved at senere tids hendelser gjerne tolkes i lys av Kosovo-slaget og Kosovo-myten, både historisk, moralsk og symbolsk. Samtidig som Koštunica bruker Kosovo-myten i sine taler, deltar han også i reproduksjonen av det serbiske kollektive minnet og i opprettholdelsen av Kosovo som identitetsbærende for den serbiske nasjonale identiteten. Til tross for at Koštunicas argumentasjon først og fremst må ses på som representativt for han selv og hans politiske parti, Demokratska stranka Srbije, har han som statsminister (2004-2008) en sentral plass i den offentlige diskursen og står i en maktposisjon hvor han i større grad enn andre kan både forme og reprodusere det kollektive minnet.

6 Konklusjon

Analysen har vist at Kosovo-myten både implisitt og eksplisitt kommer til uttrykk i talene av Vojislav Koštunica. Som en følge av Kosovo-myten innhold og sammenkobling av serbisk identitet med territoriet Kosovo og den mytiske forestillingen om Kosovo-slaget, gir Koštunica også uttrykk for serbisk identitet når han argumenterer for Kosovos tilhørighet til Serbia. Talene i *Odbrana Kosova* er i analysen delt inn i fem kategorier etter hvilke mottakere talene er rettet mot: den serbiske nasjonalforsamlingen, den serbiske offentligheten, Demokratska stranka Srbije (Serbias demokratiske parti), FNs sikkerhetsråd og den albanske forhandlingsdelegasjonen. I de tre første kategoriene hvor talene er rettet mot serbiske mottakere, bruker Koštunica flest referanser til Kosovo-myten og gir klart uttrykk for serbisk identitet og dens tilknytning til Kosovo. Mens Koštunica i talene til den serbiske nasjonalforsamlingen har et mer formelt språk og flere implisitte hentydninger til Kosovo-myten og serbisk identitet, gir han i de to sistnevnte kategoriene, den serbiske offentligheten og Demokratska stranka Srbije, i størst grad eksplisitt uttrykk for den serbiske identitetens tilknytning til Kosovo og de tydeligste referansene til Kosovo-myten, siden disse to kategoriene representerer det publikummet hvor Koštunicas argumentasjon basert på det serbiske kollektive minnet og identitet, har størst grad av resonans. Talene rettet mot det internasjonale samfunnet, det vil si FNs sikkerhetsråd, og den albanske forhandlingsdelegasjonen skiller seg fra de tre første kategoriene ved at Koštunica i svært liten grad gir uttrykk for Kosovos identitetsbærende betydning for Serbia. Argumentasjonen i disse talene er hovedsakelig basert på juridiske argumenter som Resolusjon 1244 og internasjonale lover og regler og praksis. Vi ser allikevel at Kosovo-myten forestilling om serbere som beskyttere og forsvarere av vestlige og europeiske verdier, implisitt kommer til uttrykk i Koštunicas argumentasjon, spesielt i taler til FNs sikkerhetsråd. Vi har sett at Koštunicas argumentasjon beveger seg langs en moralsk akse, både i taler rettet mot serbiske mottakere og internasjonale mottakere, som på den ene siden legitimerer Koštunicas og Serbias krav om å beholde Kosovo som en del av Serbia, og på den andre siden delegitimerer kosovoalbanernes krav om et uavhengig Kosovo. Det kollektive minnet og identiteten som Koštunica er en del av, former hans argumentasjon og fremstilling av Serbia, konflikten og motparten med både direkte og indirekte henvisninger til det serbiske kollektive minnet og identiteten.

Som tittelen på Koštunicas utgivelse av sine taler, *Odbrana Kosova* (Forsvar for Kosovo) sier, er talene og argumentasjonen et forsvar for Kosovo, rettere sagt for Kosovos tilhørighet til Serbia og Serbias rett på å beholde Kosovo innenfor sine territoriale grenser. Hva er Koštunicas intensjon med utgivelsen av en samling av sine egne taler om Kosovo? Alle talene er i utgangspunktet rettet mot et spesifikt publikum, avhengig av hvor talene er holdt. I hvilken grad Koštunica har vurdert et større og bredere publikum for talene når de er skrevet og holdt, er vanskelig å si. Uansett er talene tilgjengelige for offentligheten, og Koštunica har selv gjennom utgivelsen av *Odbrana Kosova*, bidratt til å gjøre talene tilgjengelig for et større publikum, først og fremst et serbisk publikum, i og med at boken er utgitt på serbisk. Det er sannsynlig å tro at han ønsker å fortsette å være synlig i kampen for Kosovo, siden boka er utgitt etter at han gikk av som statsminister i Serbia i 2008. Det er vanskelig å forutse hvor mange lesere boka vil nå, men sannsynligvis er det et begrenset antall, og kanskje først og fremst andre politikere og tilhengere av Koštunicas parti. Det er fristende å se på *Odbrana Kosova*, ikke bare som et forsvar for Kosovo, men også som Koštunicas forsvar for seg selv som statsminister av Serbia og sitt politiske virke som i stor grad er sentrert rundt Kosovo: ”Vi, kao i svi građani Srbije, morate znati da u proteklom periodu nije bilo argumenta koji nismo izneli, mogućnost koju nismo ispitali, vrata na koja nismo zakucali, da nismo ništa propustili i ni pred čim ustuknuli.“ (”Dere, som alle borgere av Serbia, må vite at i den siste perioden er det ikke et argument vi ikke har lagt fram, en mulighet vi ikke har utforsket, en dør vi ikke har banket på, at vi ikke har latt noe gå fra oss og heller ikke bøyd av for noe.”) (Koštunica 2008: 69). Koštunica ønsker ikke å levne noen tvil om hans og serbiske myndigheters diplomatiske og verbale kamp for å beholde Kosovo som en del av Serbia og for å oppnå det internasjonale samfunnets støtte. Uheldigvis var det under hans periode som statsminister at Kosovo erklærte seg for uavhengig, og Koštunica og den serbiske forhandlingsdelegasjonen lyktes ikke i å forsvare Kosovo. Samtidig delte Koštunica ansvaret som Serbias øverste leder med Boris Tadić, som var Serbias president under samme periode. Derfor er det åpenlyst at man ikke kan legge for mye av ansvaret for Serbias tap av Kosovo over på Koštunica. Samtidig har Serbia og serbiske politikere mistet innflytelse over Kosovo og den politiske utviklingen etter 1999. Det er også sannsynlig at serbiske politikere av politiske årsaker, først og fremst på grunn av tilnærmingen til EU, i nær eller fjern

framtid indirekte vil bli tvunget til å gi slipp på Kosovo og akseptere Kosovos uavhengighet.

Med *Odbrana Kosova* gir Koštunica tydelig uttrykk for Kosovos betydning for serbisk identitet. Først og fremst er det de implisitte referansene og Kosovo-myten innflytelse på Koštunicas språk, som eksemplifiserer hvordan identitet ikke bare er noe vi tenker på, men noe vi tenker *med*. Mer enn Koštunica selv gir uttrykk for serbisk identitet, er identiteten en del av Koštunicas virkelighetsforståelse som viser seg i hans politiske og språklige handlinger.

Kosovo-myten, som en sentral bestanddel av det serbiske kollektive minnet, er som betegnelsen tilsier, formet og uttrykt som en myte. Det vil si at Kosovo-myten ikke bare forteller om hva som faktisk skjedde under Kosovo-slaget, den forteller også om den moralen og de verdiene som myten karakterer, Tsar Lazar og Miloš Obilić, handlet etter og i ettertid har blitt forstått som grunnleggende og formgivende for det serbiske folket og den serbiske identiteten. Kosovo-myten og serbisk identitet står i et kompletterende forhold til hverandre, der den serbiske identiteten finner sitt innhold i Kosovo-myten, og Kosovo-myten betydning og rolle i det kollektive minnet opprettholdes av den serbiske identiteten. Analysen har vist at for Vojislav Koštunica fungerer Kosovo-myten som et orienteringskart, som en veiviser for politisk handling og for håndtering av politiske situasjoner. Det kollektive minnet og den kollektive identiteten utgjør den virkeligheten som Koštunica former sine taler og argumenter etter. Den diskursen som Koštunica bruker og er en del av, er formet av Kosovo-myten og den serbiske identiteten. Ved å gå tilbake til Kosovo både som et konkret og abstrakt minnested, er han med på å reprodusere denne diskursen, og dermed også de elementene som er en del av og former diskursen, altså Kosovo-myten og den serbiske identiteten.

Kosovos uavhengighetserklæring og Serbias tap av territoriell kontroll over Kosovo, kan ses på som en gjentakelse av Kosovo-myten. Er det mulig å se på Kosovos uavhengighet som en nødvendighet for at myten skal kunne leve videre slik den er utformet? Selv om Kosovo ikke lenger er en del av Serbia, utelukker ikke det at Kosovo kan være identitetsbærende for serbere. Myten innhold tillater at Kosovo lever videre som et abstrakt minnested i det serbiske kollektive minnet og gjennom den serbiske nasjonale identiteten. Kosovos uavhengighetserklæring med det internasjonale

samfunnets støtte, bekrefter også mytens innhold og den selvforståelsen som formidles gjennom myten, nemlig forestillingen om Serbia og serbere som ofre og martyrer, og som forsvarere av Europa og Vesten. Serbia forsvarer ikke Europa og Vesten i fysisk forstand, men de verdiene som ses på som universelle og grunnleggende for den vestlige verden, som fred, demokrati og menneskerettigheter. Det er på denne måten Koštunica fremstiller Serbias skjebne og den serbiske identiteten gjennom Kosovo-myten. Denne fremstillingsmåten er selvfølgelig kun et eksempel på Koštunicas uttrykk for Kosovo-myten og serbisk identitet, og hans uttrykksmåte kan ikke ses på som representativ for alle serbere eller serbiske politikere. Men som tidligere forklart i kapittel 2.2 og 5.1, baserer Koštunica seg på den allerede eksisterende diskursen i det serbiske samfunnet, selv om han representerer en av flere strømninger innenfor den nasjonale diskursen.

I den innledningsvise gjennomgangen av tidligere litteratur om Kosovo og Kosovo-myten, vises det til Florian Biebers artikkel "Nationalist Mobilization and Stories of Serb Suffering: The Kosovo myth from 600th anniversary to present" fra 2002, der forfatteren stiller spørsmål omkring Kosovo-myten videre aktualitet i den serbiske politikken. Som denne oppgaven viser, har Kosovo-myten forblitt en del av serbisk politisk diskurs under Koštunicas periode som statsminister. Siden oppgavens materiale kun har tatt for seg Koštunicas taler, er det ikke mulig å konkludere hvordan andre sentrale politikere og politiske partier forholder seg til selve Kosovo-myten, selv om Kosovo fortsatt er et sentralt tema i den serbiske politikken som beskrevet i kapittel 2.2. Til tross for at det har gått fire år siden Kosovos uavhengighetserklæring og anerkjennelse fra mange av verdens stater, har Serbia fortsatt ikke akseptert Kosovos løsrivelse, og ser ikke ut til å ville akseptere det i nærmeste framtid heller. Derfor vil det fortsatt være aktuelt å undersøke hvilken rolle Kosovo og Kosovo-myten spiller, og kommer til å spille i serbisk politikk og offentlig diskurs i framtiden. Det ville være interessant å se på i hvilken grad det politiske fokuset på Kosovo vil fortsette og hvilken påvirkning det har for den serbiske innenriks- og utenrikspolitikken, og i hvilken grad det har en konstruktiv eller destruktiv effekt på den politiske utviklingen i Serbia. Siden Koštunica ikke lenger har en sentral rolle i den serbiske politikken, ville det ved videre undersøkelser om Kosovo og Kosovo-myten rolle i politikken, være nødvendig å flytte fokuset over på andre serbiske politikere som for eksempel nåværende president Boris

Tadić eller utenriksminister Vuk Jeremić, men også representanter fra opposisjonspartiene som er synlige i politikken.

Litteraturliste

Achugar, Mariana. *What we remember: The construction of memory in military discourse*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2008.

Anderson, Benedict. *Imagined Communities*. London: Verso, 2006.

Antić, Ana. "The Evolution of Boundary: Defining historical myths in Serbian academic and public opinion in the 1990s." I *Myths and Boundaries in South-Eastern Europe*, av Pål Kolstø (red.), 191-222. London: Hurst & Co, 2005.

Bakić-Hayden, Milica. "National Memory as Narrative Memory". I *Balkan Identities: Nation and Memory*, Maria Todorova (red.), 25-40. London: Hurst & Co, 2004.

Barthes, Roland. *Mytologier: Om "mytene" i den moderne tids hverdag*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 1991.

Beard, Adrian. *The Language of Politics*. New Yourk: Routledge, 2007.

Bieber, Florian. "Nationalist Mobilization and Stories of Serb Suffering. The Kosovo myth from 600th anniversary to the present." I *Rethinking History, Vol. 6, No. 1*. 2002: 95-110

Brubaker, Rogers, og Frederick Cooper. "Beyond "Identity"." I *Theory and Society* 29:1, Februar 2000: 1-47.

Božić-Roberson, Agneza. „The Role of Rethoric in the Politicization of Ethnicity: Milošević and Yugoslav Ethnopolitical Conflict“. I *Treatises and Documents*. No. 52. 2. Ljubljana, 2007. url: <http://www2.arnes.si/~ljin16/RIG/RIG%2052/roberson.pdf> [23.09.10]

Chilton, Paul. *Analysing Political Discourse: Theory and practice*. London: Routledge, 2004.

Chilton, Paul A., og Christina Schäffner. "Introduction." I *Politics as text and talk: analytic approaches to political discourse*, av Paul A. Chilton og Christina Schäffner, 1-44. Amsterdam: John Benjamins, 2002.

- Ćirković, Sima M. *The Serbs*. Oxford: Blackwell Publishing Ltd, 2004.
- Čolović, Ivan. *The Politics of Symbol in Serbia*. London: Hurst & Co, 2002.
- Dragnich, Alex N. and Slavko Todorovich. *The Saga of Kosovo. Focus on Serbian-Albanian Relations*. New York: East European Monographs, 1984.
- Edwards, Derek. *Discourse and Cognition*. London: SAGE, 1997.
- Edwards, Derek og Jonathan Potter. *Discursive Psychology*. London: Sage, 1992.
- Eliade, Mircea. *Det hellige og det profane*. Oslo: Gyldendal Norsk forlag, 1994.
- Eliade, Mircea. «The Myths of the Modern World.» I *Mircea Eliade: A Critical Reader*, av Bryan S. Rennie, 204-217. London. Oakville: Equinox, 2006.
- Eriksen, Anne. *Det var noe annet under krigen. 2. verdenskrig i norsk kollektivtradisjon*. Oslo: Pax Forlag A/S, 1995.
- Eriksen, Anne. *Historie, minne, myte*. Oslo: Pax Forlag A/S, 1999.
- Gillis, John R. “Memory and Identity: The History of a Relationship.” I *Commemorations: The Politics of National Identity*, av John R. Gillis, 3-26. Princeton: Princeton University Press, 1994.
- Halbwachs, Maurice. *On Collective Memory*. Chicago: The University of Chicago Press, 1992.
- Hupchick, Dennis P. and Harold E. Cox. *The Palgrave Consise Historical Atlas of the Balkans*. New York: Palgrave, 2001.
- Ivanova, Radost. “Once More About the Kosovo Epos and its Utilisation.” I *Ethnologia Balkanica*. Vol. 3, 1999: 180-195.
- Judah, Tim. *Kosovo. War and Revenge*. New Haven: Yale Nota Bene. Yale University Press. 2002.

Kolstø, Pål. "Assessin the Role of Historical Myths in Modern Society." I *Myths and Boundaries in South-Eastern Europe*, av Pål Kolstø, 1-34. London: Hurst & Company, 2005.

Koštunica, Vojislav. *Odbrana Kosova*. Beograd: Filip Višnjić, 2008.

Lellio, Anna Di. *The Battle of Kosovo 1389. An Albanian Epic*. London. New York: I. B Tauris, 2009.

Mach, Zdzislaw. *Symbols, Conflict, and Identity: Essays in Political Anthropology*. Albany: State University of New York Press, 1993.

Malcolm, Noel. *Kosovo: a short history*. London: Pan Books, 2002.

Mønnesland, Svein. *Før Jugoslavia og etter*. Oslo: Sypress Forlag, 1999.

Nora, Pierre. "Between Memory and History: Les Lieux de Memoires." I *Representations*, No. 26, 1989: 7-24.

Obradović, Jelena. "Kosovo: The View from Serbia." European Union Institute for Security Studies, 2008. Url: <http://www.iss.europa.eu/uploads/media/kosovo.pdf> [02.05.11]

Paez, Dario, Nekane Basabe, og Jose Luis Gonzalez. "Social Processes and Collective Memory: A Cross-Cultural Approach to Remembering Political Events." I *Collective Memory of Political Events: Social Psychological Perspective*, av James W. Pennebaker, Dario Paez og Bernard Rimé, 147-174. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, 1997.

Pappas, Nicholas C. J. "Between Two Empires: Serbian Survival in the Years after Kosovo." I *Serbia's Historical Heritage*, av Alex Dragnich, 17-37. Boulder: East European Monographs, 1994.

Pennebaker, James W., og Becky L. Banasik. "On the Creation and Maintenance of Collective Memories: History as Social Psychology." I *Collective Memory of Political Events: Social Psychological Perspectives*, av James W. Pennebaker, Dario Paez og

Bernard Rimé, 3-20. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, 1997.

Potter, Jonathan. "Editor's Introduction: Volum III: Discursive Psychology." I *Discourse and Psychology: Volum III*, av Jonathan Potter (red.), vii-xv. Los Angeles: Sage Publications, 2007.

Schöpflin, George. "The Functions of Myth and a Taxonomy of Myths". I *Myths and Nationhood*, av Geoffrey Hosking and George Schöpflin (red.), 19-35. London: Hurst & Co, 1997.

Smith, Anthony D. *Myths and Memories of the Nation*. Oxford: Oxford University Press, 1999.

Smith, Anthony D. *The Cultural Foundations of Nations. Hierarchy, Covenant, and Republic*. Oxford: Blackwell Publishing, 2008.

Stavrianos, L.S. *The Balkans since 1453*. London: Hurst & Co, 2001.

Weller, Marc. "Negotiating the final status of Kosovo." *Chaillot Paper*. European Union: Institute for Security Studies, 2008. Url: <http://www.iss.europa.eu/uploads/media/cp114.pdf> [19.10.11]

Wetherell, Margaret. "Themes in Discourse Research: The Case of Diana." I *Discourse Theory and Practice: A Reader*, av Margaret Wetherell, Stephanie Taylor og Simeon J. Yates (red.), 14-28. London: Sage, 2001.

Winther Jørgensen, Marianne, og Louise Phillips. *Diskursanalyse som teori og metode*. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag, 1999.

Wodak, Ruth. *The Discourse of Politics in Action: Politics as Usual*. New York: Palgrave Macmillan, 2009.

Wodak, Ruth og Michael Meyer. "Critical Discourse Analysis: History, Agenda, Theory and Methodology." I *Methods of Critical Discourse Analysis*, av Ruth Wodak og Michael Meyer (red.), 1-33. London: Sage, 2009.

Wodak, Ruth, Rudolf de Cillia, Martin Reisigl, og Karin Liebhart. *The Discursive Construction of National Identity*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2003.

Zirojević, Olga. "Kosovo in the Collective Memory". I *The Road to War in Serbia. Trauma and Cartharsis*, av Nebojša Popov (red.), 189-211. Budapest: Central European University Press, 2000.

Zdravković, Helena. "The Vernacular Discourses of Historical Victimage of Kosovo Serbs and Albanians". I *Balkanica XXXVI*. Annual for the Institute for Balkan Studies. Beograd, 2006: 83-112.

Internetkilder

B92:

Dačić: Nije šija nego vrat. 14 12 2011.

http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2011&mm=12&dd=14&nav_category=11&nav_id=565633 [14.12.11]

Kacin, Dežer: Nije traženo priznanje. 14 12 2011.

http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2011&mm=12&dd=14&nav_category=640&nav_id=565561 [14.12.11]

Napuštanje kursa evrointegracija. 14 12 2011.

http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2011&mm=12&dd=14&nav_category=11&nav_id=565576 [14.12.11]

Traženo da Srbija prizna Kosovo. 13 12 2011.

http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2011&mm=12&dd=13&nav_category=640&nav_id=565413 [14.12.11]

Council of the European Union:

General Secretariat of the Council. 09.12.11.

http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/ec/126714.pdf [14.12.11]

Demokratska stranka Srbije:

Zašto postojimo. <http://dss3.orion.rs/dss-izbliza/zasto-postojimo/novo-doba/>
[02.11.11]

Predsednik. <http://dss.rs/dss-izbliza/organi-stranke/predsednik/> [02.11.11]

Narodna Skupština Republike Srbije:

Prva posebna sednica Narodne skupštine Republike Srbije u 2006. godini.
30.09.2006.

http://www.parlament.gov.rs/Prva_posebna_sednica_Narodne_skup%C5%A1tine_Republike_Srbije_u_2006._godini.2305.941.html [27.01.12]

Politika:

Petrović, M. R. *Srbija razgovara: Godina dana jednostrano proglašenje nezavisnosti Kosova.* 16.02.2009. <http://www.politika.rs/rubrike/Politika/Srbija-razgovara-Godina-dana-jednostrano-proglashene-nezavisnosti-Kosova.lt.html>
[25.01.12]

United Nations Office of the Special Envoy for Kosovo:

Report of the Special Envoy of the Secretary-General on Kosovo's future status.
26.03.2007. <http://www.unosek.org/docref/report-english.pdf> [02.11.11]

Vlada Republike Srbije:

Kosovo i Metohija. <http://www.srbija.gov.rs/vesti/sekcija.php?id=241> [02.11.11]

Sastav. <http://www.srbija.gov.rs/vlada/sastav.php> [02.11.11]

Kosovo je Srbija. <http://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/index.php?id=83395>
[02.11.11]

Vreme:

Vreme broj 502. *Demokratska opozicija Srbije. Program za demokratsku Srbiju.*
19.08.2000. http://www.vreme.com/arhiva_html/502/10.html [27.01.12]

